

statuju. Atsevišķu M. universitātes ēku grupa ir medicīnas fakultātes klinikas „Djeviče pole“ rajonā.

Aleksandra I valdīšanas otrā pusē nāca Arakčejeva reakcija. Maskavas universitātes stāvokli šinī periodā prof. Kizevetrs raksturo tā: „Tanī laikā, kad Kazanā un Pēterpilī Magnickis un Runičs sarīkoja mežonīgu uzbrukumu universitātes zinātnei, Maskavā pat šinīs neatvairāmās reakcijas gados universitāte izbēga nāvētāja sastingumu. Še jo dzīvi attīstījās dažādu zinātnes uzskatu sacensība: klasicisma piekritēji strīdējās ar romantisma atbalstītājiem; šeit ne tikai filozofijas fakultātes lektori, pat daiļrunātāja lauksaimniecības profesora Pavlova mēle populārizēja Šellinga filozofiju, bet no vēstures katedrām brāzās sīvas vētras, kas klausītājus uztrauca un modināja: te cīnījās skeptiķis Kačenovskis ar vēsturisko tradīciju dievinātāju Pogodinu. Tā bija dzīve. Tas bija liels domu brāziens. Un universitāte kā fakels ar savu gaismu lauzās cauri politiskai krēslai, kas sabiezējusies apņēma valsti.“

Pagājušā gadsimta 30.—40. gados Maskavas universitātē galīgi izbeidzās ārzemnieku mācības spēku saistišana. Bija izaudzis spēcīgs pulks pašu krievu zinātnieku, kas stāvēja Eiropas zinātnes augstumos. Daži no tiem ieguva pelnītu slavu un popularitāti. Tā 1839. gada beigās M. universitātē ir liels notikums — vēstures katedru ieņem prof. Granovskis, ko Maskavas universitātes vēsture nosaukusi par ģeniālu lektoru; tas prātis savienot vēstures zinātņi ar patiesības un visa laba cildināšanu. Granovskis ar savu humāno un liberālo pasaules izjūtu, cildenu patiesības un drošsirdīga zinātnieka vārdu ir radījis virzienu, ko turpinājuši Kudrjavcevs, Solovjovs, Redkins, Kavelins u. c. Tie gāja zem Granovska paceltā karoga.

Tanī laikā krievu sabiedrību saistīja slavofilu un rietumnieku idejiskā cīņa. Šīs idejas krustojās arī Maskavas universitātē un jo spilgti izpaudās Granovska maģistra disputā. Ievērojams notikums universitātē bija Granovska izsludinātais publiskais lekciju cikls vispārējā vēsturē,* kur Granovskis aizstāvēja un populārizēja savus rietumnieka uzskatus.

XIX gadsimta otrā pusē Maskavas universitāte savu karogu ir turējusi jo sevišķi augstu. To rāda tādi slaveni zinātnieki, kā Solovjovs, Kļučevskis, Ješevskis, Gerje, Vinogradovs — vēsturē, Buslajevs, Tichon-

* История Императорскаго Московскаго университета, проф. С. Шевыревъ, Москва, 1855 г. стр. 569.

ravovs — literatūras vēsturē, Fortunātovs, Koršs — filoloģijā, Kavelins, Čičerins, Krimovs, Muromcevs, Maksims Kovaļevskis, Čuprovs — tiesībās un polit. ekonomijā, Bugajevs, Cingers, Bredichins, Žukovskis, Stoletovs, Lebedjevs, Vladimirs Kovaļevskis — matēmatikā un dabas zinībās, Zacharijins, Ostroumovs, Filatovs, Korsakovs — medicīnā un daudzi citi ievērojami zinātnieki un mācības spēki. 80. un 90. gados, ko Krievijas vēsturē apzīmē par „kontrreformas” laiku, Maskavas universitātes tiesībnieki kā savās lekcijās, tā publiskos priekšlasījumos un zinātnieku biedrībās arvien dedzīgi aizstāvēja valsts tiesisku iekārtu, ko zīmīgi apliecināja Krievijas pirmā valsts dome, izvēlēdama 1906. g. aprīlī Maskavas universitātes rektoru profesoru Muromcevu par savu priekšsēdētāju.

Smagu sitienu reakcija deva Maskavas universitātei 1911. gadā. Uz toreizējā izglītības ministra L. Kaso pavēli no profesūras atcēla vairākus desmitus ievērojamu zinātnieku, kā A. Manuilovu, K. Timirjazevu, N. Umovu, M. Mensbiru, kņ. S. Trubeckoju, N. Zeļinski, P. Lebedevu, G. Šeršeņeviču, V. Hvostovu, A. Aļeksejevu, Petruševski, P. Minakovu, V. Šervinski, V. Serbski, F. Reinu, V. Vernadski, S. Čapliginu, N. Davidovu u. c. Daži no tiem pārgāja uz Šaņavska tautas augstskolu, bet daudzi bija spiesti klusumā turpināt savu zinātnisko darbību, līdz pasaules karš un viena otrai sekojošas 1917. g. revolūcijas izbeidza Krievijas veco režimu.

Pārorganizēšanās laiks.

Ja 1912. gads mūsu organizācijai bija devis nodibināto pozīciju patūrēšanu un turpmākas attīstības iespēju dibinātāju garā, tad 1914. gadam vajadzēja ievadīt jaunu attīstības posmu. To saprata kā studenti Maskavā, tā filistri Jelgavā un Rīgā. Studentu sabiedrība, kurai bija palicis vēl vecais „Frat. Mosc.” nosaukums, biedru skaits, kā jau pieminēts, stipri pieauga. Ar 1913./4. akad. gada sākumu sabiedrības biedri redzēja, ka jāizdara pārorganizēšanās, ka organizācijai jādod jauns nosaukums un ka jācenšas pēc apstiprināšanas ārpus Maskavas universitātes sienām studentu sabiedrības veidā.

Šinī nolūkā sabiedrības biedri 1914. g. 23. februārī sapulcējās visu šo

jautājumu tuvākai noskaidrošanai. Vecb. A. Bumbērs šo sanāksmi atminas tā: „Sapulce notika studentu juristu J. Ducēna un Ed. Freivalda istabā, kāda liela nama 5. vai 6. stāva dzīvoklī I. Ņikitskajas ielā. Kad uz šo sapulci ieradās, tad tur bez Ducēna un Freivalda bijām kādi 10—12 studenti. Izrādījās, ka tā nebija vis kādas jaunas biedrības dibināšanas sapulce, bet latviešu studentu biedrības („Oriens“) jaunu statūtu pārrunas sapulce.“ — Tā kā ir uzglabājies šīs sapulces protokols, tad ar to varam iepazīties tuvāk. Sapulcē piedalījušies: stud. med. J. Princis, stud. jur. M. Čakste, stud. jur. J. Feldmanis, st. jur. V. Dāle, st. jur. E. Freivalds, st. jur. J. Ducēns, stud. med. J. Krogzemis, st. jur. P. Leitāns, st. math. A. Bumbērs, st. jur. V. Greiers, st. nat. V. Miežis, st. jur. V. Tepfers un st. phil. K. Straubergs, tā tad 13 biedri.* Par sapulces vadītāju ievēlēts P. Leitāns un rakstvedi Ed. Freivalds.

J. Ducēns konstatē, ka Maskavā šim brīžam bez sabiedrības „Frat. Mosc.“ pastāv vēl divas latviešu studentu organizācijas: „Maskavas latviešu studentu palīdzības biedrība“ un jaundibinātā korporācija. Runātājs saka: „Korporācijas mūs nevar apmierināt šādu iemeslu dēļ: korporācijas, kādas viņas ir mūsu dienās, apvieno vienīgi studentu reakcionāros un konzervatīvos elementus. Tā tad korporācijām piemīt politiska nokrāsa, kas neatrod simpatijas latviešu studentu lielākā daļā. Mūsu korporācijas pēc savas dabas un ārējās iekārtas ir akls pakalderinājums vācu korporācijām, kuŗas savukārt ir kopija no līdzīgām organizācijām Vācijā. Kauns mums, latviešu studentiem, ja mēs sabiedriskā dzīvē esam tik nabagi, ka vairāk nespējam, kā pakalderināt mūsu vēsturiskiem pretiniekiem. Ja mums kaut cik ir no tā, ko sauc par tautisku apziņu un pašcienu, tad mums nevar būt nekā kopēja ar pastāvošām korporācijām.

Kas attiecas uz Maskavas latviešu studentu palīdzības biedrību, tad jāsaka, ka mēs pilnīgi jūtam līdz tās mērķiem un nolūkiem — apvienot visus Maskavā studējošos latviešus un latvietes bez augstskolu izšķirības. Tomēr jāatzīst, ka pilnīgi apmierināt mūs šī biedrība nevar: 1) tik plašā un atklātā organizācijā nav iespējams pat starp studējošiem biedriem uzturēt tuvākas attiecības, nemaz jau nerunājot par sakariem ar studijas beigušiem; 2) tik plašā biedrībā ir iespējams aktīvi darboties tikai nelielai biedru daļai, tiem, kas tā sakot, ir jau noslīpēti sabiedriskā ziņā, kamēr biedru lielākai daļai ir jāapmierinājas ar pasīvu lomu. Bez tam

* Sabiedrībā šinī laikā bija pavisam 16 biedru.

Maskavas universitātes latviešu studentiem ir savs īpatnējs gars, kā arī savas tradīcijas." —

M. Čakste atskatās uz notikumiem un cīņām ar aizgājušiem korporeļiem, kuŗu gars bijis pavisam svešs vecajai „Frat. Mosc.“ un vispār Maskavas studentu dzīvei. „Jāturpina agrākā „Frat. Mosc.“, saka runātājs, mūsu sabiedrība ātri uzplauks savā agrākā spēkā un plašumā. Daļa studijas beigušie biedri (filistri) grib turpināt vecās „Fraternitas“ dzīvi. Šis virziens ir formulēts viņu sapulcē šā gada 3. janvārī Rīgā, un izteikta vēlēšanās uzturēt sakarus ar tiem studentiem, kuŗi pieturas pie „Fraternitas Mosc.“ veciem pamatiem. Šie vecie pamati, kas atzīti minētajā sapulcē, saskan ar to, kā mēs tagad viņus formulējam: sabiedrībai jābūt konstruētai pēc attīstošās dzīves prasībām, viņai jāattīsta biedros darba spējas un inteliģence vārda vislabākā nozīmē, sabiedrības mērķis ir strādāt tautas labā. Rīgas sapulcē filistri izvēlējuši komisiju, kuŗas uzdevums ir stāties sakarā ar studentiem. Tā kopīgiem spēkiem atjaunosim uz īsu laiku pārtrauktos sabiedrības darbus. Spēka mums ir daudz, griba liela, atbalsts arī ir. Labas sekmes neliks sevi ilgi gaidīt.“

E. Freivalds runā par sabiedrības iekšējo dzīvi un saka, ka viņam atliek tikai drusku papildināt jau izsacītās domas par mērķiem un tradīciju turpināšanu. „Par pamatu iekšējai dzīvei jāliek cenšanās: 1) attīstīt solidaritātes sajūtu pašu biedru starpā tādā veidā, ka biedri palīdz viens otru kā materiālā, tā arī morāliskā ziņā, 2) sagatavot biedrus sabiedriskai darbībai, jo no ārsta, advokāta, skolotāja prasa, lai tas uzstājas par biedrību — un pat plašākā nozīmē — tautas vadoni. Kā to panākt? — Jāsarīko literāriski-zinātniski vakari, kuŗos biedri pēc kārtas nolasa referātus, tos pārspriež, pie kam, saprotams, vēlams, ka tas nepaliktu par tukšu formālītāti, aprobežojoties ar oficiāli izvēlētu oponentu aizrādījumiem. Tādēļ ieteicams, lai tematus izvēlētu ar plašu saturu, par kuŗiem katram biedram būtu kas ko teikt: tie var būt politiski, ekonomiski, sabiedriski-ētiski un filozofiski vai aptvert problēmas, kas stāv uz vairāku zinātnisku disciplīnu robežām. Bez tam no svara, lai uzturētu biedros interesi par Latvijas lietām, kuŗās tiem nāksies turpmāk darboties, periodiski referēt par politiskām, sabiedriskām un kultūrālām parādībām dzimtenē, pie kam referentam nav jāaprobežojas ar sausu faktu uzskaitīšanu vien, bet jāapskata dzīves parādības no sava īpatnējā viedokļa, aizrādot, kādā virzienā vēlama sabiedriskā evolūcija, un, analizējot

dažādus trūkumus un ļaunumus, kas durās sevišķi spilgti acīs tālu stāvošam objektīvam novērotājam. Un tā kā tas būs tomēr personīgs uzskats, tad, bez šaubām, izteiks citādas — bieži vien gluži pretējas domas, kuru izmaiņas rezultātā radīsies objektīvs spriedums.

Tālāk, par otru uzdevumu uzskatu sagatavot biedrus sabiedriskam darbam. Lai sasniegtu zināmu veiklību un gatavību, iegūtu nepieciešamo taktu un aukstasinību, — visas šīs īpašības vajadzīgas sabiedriskam darbiniekam — vēlams, ka biedri vadītu pēc kārtas sapulces: tādā ceļā tie vingrinātos mazumā, sīkākā sabiedrības grupā uzturēt nepieciešamo disciplīnu un apkarot antisabiedriskus instinktus. Ja mums būs tādi piedzīvojumi krājumā, mēs varēsim vēlāk, ieņemdami zināmu stāvokli sadzīvē, ar sekmēm veikt lielākus un nopietnākus uzdevumus.“

J. Feldmanis, runādams par legalizēšanas jautājumu, izsaka domas, ka sabiedrības turpmākie oficiālie statūti būtu jāizstrādā pēc „Maskavas latviešu studējošo palīdzības biedrības“ statūtu parauga. Šinī jautājumā rodas plašākas debates. P. Leitāns aizrāda, ka jautājums par pašu legalizēšanos ir sevišķi svarīgs. Nākošiem statūtiem būtu jāraksta ievads un jāaizrāda biedrības dibināšanas iemesli. Ar to pats par sevi noskaidrosies, ka biedrībai nav nekādas politiski-partējiskas tendences, kas atvieglinās legalizēšanos. Vajadzīgs uzsvērt, ka sabiedrība uztur visas bijušās „Frater. Mosc.“ tradīcijas un tādēļ pieņem pēdējās statūtus. Tāda nostāšanās dos juridiskas tiesības uz īpašumu, kas piederēja sabiedrībai „Frat. Mosc.“ M. Čakste paskaidro, ka vecie statūti jāpaplašina, jo pēc tiem biedrībai nav juridiskas personas tiesību.

Balsojot vienprātīgi nolemj:

- 1) Atjaunot apvienošanos agrākās „Fraternitas Moscoviensis“ garā un uzturēt sakarus ar augstskolu beigušiem biedriem — „Fraternitas Mosc.“ filistriem.
- 2) Par biedriem var būt tikai Maskavas universitātes latviešu studenti.
- 3) Gādāt par statūtu papildināšanu, sevišķi zīmējoties uz juridiskas personas tiesībām.

Pēc tam vēl pārrunā dažus statūtu pamatvilcienus. Jautājumā par jaunu biedru uzņemšanu vienojas, ka tos uzņem uz 3 balsstiesīgu biedru priekšlikumu, piešķirot balsstiesības ne agrāk kā 1 mēnesi pēc uzņemša-

nas dienas (Freivalds proponēja 3 mēnešus, Krogzemis — 2, Ducēns — 1 un Miezis — pēc viena referāta nolasīšanas).

Tālāk vienojās izvēlēt 7 biedru lielu komisiju, kas izstrādātu statūtus un pēc pieņemšanas rūpētos par to apstiprināšanu. Aizklāti balsojot komisijā ievēl: M. Čaksti, E. Freivaldu, P. Leitānu, J. Feldmani, J. Ducēnu un J. Krogzemi.

Sapulce vēl pārrunā, kādu principu ieturēt pie biedru maksas ņemšanas, kādu nosaukumu dot biedrībai pēc jauniem statūtiem un dažus citus jautājumus. Beidzot vienojās visus ierosinātos jautājumus uzdot tālākai izstrādāšanai un formulēšanai ievēlētai komisijai, kuŗa pēc sava uzdevuma izpildīšanas izstrādāto projektu referē pilnā biedru sapulcē apspriešanai un pieņemšanai.

Tā bija sākusies satversmes izstrādāšana 30 gadus vecas organizācijas dzīves jaunajam posmam.

1914. g. 19. aprīlī notika studentu otra sapulce jauno statūtu jautājumā. Šinī sapulcē agrāk izvēlētā komisija vēl nevarēja sniegt statūtu projektu, bet ierosināja pārrunas par sabiedrības statūtu pamatprincipiem. Šī sapulce sabiedrības mērķus tā formulēja: apvienot Maskavas universitātē studējošos latviešus, sniegt saviem biedriem materiālu un morālisku atbalstu, ierosināt biedrus uz pašdarbību un uzturēt viņos interesi par Baltijas (domāts Baltijas apgabals toreizējā ģeografiskā nozīmē) lietām; sabiedrības sastāvs — Maskavas universitātes latviešu studenti, filistri un goda filistri; sabiedrības iekšējā dzīvē — pieturēties pie agrākās „Frat. Mosc.“ tradīcijām. 19. aprīļa sapulcē arī konstatēja, ka šie pamatprincipi ir izstrādāti saskaņā ar sabiedrības „Frat. Mosc.“ statūtiem, un izvēlēja 3 personu lielu komisiju — M. Čaksti, P. Leitānu un J. Ducēnu —, kuŗas uzdevums bija rūpēties par sabiedrības legalizēšanu, pagaidām izpildīt valdes funkcijas un stāties saziņā ar filistru komisiju.

1914. g. 21. aprīlī pagaidu valde ziņo filistriem par abām statūtu sapulcēm, un lūdz paziņot par lēmumiem, kas attiecas uz viņiem — studentiem, kā arī grib zināt filistru domas par to, kādā ceļā vislabāk varētu legalizēties, un kur un kad būtu iespējams noturēt kopēju filistru un studentu sapulci.

No attiecīgā protokola ir redzams, ka filistru komisija* sapulcējusies 1914. g. 1. maijā Rīgā. Vispirms tā konstatē, ka atbildes vēl saņemtas

* Filistru komisijā bija: J. Čakste, A. Strausmanis un J. Kēmanis.

no filistriem: adv. K. Puriņa (Maskavā), inž. R. Bērziņa (Kremenčugā) un Dr. R. Krastiņa (Vec-Piebalgā), kuŗi izsacījuši savu solidaritāti filistru 1914. g. 3. janvāra lēmumiem. Tādā kārtā pašreiz par atjaunojamās studentu sabiedrības filistriem skaitās 11 personas. Vairāk kā 30 filistri, kas nebija arī piebiedrojušies korporācijai, vēl atbildi nebija devuši.

Tālāk filistri pārrunājuši sabiedrības legalizēšanas jautājumu un atzinuši, ka tā izdarāma caur iekšlietu ministriju, lai studentu sabiedrība Maskavā būtu mazāk atkarīga no vietējās administrācijas. Attiecībā uz sabiedrības jauno nosaukumu filistru komisija atrod, ka būtu vēlams pieņemt nosaukumu, kuŗu minot, vienmēr būtu saprotams, ka tā ir Maskavas studentu sabiedrība; tāpēc no savas puses komisija ieteiktu nosaukumu „Moscovia“, tomēr filistru domas ir, ka galīgi legalizēšanas jautājumu, sabiedrības nosaukumu un arī galīgu statūtu projekta jautājumu būtu derīgāk izspriest kopējā studentu un filistru sapulcē, ko nolemj noturēt 23. jūnijā plkst. 2 dienā filistra J. Čakstes mājās „Aučos“.

1914. g. 4. maijā A. Strausmanis un J. Kēmanis parakstīja gaŗu vēstuli, ko nosūtīja studentiem, lai tie būtu informēti par filistru domām ierosinātos jautājumos. Šinī vēstulē bija arī paziņojums un uzaicinājums studentiem ierasties 23. jūnijā plkst. 2 dienā „Aučos“ uz kopējo filistru un studentu sapulci.

Nobeidzās pirmais akadēmiskais gads intensīvā augstskolas un sabiedrības atjaunošanas darbā pēc neauglīgiem strīdiem ar aizgājušiem krāsu tīkotājiem. Tuvojās vēsturiskā 1914. gada vasara, kuŗas vidū sākās pasaules kaŗš.

Nozīmētajā 23. jūnijā plkst. 4 dienā atklāj kopējo sapulci. Piedalās: a) filistri: J. Čakste, F. Kēnigsvalds, A. Strausmanis, J. Kēmanis, R. Gēģeris, J. Skudre un V. Čakste, b) studenti: V. Greijers, T. Kadiķis, V. Tepfers, P. Leitāns, J. Ducēns, M. Čakste, J. Feldmanis, H. Jākobsons un V. Dāle. Par sapulces vadoni (kā protokolā sacīts) ievēl J. Čaksti, protokolistu J. Kēmani.

Sapulces vadītājs un mājas tēvs J. Čakste apsveic sanākušos maskavniekus* un atgādina tos laikus, kad dibinājusies studentu sabiedrība Maskavā. Viņas mērķis ir bijis un vienmēr palicis: vienošanās uz tautiskiem pamatiem un sagatavošanās darbībai Latvijā un cīņai par tautisku kul-

* Nelaiķis prezidents kā kurzemnieks pareizi lietoja galotni -nieks, piem. „austrumnieks“, nevis „austrumietis“, maskavnieks un nevis maskavietis.

tūru. Jau toreiz atmetas domas organizēties korporācijas veidā. Arī tagadējais sastāvs šo veidu atzinis par lieku un kaitīgu un vēl reiz atzinis, ka studentu sabiedrība nedrīkst novērsties no savas progresīvas tendences, kuŗa uzturējusi viņā dzīves spēju ilgus gadus. Jau savā laikā pie korporācijas Letonijas dibināšanas tā laika tautas vadoni atgādinājuši studentiem negriezt vērību uz patapināto orga-

Reorganizācijas sapulce „Aučos” 1914. g. 23. jūnijā.

Sēž no kreisās filistri: R. Ģeģeris, A. Strausmanis, J. Čakste, Fr. Kēnigvalds, J. Kēmanis, J. Skudre un V. Čakste; otrā rindā: V. Greiers, M. Čakste, J. Ducēns, P. Leitāns, V. Tepfers, J. Feldmanis, V. Dāle, H. Jākobsons un T. Kadiķis (Kadike).

nizēšanas ārējo formu un iekārtu ar visiem raibumiem, bet uz sirds un prāta izglītību, lai jo sekmīgāk vēlāk varētu pildīt atbildības pilnos pienākumus pret savu tautu, zemi un kultūru. Tas arī tagad atgādināms studentiem. Vecos organizācijas pamatus un tradīcijas runātājs lūdz neaizmirst pie studentu sabiedrības iekšējās dzīves jautājumu izveidošanas.

Stud. jur. J. Ducēns ziņo par studentu sabiedrības pašreizējo sastāvu. Sabiedrībā skaitās 16 biedri; vēlēšanos iestāties izteikuši vēl vairāki stu-

denti, bet sabiedrība atteikusies uzņemt daudz jaunu biedru pirms organizācijas reģistrēšanas. Studenti grib piekopt vecās maskavnieku tradīcijas, kas ir brīvas no korporācijas gara un organizēties uz tiem pamatiem, kas filistriem jau paziņoti. Sabiedrības tuvākais mērķis būs uzturēt ciešu satiksmi ar Latviju un sagatavot dzimtenei derīgus progresīvus sabiedriskus darbiniekus.

Pārrunājot organizācijas jautājumus, sapulce atzīst, ka studentu sabiedrībā uzņemami tikai universitātes studenti un kā pasīvi biedri visi, kuŗi savā laikā bijuši sabiedrībā „Fraternitas Moscoviensis“ un nav bijuši no tās izslēgti. Tā kā studentu sabiedrības vispārēja sapulce vēl nav pieņēmusi savus internos statūtus galīgā formā un studentu un filistru starpā nekādu domstarpību par šo statūtu saturu nav, tad pārrunā tikai reģistrēšanas jautājumu. Pēc ilgākām debatēm atzīst par nepieņemamu studentu projektu organizēties savstarpējā palīdzības biedrībā pie universitātes, jo tādā gadījumā filistru korpusam nav paredzams nekāds reģistrācijas veids, jo filistri var reģistrēties tikai kā palīdzības biedrība pie studentu sabiedrības. Beidzot nolemj iesniegt reģistrēšanas lūgumu iekšlietu ministrijai ar attiecīgiem statūtiem.

Debatēs par sabiedrības nosaukumu noskaidrojas, ka daļa studentu ir pret latīņu nosaukumu; filistri, turpretim, ir tanīs domās, ka ar latīņu nosaukumu sabiedrība vieglāk panāks reģistrēšanu. Vienojas, ka jāpieņem latīņu nosaukums, jo citādi nemaz nav iespējams nosaukumu pieņemt bez tautības aizrādījuma. Nosaukumu „Moscovia“ atzīst par neizdevīgu. Galīgu nosaukumu vēl nepieņem.

Pārrunājot kases jautājumus, nolemj, ka filistri nemaksās korporācijai „Frat. Mosc.“ savus vekselus (aizgājušo korporeļu filistri savā centrālkasē Rīgā, kā tas bija jau agrāk atzīmēts, glabāja sabiedrības „Fr. Mosc.“ biedru vekselus) un stāsies sakarā dēļ vekselu izmaiņas nokārtošanas. Filistri uzņemas maksāt filistru naudas ne mazāk ka 10 rub. gadā; tālākus apmērus nosaka katrs filistrs priekš sevis. Sapulci ar tēlegrammu bija apsveicis citkārtējais sabiedrības seniors Konstantīns Hiršs šādiem vārdiem: „Maskavnieku tradīcijām mūžam nezust. Pievienojos filistru un studentu lēmumiem.“

Pēc tam sapulci slēdz. Mājas tēvs uzaicina visus sanāksmes dalībniekus pie sevis uz Jāņu sagaidīšanu.

Oriens — Austrums no 1914. g. līdz 1920. gadam.

1914. gada vasara bija saulainu dienu bagāta. 1. augusts atnesa pasaules karu. Mūsu tēvu zeme bija apdraudēta. Tiešas kara briesmas Latvijā uzliesmoja, kad vācu karaspēks Hindenburga vadībā 1915. gada pavasarī ielauzās Kurzemē un apdraudēja Jelgavu. Vācu pārspēku šē atsita divu latviešu bataljonu (Daugavgrīvas cietokšņa bruņotās rotas) kareivji, kas nīknās kaujās ienaidnieku padzina. Šinī sakarā notika 28 Jelgavas latviešu organizāciju manifestācija ar Jāni Čaksti priekšgalā.* 1914. gada rudenī dzīves apstākļi vēl atļāva turpināt izglītības gaitas tiem, kas tās bija jau uzņēmuši. Studijas uzsāka arī daudzi citi, jo latviešu centieni pēc izglītības šķēršļus nekad nav pazinuši un nepazīs arī nākotnē. Tā Maskavas universitātē šinī rudenī iestājās vairāki tautieši. Vecb. senators M. Čakste par šo laiku saka, ka sabiedrības dzīvē sākusies jo rosīga darbība un uzplaukuma laikmets. To apstiprina arī dzīves īstenība.

Pavasari ievēlētā statūtu komisija (J. Ducēns, M. Čakste un P. Leitāns), resp. pagaidu valde līdz oktobra vidum bija galīgi rediģējusi sabiedrības jaunos statūtus, kā to filistri bija aprādījuši. Vēlāk sabiedrības sekretārs Ed. Freivalds 27. oktobra pārskatā filistriem raksta, ka pilna sapulce, kurā piedalījušies no 1913./4. akad. gada 12 biedri, pieņēmusi statūtus. 18. oktobra vēstulē minētā statūtu komisija raksta filistriem: „Pagodināties ziņot, ka šodien, 18. oktobrī, nosūtīts iekšlietu ministram lūgums dēļ studentu sabiedrības apstiprināšanas. Lūgumam klāt pieliktais statūtu projekts ir tas pats, kas Jāņdienas sapulcē no filistriem tika priekšā likts. — Baidāties, ka mūsu papīri uz ilgiem laikiem nenogrimst ministrijas kancelejā; tādēļ ļoti lūdzam filistrus rūpēties par statūtu jo drīzu apstiprināšanu. Kas attiecas uz sabiedrības vārdu, tad biedri vienbalsīgi izteicās par „Oriens” — „Austrums”.

Par sabiedrības darbību ziņosim visā drīzumā.”

Kā šis dokuments liecina, tad mūsu organizācija — sabiedrība „Frat. Mosc.” nu bija dabūjusi jaunu nosaukumu — Austrums, latiniski Oriens. Tādā kārtā sabiedrība faktiski un formāli „Fraternitas Moscoviensis” nosaukumu bija nesusi 12 gadus.

* Sk. monogr. Jānis Čakste, Rīgā, 1928. g., 61.—63. l. p.

1914. gada rudenī.

Sēd no kreisās studenti: H. Jākobsons, J. Krogzemis, J. Feldmanis, toreizēj. fil. K. Puriņš, K. Straubergs, V. Dāle, Ed. Freivalds, otrā rindā no kreisās: P. Leitāns, J. Ducēns, V. Miezis, V. Tepfers, J. Princis, T. Kadiķis, A. Bumbērs un M. Čakste.

Kas zīmējas uz apstiprināšanai iesniegtiem statūtiem, tad tie bija sastādīti krievu valodā. Archīvā glabājas šo statūtu oriģināls un viņu virsraksts ir: „Уставъ студенческаго общества Востокъ“ (Oriens). Tā tad „Austruma“ vārds pārtulkots. To šinī vietā pasvītroju tādēļ, ka daži Austruma biedri ir tanīs domās, ka latviskais mūsu biedrības nosaukums radies tikai pēc 1920. gada.

Austruma (Oriens) statūtus še pilnīgi neatkārtošu. Pieminēšu tikai, ka viņu saturs bija izteikts 16 paragrafos. § 1. nosacīja: „Studentu biedrība „Vostok“ (tā tad Austrums) sastāv no brīvprātīgi viņā apvienotiem ķeizarišķās Maskavas universitātes studentiem.“ Darbības rajonam formāli bija paredzēta Maskavas pilsēta, bet vecb. A. Bumbērs savās atmiņās raksta, ka statūtu pieņemšanas sapulcē pārrunāts un pieņemts, ka „mums — tiem studentiem, kam nav pa ceļam ar korporeļiem — jāturas kopā pašiem un jāuztur pēc iespējas cieši sakari ar agrākiem maskaviešiem, gan apciemojot viņus brīvlaikā Latvijā, gan arī uzlūdzot pie sevis uz sapulcēm.“ Tā tad iznāk, ka toreizējais Austruma darbības rajons patiesībā bija domāts Maskava-Latvija. Tas arī saprotams, jo stāvokli izskaidro cara režīms. Statūtu tālākie paragrafi nosaka, ka biedrībai ir: savs mitekļis, ko drīkst apmeklēt tikai biedrības biedri, 5 personu liela goda tiesa, kas miera ceļā nokārto starpgadījumus un pārpratumus, pie kam izvēlēto goda tiesnešu vārdi jāpaziņo universitātes rektoram; biedrībai ir tiesības izvēlēties trīs amata personas, kā arī izdot iekšējas dzīves instrukcijas.

Šo formālo statūtu pieņemšanu no jauna pavadīja sirsnīga apņemšanās turpināt vecās organizācijas iepriekšējo gaitu, respektējot agrāk nozīmētos ideālus un mērķus.

Pēc statūtu pieņemšanas pilnā sapulce 18. oktobrī ievēlēja pagaidu valdi līdz pavasara semestra sākumam sekojošā sastāvā: J. Ducēns — priekšsēdētājs, M. Čakste — priekšs. biedrs, E. Freivalds — sekretārs, V. Dāle — sekr. biedrs un V. Mieziš — kasieris.

Par šīs sapulces un valdes tālākiem nodomiem sekretārs E. Freivalds 27. oktobrī filistru komisijai ziņoja sekojošo: „Tika pārrunāts jautājums par biedrības darbību šinī svarīgā vēsturiskā momentā un izsacītas domas, ka jāreaģē uz to sekojošā kārtā: tā kā šis karš ir atsvabināšanas karš priekš mazām tautībām, tad studentu biedrībai, kas sev par mērķi stādījusi kalpot latviešu sabiedrībai, ir jānoskaidro savās sapulcēs tie pamati, uz kādiem šis atsvabināšanas process var norisināties un kādi principi būtu

ievērojami Baltijas reformu izvešanā; norādīja uz to, ka ir sagaidāma zemstu ieviešana Baltijā un sakarā ar to tiek izbīdīts Latvijas autonomijas jautājums. Sapulce atzina, ka biedrībai jāgriež sevišķa vērība uz Baltijas sociālo, tiesisko un agrārattiecību izpētīšanu, kā arī jāapspriež gaidāmas reformas pamatlīnijas.

Tālāk ļoti svarīgs ir telpu jautājums. Tā izšķiršanai stājas vispirms tās grūtības ceļā, ka biedrība vēl nav legalizēta. Otrām kārtām — ir līdzekļu trūkums. Sapulce tomēr atzina, ka ir jāsanāk kopā, lai arī biedrība nebūtu legalizēta. Darbības vajadzība ir stipri sajūtama un pašu biedru starpā konstatējama liela interese uz lietu, kas izteicas dzīvā referātu pieteikšanā. Ir pieteikti jau 6 referāti, kuŗi gandrīz visi aizkaŗ Baltijas lietas: piem., stud. jur. M. Čakste apsoliŗjis referātu „Agrārjautājums Baltijā“, stud. jur. J. Ducēns — „Zemstes Krievijā un Baltijā“, stud. jur. J. Feldmanis — „Baltijas pašvaldība“, stud. jur. E. Freivalds — „Latvijas autonomija“ un stud. jur. P. Leitāns — „Latvieŗu studentu politiŗka audzināŗšana“. Biedrs V. Mieŗis lasīŗ par saviem iespaidiem Plauktona ekspediŗijā Volgas iztekā pag. vasarā.

Ļoti iepriecinoŗa parādība ir arī tā, ka bez kādas aŗitācijas no biedrības biedru puses ir jau pieteikuŗies 10 jauni biedri. Biedrības pilnā sapulce un valde savā sēdē, pārrunāŗot ŗo jautājumu, nāca pie rezultāta, ka mums praktiski nav iespējams tos uzņemt, jo nav telpu. Biedrība gan nolēmusi sapulcēties pie atseviŗkiem biedriem, bet istabās var saspiesties ne vairāk ka 10—12 personas, tā tad pat veciem biedriem jācieŗ caur to ne mazum neērtības, un ja uzņemtŗu biedrus tikai formāli, liedzot tiem apmeklēt telpu trūkuma dēļ darīŗanas un literāŗiskas sapulces, varēŗu izcelties nevēlami pārpratumi.

Ievēŗojot visu augŗšā sacīto, biedrības valde atļauŗas griezt filistru komisijas uzmanību uz ŗo apstākli un cer, ka pēdēŗjā, atceroties savu lēmumu Jāŗu sapulcē, neatsacīŗies spert soŗus, lai pabalstīŗtu biedrību, pilno darbības gaitu uzsākot. No liela svara būtu paātrināt biedrības legalizāŗciju. Valde paļauŗas uz to, ka filistru komisija rūpēŗies pēc iespēŗjas, lai virzīŗtu ŗo lietu uz priekŗu un biedrība varēŗu jo drīŗ uzsākt atklāti darboties, kas ir nepiecieŗami vajadzīgs. No otras puses darām filistru komisiju uzmanīŗgu uz to, ka no viŗnas pa labai daŗai atkarāŗjas izŗķirt telpu jautājumu apmierinoŗšā kārtā. Tādēļ valde lūdz piesūtīt tās summas, kas būtu ienākuŗas biedrības kasei.

Beidzot valde izsaka cerību ka tik apsološi uzsāktais darbs kopīgiem spēkiem tiks virzīts uz priekšu un ka biedrība „Oriens“ šinī nopietnā vēsturiskā brīdī un latviešu tautas jaunā laikmeta priekšvakarā stāvēs sava uzdevuma augstumā un attaisnos pa daļai savu nosaukumu un tos principus, uz kādiem tā dibināta.“

Šis pārskats bez paskaidrojumiem dod vajadzīgo ieskatu biedrības dzīvē pasaules kara sākumā. Ja arī agrāk bija apsvērts, ka grūti uzņemt jaunus biedrus telpu trūkuma dēļ, tomēr oktobra beigās par biedriem uzņēma Kārli Kaudzīti un šā raksta autoru un drusku vēlāk Aleksandru un Valdi Kociņus, Evaldu Berzinski un Visvaldi Braueru.

Kā jau pieteikto, tā arī dažu citu referātu nolasīšana un pārspriešana sekmīgi turpinājās, kaut gan vairāki biedri, kā J. Ducēns, E. Freivalds un daži citi gatavojās nākošajā pavasarī likt valsts eksāmenus. 30. oktobrī E. Freivalds raksta atkal filistru komisijai vēstuli legalizācijas jautājumā (toreiz likās, ka drīzi vien varēs to panākt) un vēl vienā lietā, proti: „Mēs sajūtam vajadzību iekustināt jautājumu par materiāla pabalsta izsniegšanu, kā jau tas principā atzīts par vēlamu, vasarā satiekoties un domas izmaiņot. Šinī lietā lūdzam griezties pie mūsu biedra V. Mieža, kam ir dāvāta pilnīga uzticība saņemt naudu.“ Cik zināms, tad V. Miezis šinī lietā sevišķi apgrūtināts netika. —

1915. g. 3. janvārī Rīgā sanāca kopēja filistru un studentu sapulce. Piedalījās šādi filistri: J. Čakste, A. Strausmanis, K. Hiršs (Gaigals), J. Kēmanis, R. Gēģeris un J. Princis, studenti: M. Čakste, K. Tepfers, H. Jākobsons, V. Miežis, J. Feldmanis, E. Freivalds un V. Dāle. Sapulci vada J. Čakste, protokolē J. Kēmanis. Pēc studentu atsūtītā pārskata un vēstulu nolasīšanas sapulce pārrunā legalizēšanas jautājumu. Studenti ziņo, ka statūti iesniegti iekšlietu ministram ar 9 studentu parakstiem, pie kam biedrības vajadzība motīvēta ar § 2: „Biedrības mērķis: veicināt biedru veselīgu sadzīvi un nostiprināt viņos draudzīgas attiecības, pamatojoties uz mīlestību pret tēviju un zinātni, likumības cienīšanu, krietnības garu un godīgu domāšanas veidu. Apvienojoties centienos sagatavoties garīgi un tikumiski derīgai darbībai tēvijas labā, biedrība nekādā ziņā necenšas pēc politiskiem mērķiem.“ Drīz pēc statūtu iesniegšanas septiņus parakstītājus policija nopratinājusi, un šimbrīžam par lūgumraksta sekām nekādu ziņu nav.

Attiecībā uz pieņemto biedrības nosaukumu daži filistri izsakās, ka tas neesot izdevīgs. A. Strausmanis domā, ka gadījumā, ja lūgums par apstiprināšanu vēl nebūtu izspriests, vajadzētu mēģināt atrast biedrībai attiecīgāku nosaukumu, varbūt ar latviskāku nokrāsu, ko tagad, ievērojot labvēlīgu valdības politiku* pret latviešiem kara laikā, nebūtu, laikam, grūti izvest. No otras puses izsaka domas, ka nosaukuma pārmaiņa vēl neapstiprinātiem statūtiem varētu kaitēt pašai apstiprināšanas lietai. R. Ģeģeris atrod, ka biedrības vārds ļoti daiļskanīgs un arī sevišķi labi piemērots biedrības darbības projektētajiem pamatprincipiem un pasvītro biedrību kā pretstatu rietumu (ģermaņu) radītām korporācijām un piesienas tagadējam momentam, kur pret ģermaņu vandalismu visas tautas gaida krievu un Krievijas humānas dvēseles kultūras izplatīšanos kā gaismu no austrumiem.

Beidzot nolemj izlietot vajadzīgos līdzekļus statūtu apstiprināšanas panākšanai iesniegtā veidā. A. Strausmanis uzņemas ievākt Pēterpilī ziņas par lietas stāvokli un ziņot par to studentiem. A. Strausmanis arī ziņo, ka filistru naudas līdz šim ienācis 140 rub., ko nodod studentu kasierim V. Miezim.

Jautājumā par jaunu filistru uzņemšanu biedrībā sapulce atzīst, ka par filistriem var uzņemt arī tos, kas nav bijuši par biedriem studentu sabiedrībā „Frat. Mosc.“ un „Oriens“ — „Austrumā“, pie kam uzņemšanas kārtība ir sekojoša: universitāti beigušos Austruma biedrus filistros izved studentu biedrība un par to ziņo filistriem. Agrākos laikos Maskavā studējušos filistrus uzņem filistru sapulce. Oriens — Austruma pastāvēšanas laikā Maskavā studējušos un biedrībā nebijušos uzņem filistros arī filistru sapulce, bet tikai uz studentu sapulces lēmuma un ieteikuma pamata.

Sapulce vēl nolemj: 1) turpmākās filistru un studentu kopējās sapulcēs nolasīt referātus un tos pārspriest, iepriekš sazinoties par vēlamiem tematiem; 2) stāties sakarā ar korp. „Frat. Mosc.“ par vekseļu un parādu dokumentu izmaiņu, ko izdarīt pēc apstiprināšanas jautājuma noskaidrošanas.

Beidzot biedrības priekšsēdētāja biedrs stud. jur. M. Čakste ziņo, ka filistros izvesti divi augstskolu beigušie biedri — ārsti J. Princis un J. Krogzemis.

* Par sevišķu labvēlību gan nevarēja runāt. Sk. Kurzemes muižnieku maršala audienci pie ķeizara 1915. g. 27. maijā, monogr. „Jānis Čakste“ 61.—63. l. p.

Jaunā 1915. gada sākumā Austruma biedri saradās Maskavā un dalījās savā starpā ne tikai par notikušo apspriedi Rīgā, bet orientējās arī kara un Krievijas valsts notikumos, neaizmirstot ārvalstu dzīves parādības. Biedru sapulces ārpus nopietna un neatlaidīga augstskolas darba notika vecajā kārtībā: biedru istabās. Referātu sistēma turpinājās, bet redzamu vietu pārrunās ieņēma politiskie jautājumi. Dažkārt sapulces sanāca stipri lielas, jo biedrībā bija iestājušies atkal jauni dalībnieki.

Par Latvijas jautājumiem bieži referēja, dedzīgi debatēja. Vecākie biedri, sevišķi Edmunds Freivalds, apcerēja kādu tīri teorētiskas dabas vai filozofijas jautājumu. Vispār — apcerējums vai referāts bija tikai plašāks ierosinājums, kam, kā jau pieņemts, sekoja spraigas pārrunas, atklāta kritika. Sevišķi Jānim Ducēnam bija asa mēle: viņš ne reizi vien parādīja attapīga analizētāja-kritiķa spējas, mazāk atklādams konstruktīvas intelekta izpausmes, ar ko sevišķi izcēlās Edmunds Freivalds, kas, redzams, arvien ir bijis nomodā par savu spēju izkopšanu un izglītību vispār.

Ja šie pāris vārdos atzīmēts 1915. gada Austruma sapulču raksturs, tad gribot negribot jāiet solis tālāk, lai jaunais un nākotnes austrumnieks kaut drusku iejustos mūsu pagātnes dzīves atmosfērā. Tādēļ tālāk jāsaka, ka Mintauts Čakste arvien zināja Austruma biedrus informēt par dažādām politiskām lietām Latvijā, ko laikrakstos nevarējām lasīt. Sevišķi pēc atgriešanās Maskavā no Latvijas — Jelgavas un Rīgas — viņš brīžiem svinīgi, brīžiem ar mierīgu humoru pastāstīja diezgan interesantas lietas gan par toreizējo Kurzemes gubernātoru, gan landtāga lēmumiem.

Aleksandrs Kociņš bija brīžiem sevī ierāvies vērotājs, bet ja runāja, tad visai deddzīgos vārdos risināja savas domas, kas vairāk iekļāvās abstraktos un idejiskos meklējumos. Domāju, ka šinī laikā viņš līdzīgi daudziem citiem biedriem staigāja tanī apbrīnojami jaukā domu pasaulē, ko smalki veidotā formā uzbūra tiesību filozofijas docents Iljins. — No jaunākiem biedriem Visvaldis Brauers savā garīgā noskaņojumā tolaik zināmā mērā tuvojās A. Kociņam, bet nereti vien viņš vārdos atdūrās uz reālo īstenību, kas vienmēr strupi jautā: kā ir, ko vari.

Mierīgs un nosvērts reālists, kā likās, bija Pēteris Leitāns. Bet līdz ko draudzīgā sanāksmē savijās domu un uzskatu mezgli vienā otrā jautājumā, līdz ko vajadzēja visā spilgtumā pierādīt sava uzskata pamatojumu, — mierīgā reālistā pamodās censonis ar latvisko neatlaidību un izturību.

Nopietna darba garu toreizējās Austruma sapulcēs vairoja Ludvigs Līkums, Andrejs Bumbērs un Reinis Liepiņš. Visiem viņiem aiz muguras bija palicis grūtais un atbildīgais darbs mūsu lauku skolās un biedrībās, savienots ar neatlaidīgu gatavošanos ģimnazijas gatavības apliecības iegūšanai. Tādēļ blakus citīgam darbam universitātē viņi nemeklēja mūsu sapulcēs atpūtu vai izklaidēšanos, bet gan jaunas domas un atziņas un arvien lielāku skaidrību sabiedriskos jautājumos kā jau visi citi, sevišķi savas tēvu zemes lietās.

Par Latvijas agrāriem jautājumiem lielu teorētisku interesi izrādīja piebaldzēns Kārlis Kaudzītis (nelaiķis, mūsu smagās artilērijas kapteinis), bet pašu bezzemnieku frakciju godam pārstāvēja Teodors Kadīķis. Ne par velti viņš bija no Liepājas novada, kur Jēkabs Janševsks ņēmis savus bezzemnieku tipus — Penkuli, Knēveļu Didžu, Evartu, Biezumu Bozumu un Brammanišu Pēteri („Dzimtenē“), kas savā vakara parlamentā — klēts priekšā sīki un pamatīgi pārrunāja sāpīgo zemes jautājumu.

Gluži tāpat sīki un pamatīgi Austruma saime Maskavā pasaules kara pirmajos gados vispirms teorētiski izmeklēja un noskaidroja latviešu tautas lielākās daļas dzīvības problēmu — zemes jautājumu, lai tad izteiktu platonisku vēlēšanos tā atrisināšanai vai minētu iespējamo reālo iznākumu tuvākā nākotnē. Cik žēl tomēr, ka ar Kolumba olas nosēdināšanas žestu šo jautājumu toreiz neviens vēl neatrisināja.* Kādu svētīgu ierosinājumu Austruma biedriem toreiz deva agrārjautājuma risināšana sapulcēs, to rāda arī šā raksta autora solis: vēlāk Pēterpilī ilgākā laikā veidoto apcerējumu „Agrārā problēma Latvijā“ 1916. g. beigās atvedu Maskavā un nolasīju Austruma biedru sapulcē toreizējā filistra adv. K. Puriņa dzīvoklī.

Domāju, ka toreizējā Austruma dzīvē bija vēl vairāki interesanti un spilgti momenti, tikai žēl, ka biedrības vēsturei ir gājuši zudumā kā daļa tā laika oficiālo protokolu, tā viena otra biedra personīgās piezīmes. Bet neizdzēšamā atmiņā ir palicis to dienu Ēvalds Berzinskis un viņa čello, kas ne reizi vien mūs pārcēla citā pasaulē.

1915. g. jūnijā universitāti beidza juristi: E. Freivalds, J. Ducēns, J. Feldmanis un H. Jākobsons. Aktīvo biedru sapulce tos izveda, kā toreiz izsacījāmie, biedrības filistros. Tie šķīrās no Maskavas un savas biedrības, ko krievu valdība arvien vēl nebija legalizējusi.

Biedrības darbību tikko aprādītā laikā veb. E. Freivalds kādā Austruma biedru sapulcē Rīgā starp citu tā attēlojis: „Vai politiskā problēma

* T. i. ka Latvija kļūs suverēna.

stāvēja priekšā austrumiešiem 1914. un 1915. gados, vai mēs savstarpējā sanāksmē pārrunājām, kā tās varētu izšķirt, atrisināt? — Šeit bija tās pašas problēmas — vācietība no vienas un krievi no otras puses. Mūsu rosīgākā darbība sakrita taisni ar 1914. gada rudeni, kad sākās lielais pasaules karš un kad krievu sabiedriskā dzīvē iestājās garīgās pamošanās laikmets, un, neatkarīgi no kara iznākuma, daži krievi sagaidīja lielākas pārmaiņas. Viss tas ienesa austrumiešos dzīvas pārrunas, pēc kam nācām pie slēdziena, ka pienācis laiks piegriezt zināmu vērību politiskiem jautājumiem. Tanī laikā galvenākā vērība tika piešķirta akadēmiskiem jautājumiem, sevišķi cittautiešu studentu starpā. Bet attiecībā uz Maskavas universitāti apstākļi bij citādi, un latviešu studenti ļoti dzīvi interesējās par krievu kustību un citiem līdzīgiem jautājumiem.

Pirmā kārtā mūs interesēja tās politiski-idejiskās strāvas, kuŗas atrisināja lielais pasaules karš, un viens tāds bija jautājums par visu slavu apvienošanu, saucamais „panslavisms“. Šis vārds bija kļuvis ļoti moderns, un no jauna atdzīvojās slavofiļu centieni. Arī liberālā sabiedrība sāka vairāk par šo jautājumu interesēties, un daudzi profesori uzstājās par šī jautājuma iztirzāšanu.

Vispirms man gribētos apstāties pie konservatīvās strāvas, kuŗa uzstādīja lozungu, ka nekādas jaunas pārmaiņas Krievijas valsts iekārtā nav pielaižamas, un atrada, ka latvieši vienīgi ir ļoti labi krievu mērķu izpildītāji kaujas laukā. Tādēļ šī strāva atstāja uz austrumiešiem negatīvu iespaidu, un mums Maskavā nebija cerību, ka no tās latvieši varētu gūt kaut kādus labumus un, saistoties ar šādu Krieviju, nevarētu rasties kādī jauni centieni par patstāvīgāku iekārtu. Šī kustība, kuŗa uzstādīja uzdevumu sakaut vispirms Vāciju kaujas laukos un apvienoties zem krievu ērgļa, atstāja mūsos à priori zināmas šaubas.

Turpretim, otra strāva bija priekš mums interesantāka. Viņas priekšstāvji bija no krievu sabiedrības liberālās daļas, kuŗi pat skaitījušies par sociāldemokratu līderiem, piem. Pēteris Struve, kuŗš arī bija sirsniņš panslavisma piekritējs. Šī strāva atrisināja ideju par vislielākām un vismazākām lielvalstīm. Pie pirmām pieskaitīja Krieviju, Ameriku un Angliju, pie kam no vienas puses būtu Krievijas imperija, kuŗai uz fēderatīviem pamatiem pievienotos arī dažas Balkānu valstis. No otras puses Amerika un Anglija būtu tās vislielākās valstis, kuŗas pēc sava spēka varētu pielīdzināties nākošai Krievijai.

Šīs idejas pievedu tikai tādēļ, lai rādītu, kā toreiz starp mums stāvēja krievu orientācijas jautājums. Lai gan mūsu starpā bija stipri pārliecināti autonomisti, sevišķi 1916. gadā, kad par latviešiem sāka vairāk runāt, tomēr par šīm idejām nevarējām sajūsmināties tik tālu, lai ietilptu kādā Krievijai padotā teritorijā. Šāda piederība nebūtu ieteicama vēl tādēļ, ka mēs stipri sajutām nacionālāku īpatnību. Lai gan kara sākumā Maskavā mūs noturēja par čehiem, vāciešiem, vai ko citu, tikai ne par latviešiem, tomēr pret panslavisma virzienu mums bija lielāka uzticība nekā pret pirmo, jo no pirmās nekādu patstāvību sagaidīt nevarējām, kamēr no otras varējām sagaidīt vismaz plašu autonomiju. Panslavisma kustība kā tāda mūs nebūt neinteresēja, bet gan viņas politiskā puse, cik tālu šī kustība mēģināja atsvabināt krievu tautu no nebrīvības un, pievienojot arī citas slavu tautas, radīt Krievijas imperiju uz fēderatīviem pamatiem. Sakarā ar to domāja, ka nāks arī lielākas politiskas prasības, bez kuŗām Latvijas autonomija nebūtu domājama. Toreiz nevarēja pastāvēt domas, ka lielā krievu valsts varētu sabrukt, bet tikai domāja par to, ka būs izdevība sakaut vāciešus un ka līdz ar to latviešu nākotne būs saistīta ar Krieviju.

Pārejot tālāk uz idejām, kādas valdīja pie mums sociālos jautājumos, jāatzīmē, ka šīs idejas, varbūt, tik spilgti neizpaudās kā tās, kuŗas izsauca lielais karš. Runājot par sociāliem jautājumiem, jāievēro tas apstāklis, ka nevarējām šos jautājumus tik viegli atrisināt kā otru, jo latviešu studenti gandrīz visi bija laucinieku dēli. Tādēļ mūs visvairāk interesēja agrārais jautājums un likās, ka Latvijas nākotni var nostiprināt ar to, kā tiek nostiprināta lauksaimniecība. Un proti, zemnieku mājas atstāt dzimts īpašumā būtu viens no visnoteiktākiem ceļiem agrārā jautājuma atrisināšanā Latvijā, pie kam jāsadala arī muižas, jāiznīcina feodālisms un jādod iespēja bezzemniekiem pašiem iegūt savus īpašumus. Tādējādi pavairotos mazgruntnieku skaits.

Strādnieku jautājums mums bija svešāks, tomēr mēs bijām principā pret to, kas viss panākts Vakareiropas valstīs. Tik sevišķi šis jautājums pie mums neatšķīrās tādēļ, ka mēs pēc sava sociālā sastāva šim jautājumam varējām piegriezt mazāk vērības. Bet katrā ziņā bija skaidrs, ka teorijas, uz kuŗām balstījās strādnieku šķira un sevišķi strādnieki sociāldemokrāti — vēsturiskais materiālisms — neatrada piekritējus, jo mūsu starpā nebija neviena noteikta marksista, lai gan dažs labs sociālists mūsu starpā bija, bet mēs satikām toleranti.

Šeit neviļus nonākam pie daudz plašāka, filozofiski-kultūrālā jautājuma. Filozofu mūsu starpā bija tikai kāds pāris, un tie paši nebija speciālizējušies filozofijā, kādēļ arī itin dabīgi šis jautājums varēja iegūt interesi tikai tik tālu, cik tālu tas attiecas uz tiesību filozofiju. Pēdējā bija ļoti interesanti nostādīta, jo daudzi krievu profesori, kuŗi jau toreiz ieņēma redzamas vietas, prata saistīt mūsu uzmanību. Teit starp citu minami Iljina kursi, kuŗi saistīja daudzus studentus-austrumiešus, un daži no tiem ieguvuši labu filozofisku nākotni. Arī es noklausījos 2 gadus un zem viņa vadības izņēmu cauri filozofijas vēsturi. Iljins bija ļoti inteliģents un īpatnējs cilvēks. Viņš bija izaudzinājis daudzus spējīgus skolēnus, kuŗi vēlāk papildinājās ārzemēs. Ar saviem priekšlasījumiem un skaisto valodu viņš aizrāva visus līdz.

Apstājoties pie beidzamā cikla — nacionāli-sabiedriskā jautājuma, jāatzīmē raksturīga pazīme, proti, ka bijām mācījušies saprast, ko nozīmē pašreizējais darbības tips krievu sabiedriskā dzīvē. Pirmā kārtā jāmin krievu zemstes. Šai kustībai ir lielas tradīcijas, un zemstu darbība bija tāda, kas turēja augstu politiskās pašdarbības un brīvības karogu. Zemstu kongresi bija tie, kas uzstājās ar noteiktām prasībām, lai gan viņām bija noliegts runāt par politiskiem jautājumiem. Lai gan tur stiprā mērā bija reprezentētas arī sociāldemokratiskās partijas, tomēr galveno lomu spēlēja zemnieku partijas. Tādēļ mēs atzinām, ka tādas būtu kultivējamas arī Latvijā un domājām, ka austrumiešu un vispāri studentu interesēs būtu nodarboties arī profesionālos jautājumos, bet blakus tam jāmēģina modināt pašdarbību uz vietām. Un toreiz mūsu starpā bija populāra doma, ka jāuzstājas ar priekšlasījumiem uz laukiem un pilsētās, un bija arī daži, kas tādus sarīkoja. Bez tam bija jāmēģina pasniegt stundas vidusskolās, kur dabiski varētu iejūsmināt jaunatni. Tādas toreiz bija mūsu domas.

Kas zīmējas uz attiecībām pret latviešu sabiedrību, sabiedrisku darbību, tad šeit visa vērība svērās uz latviešu biedrību. Mums likās, ka katra austrumieša pienākums būtu pieslieties kādam sabiedriskam pulciņam un kopā ar to veicināt latviešu sabiedrības atmošanos. Mūsu vecākie filistri bija kā Rīgas, tā Jelgavas latviešu biedrības biedri, bet daži tomēr pēc saviem centieniem bija palikuši iepakaļ vispārējai Krievijas evolūcijai. Tālāk, kas attiecas uz mūsu simpatijām pret citām sabiedriskām organizācijām, tad pēdējo nebija daudz. Varētu minēt, ka starp krieviem viņu bija vairāk. Maskavā pastāvēja arī kāda tirdznieciska sabiedrība, kur ietilpa arī

zināms procents tautsaimnieku, agronomu un citu. Latviešu starpā tādu nebija, bet tomēr varēja apstāties pie dažām arodnieciskām biedrībām. Latviešu lauksaimnieku biedrība atrada lielu interesi. Mēs atzinām to par teicamu pasākumu un pilnīgi simpatizējām viņu mērķiem.

Šāda bija tā vienotā orientācija. Nevarētu teikt, ka Austrumam būtu bijusi kāda noteikta politiska platforma. Nē, bija vairāki zināmi radniecīgi domu virzieni, jo nebijām kaut kādas politiskas grupas vai aģitatoru sapulce. Tomēr nevarējām atkāpties no uzsāktā virziena un pāriet citur, jo mums bija jārēķinās ar sabiedriska spēka samēru, kāds valdīja Krievijā. Maskavā mēs bijām tādi, kādi nevarējām būt Rīgā. Kad Rīgā nācās runāt par Maskavā iztirzātiem referātiem un kad minēju, ka bijis referāts par Latvijas autonomiju, tad vecie biedri izteicās: „Ko nu par autonomiju, labāk jau vienīgi par zemstēm!”

Kas zīmējas uz filozofiju, tad vaļsirdīgi jāsaka, ka mēs filozofiju uzskatījām par katra personīgu lietu. Bijām pretim vēsturiskam materiālismam, bet attiecībā uz agrāro jautājumu simpatizējām vienīgi idejai par mūsu feodālisma satriekšanu.

Man vēl gribētos atzīmēt, ka līdz ar sabiedrības attīstību gribējām iemiesot latviešu sabiedrībā darbības apziņu. Bez tam mēs prasījām, lai katrs austrumietis būtu arī labs arodnieks. Un beidzot, pārrunājot problēmas par Krieviju un Latviju, toreiz noteikti izsacījāmies arī pret panslavismu. Mēs piekritām lozungam: „nost no Krievijas!”; tomēr, ka piepildītos tādā kārtā, ka nodibinātos patstāvīga Latvijas valsts, mēs neparedzējām. Šeit man gribētos atsaukties uz Čehijas prezidenta Masarika vārdiem: „Krievijā, bez šaubām, ir svarīgas problēmas, kurām nevar paiet garām neviens Vakareiropas pilsonis, jo Krievija nav Eiropa, bet tomēr viena zināma tās daļa.” Mazākais tik tālu mēs — austrumieši bijām uz ceļa, ka izjutām, ka jāpretojas tam, it kā Krievija būtu tā, pēc kuŗas mums jācenšas.”

1915. g. vasaras sākumā vācu karaspēks ieņēma Kurzemi. Mūsu tautas lielai daļai nācās pārdzīvot šausmu pilnas dienas, ko dzejnieks Fr. Bārda izteicis vārdos: „Nekad vēl lielceļš Latvijā nav tik daudz rūgtu asaru dzēris. Nekad vēl tik daudz nopūtu nav klusās pusnaktīs zvaigznēs raidīts.” Šinī smagajā bēdu laikā atskanēja „Pulcējaties zem latviešu karogiem”: 1915. g. 1. augustā (t. i. taisni gadu pēc kara pieteikšanas Krievijai) toreizējie valsts domnieki J. Zālītis un J. Goldmanis bija parakstījuši šo

vēsturisko aicinājumu latviešu kara vīriem un brīvprātīgiem organizēties patstāvīgās vienībās — bataljonos Latvijas atkaņošanai un aizstāvēšanai. „Brāļi, stunda ir sīusi. Kas tic, tas uzvar. Uz priekšu ar latviešu karogu par Latvijas nākotni!” dedzīgi aicināja uzsaukums.

Lielie notikumi gāja pāri mūsu zemei, bet dzima un auga arī latviešu pretspars.

Kuplā un rosīgā Austruma saimē radās jūtami robi: daļa biedru no-
beidza augstskolu, daži līdz akadēmiskā gada sākumam bija jau iesaukti
aktīvā kara dienestā, daži iestājušies kara rūpniecības uzņēmumos un
tādēļ nevarēja vairs tik aktīvi biedrībā līdzdarboties. 1915./16. akad.
gadā (pēc jaungada) Austrumā iestājās: V. Ruģēns un Z. Jumars. No
iepriekšējiem biedriem bija palikuši: E. Berzinskis, V. Brauers, A. Bumbērs,
V. Greiers, A. Kociņš, P. Leitāns, M. Ratermanis, K. Redals, V. Tepfers,
K. Straubergs, M. Čakste, V. Miezišs, T. Kadiķis, L. Līkums un A. Frīden-
bergs. Daži no tiem dzīvoja ārpus Maskavas, piem. M. Čakste Podoliskā.
Pirmajā semestrī biedrības darbība bija diezgan klusa.

Pēc jaungada, nesapņēmuši vēl apstiprināšanu no iekšlietu ministrijas,
minētie biedri „dibina” latviešu studentu novadniecību „Oriens” pie Mas-
kavas universitātes. Tāda apstiprināšana bija vajadzīga, lai vēl neapstip-
rinātā Oriens — Austruma biedri varētu saņemt bēgļu pabalstu. Par to
starp citu 1916. g. 26. janvārī P. Leitāns biedru uzdevumā raksta filist-
riem, kas Pēterpilī 29. janvārī bija nolikuši sapulci un pēc tam kopīgas
vakariņas restorāna „Slon” telpās. P. Leitāns šinī vēstulē pateicas par
ielūgumu uz kopēju vakaru un turpina: Īsa laika dēļ nav iespējams dele-
ģēt dažus biedrus uz vakaru, jo iepriekš ir vajadzīgs izstrādāt attiecīgu
ziņojumu un it īpaši nopietni pārdomāt ierosināto problēmu „Oriens’a sa-
biedriskā nozīmē,”* kam visam vajadzīgs garāks laika sprīdis.

Darba ir daudz. Tuvojas eksāmenu laiks. Sakarā ar novadniecības
apstiprināšanu ir jāizpilda dažādas formalitātes. Ziedojam daudz laika
iekšējās dzīves organizēšanai (instrukciju pieņemšana). Bez tām biedri
ņem dzīvu dalību Maskavas latviešu sabiedriskā dzīvē. Esam nolēmuši
ziņot augstskolu beigušiem biedriem caur J. Čakstes kungu ne tikai par
saviem lēmumiem un darbību, bet arī par Maskavas sabiedrisko dzīvi.

Uz tradicionālo gada sapulci sirsnīgi apsveicam savus augstskolu bei-
gušos biedrus un izsakām vēlēšanos jo drīzi sagaidīt brīdi, kad varēsim

* Tas ir paziņotais tēmat, ko sapulcē bija apņēmiess apcerēt vecb. E. Freivalds.

atgriezties dzimtenē, kur mūs visus gaida plašs un nopietns darbs. Bet tā nav vienīgā vēlēšanās. Visvairāk vēlamies izmantot lielā laikmeta piedziņojumus, strādāt un mācīties vairāk kā līdz šim, lai varētu nostādīt preti mūsu ienaidnieku kultūrai savu īpatnējo kultūru.“

29. janvāra sapulcē piedalījās vairāki filistri. Tie savā filistru organizācijā ieskaitīja augstskolu beigušos: E. Freivaldu, J. Ducēnu, J. Feldmani, H. Jākobsonu un V. Dāli un no agrākiem laikiem zvēr. adv. K. Valteru („Vakarā“ iestājies 1889. g., par vecbiedru bija līdz 1928. g. decembrim). Šīs sapulces protokolā J. Kēmanis atzīmējis, ka „Freivalds ceļ priekšā referātu par „Oriens“ sabiedrisko nozīmi un vēlamām attiecībām pret citām studentu organizācijām, kā arī par vēlamo „Oriens“ aktīvo un pasīvo biedru virzienu sabiedrības darbā Baltijā pie kara seku nokārtošanas. Pārrunā referātā izteiktos slēdzienus un jautājumu par „Oriens“ apstiprināšanu.“

Kādi tieši bijuši referenta toreizējie slēdzieni šinī interesantajā jautājumā, par to ziņu nav.

1916. gada sākumā Maskavas universitātes rektors apstiprināja pieņemto latviešu studentu novadniecību „Oriens“. P. Leitāns kļuva par novadniecības priekšsēdētāju, Ž. Jumars — sekretāru. Kā novadniecības biedri, kuŗu zemē plosījās karš un piederīgie klīda bēgļu gaitās, 12 studenti pieprasīja caur „Kultūras biroju“ no Maskavas latviešu bēgļu apgādāšanas komitejas pabalstu, ko arī saņēma. No attiecīgas pabalstu izmaksas lapas ir redzams, ka par janvāra mēnesi 6 biedri saņēmuši katrs 17 r. 50 k., bet pārējiem 6 izmaksāts 15 r. 50 k., par februāri 35 r. un 30 r., martu 35 r. un 40 r.

Beidzot notika sengaidītā biedrības statūtu apstiprināšana: 9. martā iekšlietu ministra biedrs kņazs Volkonskis ar attiecīgu rezolūciju bija biedrību „Vostok“ (Oriens) legalizējis. Maskavā šī ziņa pienāca tikpat lēnā gaitā, kā bija notikusi biedrības apstiprināšana: pēc diviem mēnešiem. Turpat visu pusgadu oficiāli bija rīkojusies latviešu studentu novadniecība „Oriens“. Tā arī izsludināja 14. maijā studentu biedrības „Oriens“ oficiālu atklāšanu.

Šinī sapulcē dalību ņēma sekojošie 15 biedri: M. Čakste, P. Leitāns, K. Straubergs, V. Tepfers, V. Mieziņš, T. Kadiķis, J. Jumars, V. Ruģēns, V. Greiers, A. Kociņš, J. Redals, V. Brauers, L. Likums, V. Liepiņš un

A. Frīdenbergs un bez lemšanas tiesībām studijas beigušie biedri: R. Ģēģeris, K. Puriņš un P. Dāle.

Novadniecības „Oriens” priekšnieks P. Leitāns atklāj sapulci. Par sapulces vadītāju ievēl M. Čaksti, protokolistu — V. Greieru. Dienas kārtībā ir tikai divi jautājumi: studentu biedrības „Oriens” atklāšana un amatu personu izvēlēšana. Še jāpiezīmē, ka apstiprinātos statūtos termins biedrības valde nebija, bet § 7. runāja par biedrības amatu personām un to ievēlēšanu biedru pilnās sapulcēs.

Tālāk P. Leitāns ziņo, ka biedrība apstiprināta 9. martā, par ko uzdots Maskavas pilsētas priekšniekam ar rakstu Nr. 6931 paziņot biedriem dibinātājiem. Tā kā novadniecība bijusi dibināta tikai pagaidām — līdz biedrības legalizēšanai, tad ar biedrības atklāšanu viņš ieteic nodot tai visas novadniecības lietas un mantu, kā arī visu to mantu, uz kuru biedrībai „Oriens” ir juridiska un morāliska tiesība sakarā ar „Fraternitas Moscoviensis” sadalīšanos divās studentu organizācijās. — Šo priekšlikumu sapulce vienbalsīgi pieņem.

Protokolā atzīmēts, ka dzīvas debates radušās jautājumā par to, no kuŗa laika skaitīt „Oriens” mūžu: no 1914. g. 23. februāra (t. i. kad studenti iesāka apspriest pārorganizēšanās jautājumu), no viņa apstiprināšanas — 1916. g. 9. marta vai no atklāšanas dienas — 1916. g. 14. maija? „Vienošanās netiek panākta,” fiksē sapulces protokols. Un tas arī pareizi — organizācijas vēsture sākas 1883. g. 19. oktobrī (v. st.), nesdama savā mūžā dažādus nosaukumus, kuŗiem nepavisam nav izšķirošas nozīmes.

Pārejot uz amatu personu vēlēšanām, sapulce ar balsu vairākumu ievēl: par biedrības priekšnieku P. Leitānu, sekretāru Ž. Jumaru un par kasieri V. Miezi.

Beidzot sapulce nolemj kopīgi ar klātesošiem, kā toreiz izsacījās, meklējot filistra vietā jaunu terminu, studijas beigušiem biedriem nofotografēties un pēc tam kopīgi pavadīt vakaru pie klāta galda ar debatēm par biedrības tuvākas nākotnes mērķiem un uzdevumiem.

Te jāsaka, ka šī jaukā tradīcija nākusi līdzī mūsu organizācijai no 1883. gada oktobra arniecīgiem izņēmumiem pašā pēdējā laikā (55. g. dienā), dažkārt sasniegdama un radīdama jauku noskaņu, kas sajūsmina, paceļ un vieno.

Šai studentu sapulcei tēlegrafs no Rīgas bija atnesis sekojošus vārdus: „Sirsnīgs sveiciens dzimtajam Austrumam. Lai viņš kļūst par dzīvu spēku avotu latviešu tautai. Skumstošais Strausmanis.“

10. aprīlī filistri Pēterpilī notur sapulci Jāņa Čakstes dzīvoklī. Uz šo sapulci bija aicināti arī studenti, bet tie atbild ar apsveikuma vēstuli, kuŗu P. Leitāns nobeidz: „Biedri studenti nezaudē cerību, ka viņiem izdosies pulcēties kopīgā sapulcē ar saviem vecākiem biedriem un pārrunāt visu, kas „Oriens'am“ stāv tuvu.“ Šinī sapulcē filistri iepazīstas ar biedrības apstiprinātiem statūtiem, uzņem filistros Vili Holcmani un pārrunā pieteiktā referāta* tezes, bet referātu studentu delegātu neierašanās dēļ nenolasa.

Klusu nobeidzās mācības gads, par kuŗu vecb. V. Ruģēns izsakās, ka tas bija laiks, kad „daļa biedru bija frontē, palikušie aizņemti studiju un eksistences darbā“.

Kā jau atzīmēts, daži Oriens'a biedri saņēma bēgļu pabalstu caur Maskavas „Kultūras biroju“, bet pēdējā laikā diezgan nekārtīgi. Vasaras sākumā attiecības tā sarežģījās, ka mūsu biedrība bija spiesta pabalstu izsniegšanas jautājumā oficiāli griezties pie Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas, ko liecina 11. jūlija raksts. Tur biedrības priekšnieks P. Leitāns starp citu raksta: „Agrāk studentu biedrība „Oriens“, piedalīdamās studentu sekcijā pie „Kultūras biroja“, varēja dot sīkas ziņas par savu biedru materiālo stāvokli un ņemt daļību pabalstu izsniegšanā. Tāda kārtība pastāvēja visu pēdējo pusgadu, bet pēdējā laikā vietējā bēgļu komiteja, nostādamās asās attiecībās pret „Kultūras biroju“, sāka aizturēt studentu organizācijām pienākošās summas. Uz organizāciju kopēju pieprasījumu caur studentu sekciju summas par aprīļa mēnesi tomēr izdeva pēc dažu nedēļu liekas gaidīšanas. Turpretim, maija summas minētā komiteja, noturējusi pie sevis apmēram divas nedēļas, kategoriski atteicās izmaksāt organizācijām.“

Pēc tam 8. jūnijā studentu organizācijas saņēma uzaicinājumu ierasties bēgļu apgādāšanas komitejā 10. jūnijā, kur oficiāli paziņoja, ka bēgļu apgādāšanas komiteja ir pārtraukusi sakarus ar Kultūras biroju un tā tad „loģiski“ nevarot pēdējam nodot studentiem pienākošās summas, bez tam Kultūras birojs neesot vairs iestāde, kam turpmāk varētu naudas summas uzticēt; pabalstus uz priekšu izspriedīšot tikai bēgļu komiteja.“

* Šinī gadījumā arvien rūpīgais J. Kēmanis protokolā nav minējis ne referāta tematu, ne arī pašu referentu.

1916. gada 14. maijā.

Apakšējā rindā no kreisās: V. Liepiņš, A. Frīdenbergs un V. Ruģēns; vidus rindā no kreisās: V. Brauers, L. Likums, fil. R. Ģēģeris, fil. K. Puriņš, P. Leitāns, fil. P. Dāle, K. Straubergs; augšējā rindā no kreisās: J. Redals †, A. Kociņš, V. Greiers, J. Jumars, V. Tepfers, V. Miežis, T. Kadiķis un M. Čakste.

Tālāk rakstā aprādīts, ka studentu sekcija pie Kultūras biroja līdz šim darbojusies sekmīgi. Iesniegums Centrālkomitejai nobeidzas tā: ... „Studentu biedrības „Oriens“ valde nolēma griezties pie Centrālkomitejas ar lūgumu spert vajadzīgos soļus, lai izbeigtu konfliktu starp divām zem Centrālkomitejas stāvošām organizācijām (Bēgļu apgād. komiteju un Kultūras biroju), kā arī novērst tos šķēršļus, kuŗus ceļ Bēgļu apgād. komiteja. Tikai tādā gadījumā studentu biedrība varēs apmierināt savu trūcīgo biedru materiālo stāvokli, kas dažiēiem biedriem ir eksistences jautājums.“

Vēstulē vecb. J. Čakstem „Oriens“ starp citu raksta: „Centrālo lomu tagadējos sarežģījumos spēlē N. kungs. Kamēr pēdējais strādāja solidāri ar Kultūras biroju, nekādi šķēršļi netika celti. — Draugus sev N. atrada korporeļos, kuŗi grupējas ap Latviešu biedrību. Aiziedams no Kultūras biroja, N. tagad atbalstās uz šo studentu grupu un, pateicoties saviem iespaidiem un pazīšanām Tatjanas komitejā, ne bez redzamiem panākumiem mēģina pārvilkt studentu pabalstu lietu uz Bēgļu komiteju, pie kam vecās kārtības vietā, kur visas ziņas un anketes par trūcīgiem biedriem iesniedza attiecīgas organizācijas un kopīgi pārrunāja studentu sekcijā, projektējamā jaunā kārtība izslēdz organizāciju aktīvo līdzdarbību un nodod lietas izspriešanu nelielai korporeļu grupai. Tie paceļ degunu tik augstu, ka nekaunas atklāti zoboties — „ko jūs tie sarkanie varat, tagad nākat pie mums.“ Saprotams, ka tāds stāvoklis ir nepanesams! Kultūras biroja likvidēšanas gadījumā pēc studentu pārstāvju domām ir vēlama patstāvīgas studentu sekcijas dibināšana pie pašas Centrālkomitejas. Jānodrošina studentu organizācijām viņām piespriesto summu saņemšana, lai tādā kārtā reiz tiktu darīts gals arī N. kunga intrigām Tatjanas komitejā.“

Sacītais rāda, kādā kārtā mūsu organizācijas biedri nokļuva nepatīkamā un grūtā situācijā sakarā ar bēgļu pabalsta saņemšanu. Jo zīmīga, tomēr, ir visa šī netālās pagātnes lieta tanī ziņā, ka brīdī, kad latviešu tauta gāja ērkšķaino bēgļu ceļu, izpeldēja cilvēki un tautiešu grupas, kas skaldīja, lai valdītu un taisītu personīgu politiku. Bēdīgas parādības, bēdīgas atmiņas!

Bēgļu pabalsta izsniegšanu studentiem Centrālkomiteja Pēterpilī apsprieda 16. jūnija sēdē un nolēma arī uz priekšu to uzticēt studentu sekcijai pie Kultūras biroja. 25. jūnijā laikrakstā „Dzimtenes Atbalss“ Bēgļu apgādāšanas komiteja, turpretim, deklarēja, ka tā nolēmusi pabalsta lietu no savām rokām neizlaist un Centrālkomitejas lēmumu neizpildīt.

1916. g. 2. augustā biedrības „Oriens” priekšnieks P. Leitāns vēl reiz raksta Centrālkomitejai: „Vietējā bēgļu komiteja, kas sagrāba studentu pabalsta summas savās rokās, negrib vai nespēj apmierinoši nostādīt studentu pabalstu lietu. Vispirms viņa ir izslēgusi studentus no katras piedalīšanās pie pabalstu izspriešanas. Pabalsti par vasaras mēnešiem vēl nav izsniegti nevienam „Oriens’a” biedram, lai gan komiteja naudu jau daudziem ir izmaksājusi, pat arī tādiem, kuŗi pie komitejas bija griezušies vēlāk nekā „Oriens’a” studenti.

Jāatzīstas, ka pēdējā laikā minētās komitejas iejaukšanās dēļ studentu pabalsta lietā arī studentu sekcija pie „Kultūras biroja” nevar kārtīgi funkcionēt, jo pēdējai tiek atrauti vajadzīgie līdzekļi. Šādas dezorganizācijas dēļ jau tagad cieš daļa bēgļu studentu, bet, tuvojoties rudenim, cietēju apmēri kļūs daudz plašāki. Un kas tas dīvainākais: valdība pabalstus atvēl, bet nevar viņus saņemt! Tadēļ studentu biedrība „Oriens” lūdz Centrālkomiteju neatstāt studentus šinī bēdīgā stāvoklī un nostādīt studentu pabalstu lietu pareizās sliedēs, reorganizējot pabalstu saņemšanu pašos pamatos.”

Pienāca rudens, un iesākās atkal darbs augstskolā. 1. oktobrī sanāk, kā protokolā sacīts, gada sapulce. Sapulci vada M. Čakste, protokolē A. Frīdenbergs. Dienas kārtības pirmajā jautājumā izvirzīta izturēšanās pret biedru M. Samu, sakarā ar kādu viņa rakstu „Dzimtenes Atbalsī”. Vienbalsīgi nolemj M. Samu izslēgt, ja viņš neatsauc savu rakstu presē. Otrs dienas kārtības jautājums ir: pagājušā un nākošā Austruma darbība (šīnī gadījumā protokolā nav vis „Oriens”, bet Austrums). Par to īsos vārdos referē V. Miezi, sevišķi atzīmēdams Austruma darbību un lomu studentu sekcijā pie „Kultūras biroja”. Runādams par biedrības nākošo darbību, viņš pāriet uz Austruma rakstu krājumu, nolasīdams sapulcei vēlamu tematu sarakstu. Te jāatzīmē, ka šāda rakstu krājuma izdošanas ierosinātājs bija vecb. Ed. Freivalds, kas toreiz strādāja Pēterpilī laikraksta „Baltija” redakcijā. Pēc īsām debatēm sapulce vienbalsīgi pieņem, ka rakstu krājuma lietas virzīšanai uz priekšu ievēlama speciāla redakcijas komisija — 2 studenti un 3 vecāki biedri. No pēdējiem ievēl E. Freivaldu, K. Hiršu un K. Straubergu, un studentu pārstāvjus — V. Miezi un A. Frīdenbergu.

Pēc tam par biedrības priekšnieku ievēl V. Miezi, sekretāru A. Frīdenbergu un kasieri Ž. Jumaru. Studentu sekcijā ievēl Miezi un Straubergu,

par kandidātu Frīdenbergu. „Tekošās darīšanās“ M. Ratermanis aizrāda, ka būtu vēlams piedalīties ar paju jaundibināmā latviešu teātrī. Sapulce arī pieņem lēmumu piedalīties ar 25 rub. V. Miezis ieteic iegādāties archīvam biedru grupas uzņēmumu, kas izdarīts maijā. Tam piekrīt.

16. oktobra darīšanas sapulcē „augstskolu beigušo biedru sarakstā“ (ievērojiet — kāds apzīmējums) uzņem M. Čaksti un V. Tepferu. Tā kā sekretārs A. Frīdenbergs no Maskavas aizbrauc, tad par sekretāru ievēl Ruģēnu, rakstu krājuma redakcijas komisijā P. Leitānu un studentu sekcijā par kandidātu Ruģēnu.

Šinī sapulcē vēl bija jāizlemj atbilde „Viskrievijas latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrībai“, kas bija uzaicinājusi Austrumu sūtīt savus biedrus par kārtībniekiem-rīkotājiem 12. novembrī latviešu mūzikas vakarā Maskavas lielajā teātrī (operā). Pēc īsām debatēm šo piedāvājumu atraida.

16. oktobrī sēdē sapulcējušies arī rakstu krājuma redakcijas komisijas locekļi. No Pēterpils ieradies E. Freivalds un sniedz aprēķinu par 10 iespiedlokšņu lielu rakstu krājuma izdevumiem: salikšana 24—30 r. par loksni, iespiešana 30—35 r., papīrs 540 r. (18—20 r. rīsa) un brošēšana 70—80 r., kopā apm. 950 rub.

Pēc pārrunām komisija atrod: 1) kara apstākļu dēļ ļoti maz biedru varētu rakstīt par vienu vai otru tematu, 2) finansiālā ziņā izdošana atdurta uz nepārvaramiem šķēršļiem, 3) vēsturiskas perspektīves un nākotnes izredzes pilnīgi atkarājas no kara gaitas un tādēļ ļoti daudzu tematu apstrādāšana problēmu uzstādīšanas ziņā stāv ciešā sakarā ar kara iznākumu, kādēļ redakcijas komisija nāk pie slēdziena pagaidām atturēties no rakstu krājuma izdošanas, paturot acīs šāda krājuma izdošanu pie pirmās izdevības un ieteic biedriem, kuŗi jau izvēlējušies tematus izstrādāšanai, turpināt uzsākto darbu.

Novembrī „darīšanu“ sapulce notikusi 13. datumā ar pārrunām M. Sama lietā, pie kam Sams apsoliņies rakstīt „Dzimtenes Atbalsi“ un piekāpties, cik tas viņam būšot iespējams. 27. novembrī noliktā sapulce kvoruma dēļ nav notikusi. Tā pārlikta uz 10. decembri; ieradušies: V. Miezis, P. Leitāns, L. Līkums, J. Salde un M. Sams. Pēc agrāko sēžu protokolu pieņemšanas nolasa jaunpieteiktos biedrus: J. Saldi (pieteikuši Miezis un Leitāns), L. Āboliņu (Bumbērs un Leitāns) un Drošprātu (Brauers un Jumars). Maksī Ratermani uzņem augstskolu beigušo biedru skaitā.

Tālāk noskaidrojas, ka telpu trūkuma dēļ nav bijis iespējams nolasīt dažus pieteiktos referātus. Austruma sapulcēm telpas apsolījis Kultūras birojs, kad tās brīvas. Sapulce pieņem piedāvājumu un nolemj pabalstīt Kultūras biroja pasākumus ar 10 rub. mēnesī. Tālāk nolemj vest biedrības biedru grāmatu, kur vēlami plašāki dati, kā biedru vecāku saimnieciskais un sabiedriskais stāvoklis, svarīgākie dati par biedra tālāko dzīvi — viņa piedalīšanās sabiedriskā darbā u. c. Tā kā Kultūras biroja bibliotēkas komisija uzaicinājusi Austrumu sūtīt savu pārstāvi uz viņas sēdēm, tad par delegātu nozīmē J. Saldi.

Sapulce vēl pārrunā un atzīst par nepieciešamu sistēmiski sarīkot latviešu studentu debatu vakarus, kuŗiem jānoskaidro studentu domas un pārlicība tekošos vispārējās un nacionālās politikas un taktikas jautājumos kā arī jautājums par Latvijas nākotni, atstājot tematu nozīmēšanu Kultūras biroja studentu sekcijai.

Nobeidzot īsu 1916. gada apceri mūsu biedrības dzīvē, jāatzīstas, ka daži jautājumi objektīvu faktu (protokolu, aktu etc.) trūkuma dēļ šē palikuši neapgaismoti. Interesanti, bez šaubām, būtu dzirdēt, piem. Kultūras biroja studentu sekcijas darbību un Austruma lomu viņā, jo šē pulcējās latviešu studentu organizācijas nolūkā kārtot ne tikai dažādas pašreizējo vajadzību lietas, bet arī risināt savas Latvijas nākotnes jautājumu. Cik jauki, ka Austrums te nav stāvējis pēdējā vietā, bet bijis ierosinātājs un veicinātājs.

Maskavā Austruma biedri arvien ir turējušies draudzīgi kopā ne tikai oficiālajā organizācijas dzīvē, bet atsevišķos pulciņos kopīgi apmeklējuši gleznu galerejas, operu un teātru izrādes, ievērojamus priekšlasījumus u. t. l.

Vecbiedrs V. Tepfers par visu to sniedz sekojošu ainu: „Nelielā austurumiešu saime Maskavā savu brīvo laiku neveltīja izdaudzīnātai studentu uzdzīvei. Patiesībā iedzeršana un jautrāki brīži lai gan nebija pavisam novārtā, tomēr ieņēma samērā necīgu vietu mūsu laika pavadīšanā. Atskaitot iegriešanos laiku pa laikam iemīlotā „Auerbacha pagrabā“, — tā bijām iesaukuši Trjochgornoje alus brūža krodziņu Tveras ielā netālu no lepņā brāļu Elisejeva veikala, kur pakavējās pie alus krūzes un dažiem sīkiem uzkožamiem, no kuŗiem vispopulārākie bija grauzdēta rupja maize (черные сухари) un vobla, — lielākas iedzeršanas notika parasti tikai uz augstiem svētkiem vai arī tad, kad kādam no draugiem bija dzimšanas vai vārda diena, vai arī cits kāds svarīgs iemesls draugus pacienāt: bija

nolikts kāds nepietnāks eksāmens vai saņemts kāds neparedzēts naudas sūtījums. Tādās reizēs vai nu sarīkoja vakariņas savā istabā, pie kam šņabi dzēra reti, bet vairāk gan alu un bieži vien Rīgas Stricka alu, kuŗu Maskavā Šita veikalos varēja dabūt lielās mālu krūkās, un Benediktīna, vai arī aizgāja uz kādu ne visai dārgu krogu, Petrovskij Passaž, Skalu vai citu.

Turpretim teātros, koncertos un mākslas izstādēs Maskavas austrumieši negāja vis tikai tad, kad nebija brīvo vakaru, resp. priekšpusdienu kur likt, bet aiz nopietnas un neliekuļotas intereses. Mākslas dzīve Maskavā tais gados ritēja neparasti spraigi, un austrumieši sekoja tai ar visu sirdi. Izcilākos mākslas priekšnesumos toreiz tik viegli vis nevarēja ieejas kartes dabūt. Bija jāreķinājās vispirms ar savu parasti plāno naudas maku un otrkārt ne arvienu jau varēja vienkārši aiziet pie kases un biļeti nopirkt. Sevišķi grūti bija dabūt ieejas kartes Lielā Ķeizariskā teātrī (operā), kad F. Šaļapins tur dziedāja. Šaļapins parasti uzturējās Pēterburgā un atbrauca Maskavā tikai uz dažām dienām sezonā viesizrādēs. Tādās reizēs, lai dabūtu biļeti, bija jānodežūrē pie operas kases cauru nakti, lai tad no rīta, kad kasi atvēra, rinda virzītos lēni pie lodziņa un bieži vien dzirdot kasieres vārdus, ka atlikušas vairs tikai dārgās vietas, kuŗas nabaga studentam nebija pa makam.

Pirms Šaļapina biļešu pārdošanas, jau vakarā, iekam izrāde vēl nebija beigusies, tikotāji jau slaistījās pa Teātra laukumu un mēģināja nepamanīti tuvoties teātra ēkai un ieņemt labu vietu nākamai rindai (очередь). Tomēr jātnieku policisti un dažreiz arī kazāki, kas tādos vakaros dežūrēja laukumā, bez žēlastības dzina pārdošniekus no teātra nost, lai tie netraucētu publikas izešanu pēc izrādes beigām. Bieži vien šeit norisinājās īstās cīņas ar nagaikām apbruņotu kavaleriju un pilnīgi neapbruņotu kājnieku — biļešu tīkotāju starpā. Man pašam nācās kādu vakaru izbaudīt uz savas muguras kazāka nagaiku, cenšoties izlauzties cauri kazāku ķēdei, kas šķīra no mums kāroto teātra sienu. Pēc izrādes beigām, kad pēdējais apmeklētājs jau bija aizcilpojis uz mājām, ķēdi noņēma un visa gaidītāju masa kā milzīgs vilnis vienā mirklī atsitās pret teātra sienu. Bija vismaz 3—4 rindas ap visu plašo teātra ēku. Tagad nu policijai bija darba diezgan liekās rindas noņemt un atstāt tikai pirmo, kuŗai vienīgi bija izredzes biļetes dabūt, pie kam arī šīs izredzes lielā mērā atkarājās no tā, cik tuvu pie kases durvīm bija gadījies vietu ieņemt. Kad rinda beidzot bija sakār-

tota, sākās nīkšana visu cauru nakti. Parasti jau nodibinājās vesels konsorcijs no bilešu tīkotājiem, pie kam stāvēt palika tie, kas bija tikuši vistuvāk kasei, — pārējie noorganizēja maiņu. Tuvāk dzīvojošā austrumieša dzīvoklī tika ierīkota sardzība, no kurienes izsūtīja maiņu no mainīt tos, kas stāvēja savā postenī. Pēdējais stāvētājs, kas tika pie kases nopirka biļetes visiem tiem, kas pie grupas piederēja. Tā kā vienam pārdeva tikai ierobežotu bilešu skaitu, tad grupa nevarēja būt pārāk plaša vai bija jāpērk loža, kur visiem iznāktu vietas.

Kad operā dziedāja Sobinovs vai Neždanova, tik lielas grūtības pie bilešu pirkšanas gan nebija, bet viegli arī tas nebija un bez dežūras pie kases arī šeit neiztika. Ļoti iecienīts bija arī Maskavas Dailes teātris (Художественный театр), uz kuŗa izrādēm arī bija ļoti grūti biļetes dabūt, ja negribēja maksāt lielu virsmaksu, iegādājoties viņas no paslepniekiem bilešu tirgotājiem (барышники), kas tās piedāvāja pa kluso pusi un slaistījās ap teātri uz „Kamergerskij pereulok“. Pie Dailes teātra dežūras nenotika, bet te studenti saziņā ar teātra administrāciju bija noorganizējuši bilešu izlozes. Dienās, kad izloze notika, agri no rīta ap pulkst. 7 studenti pulcējās teātra sētā (teātris bija izbūvēts privātā namā), kur studentu izvēlētie rīkotāji nostādīja visus atnākušos vienā rindā un izdalīja katram no maisiņa izvilkus papīra rullišus, no kuŗiem daži bija ar cīpariem, citi tukši. Laimīgie, kuŗiem bija gadījies cīpars, šo cīparu kārtībā nostājās pie kases rindā un varēja vienu biļeti nopirkt.

Izlozes notika arī vecajā Kazakova celtās universitātes ēkas sētā, vienu reizi nedēļā ap. 8 no rīta. Te studenti izlozēja biļetes uz Lielo teātri (operu), Mazo teātri (drāmu), Dailes teātri un dažreiz arī uz Zimina operu. Zimina operā parasti nekādas grūtības pie bilešu iegādes nebija, bet uz sezonas beigām — aprīlī-maijā — tur parasti sarīkoja dziedātāju-ārzemnieku viesizrādes, uz kuŗām jau bija grūti biļetes dabūt. Tā man gadījās vairākas reizes Zimina operā noklausīties Battistini, Mariju Labiju toreiz slavēto Karmen — Mariju Gai un citus izcilos itaļu dziedoņus. Universitātes izlozē raksturīgs bija tas, ka pēc izlozes sākās rosīga maiņas tirdzniecība. Dažam, kas bija gribējis aiziet uz Dailes teātri, bija kritusi biļete uz Lielo operu, vai arī otrādi, un tie nu meklēja tādus, kas būtu ar mieru biļetes mainīt.

Studenti-austrumieši netaupīja pūles un labprāt uzņēmās visādas grūtības, lai gūtu iespēju apmeklēt labākos Maskavas mākslinieciskos sarīko-

jumus. Būtu tomēr aplam uzskatīt austrumiešu cenšanos apmeklēt tikai labāko, resp. slavenāko mākslinieku priekšnesumus un vienaldzību pret parastajiem mūzikas sniegumiem. Vēl biežāki nekā Lielo operu apmeklēja arī labi nostādīto Zimina operu un pat Aleksandra III tautas namu, kur par nieka naudu — ja nemaldos 20 kapeikām — varēja noklausīties ļoti pieklājīgi uzvestas operas. Tāpat arī mēs labprāt iegriezāmies Nezlobina un Korša drāmatiskos teātros un, protams, arī Ķeizariskā mazā teātrī, kur uzstājās tādi korifeji kā Jermolova un Jūžovs-Sumbatovs. Retāk apmeklēja Maskavā viesojošos cittautu teātrus, jo te bieži traucēja valodas neprašana. Atceros, ka mēs grupa austrumiešu reiz bijām aizgājuši uz poļu trupas izrādi, kur noskatījāmies Vospjanska lugu „Veseli“ (Kāzas).

Tik pat citīgi apmeklēja koncertus, kur Maskavā bija ļoti daudz un parasti ar ļoti augstu māksliniecisku līmeni. Vispopulārākie bija S. Kusevicka simfoniskie koncerti Muižnieku kluba zālē. Daži no mums — kā netaisnīgs E. Freivalds — pat abonēja uz šiem koncertiem. Apmeklēja arī Maskavas filharmoniskās biedrības koncertus Vasiļenko un citu diriģentu vadībā, tāpat arī ārzemju viesdiriģentu koncertus. Šeit noklausījās arī Art. Nikiša koncertus viņa pēdējā Krievijas turnējā. Arī atsevišķu dziedātāju un instrumentālistu koncertus labprāt apmeklēja, vienalga, vai tie bija vietējie spēki, vai ārzemnieki. Gāja uz Skrijābina, Rachmaņinova, Orlova (to vēl dzirdējām kā Maskavas konservātorijas audzēkni), Slavinska un citu klavierkoncertiem, Kreislera, Herbermaņa, Сес. Hausen, māsu Ljubošic un citu vijolkoncertiem u. t. t. Sevišķi bijām iecienījuši Vandas Landovskas čembalo koncertus, it sevišķi kad viņas pavadījumā Neždanova dziedāja vecas 18. g. simta franču beržeretes. Pa lielākai daļai šie koncerti notika Konservātorijas zālēs. Turpat laiku pa laikam Oļenina d'Alheim sarīkoja savus „Dziesmu nama“ (Дом песни) koncertus, kurus bijām iecienījuši viņu interesanto un neparasto pragrammu dēļ.

Koŗa mūziku Maskavā mazākā mērā piekopām, bet uz samērā retajiem Sinoda koŗa koncertiem netrūka arī apmeklētāju austrumiešu. Pēdējo reizi dzirdēju šo izcilo kori, kad viņš uzveda Grečaņinova meses (всенощная) pirmatskaņojumu. Gājām pat uz baznīcām mūzikas dēļ. Tā bija parasts katru zaļo ceturtdienu iet uz dievkalpojumu tagad vairs neeksistējošā Kristus-Glābēja katedrālē (Храм Христа Спасителя) noklausīties to pašu Sinoda koŗi, bet galvenais Petrovu, dziedot „Разбойника благоразумного“.

Nebijām jau nekādi baletomaņi, bet labprāt aizgājām arī uz baleta izrādēm Lielajā teātrī, it sevišķi, kad uzstājās Maskavas iecienītā prīmbalerīna Gelcer. Tika, protams, arī apmeklētas retās Karsavinas, Kšesiniskas un Pavlovas viesizrādes.

Latviešu sarīkojumu Maskavā bija maz. Tik vien bija, ka Mask. studējošo latviešu biedrības sarīkotie vakari ar koncertu Mansfelda komercskolā lielās Nikitskas ielā, kur programmu izpildīja parasti tie paši Maskavā studējošie latvieši — Marija Maldutis, Krenklis, Biruta Skujeniece, Ev. Berzinskis un t. t. Tikai bēgļu laikam sākoties, kad Maskavā saplūda laba tiesa mākslinieku-bēgļu, latviešu sarīkojumi notika biežāki. Atis Kēniņš rīkoja savus „Intelligences vakarus“ kāda krieva-bagātnieka osobņakā, kur latviešu mākslinieki dziedāja un spēlēja un dzejnieki lasīja savus jaunākos darbus. Lai gan progresīvie latv. studenti šos sarīkojumus boikotēja, austrumieši apmeklēja arī tos. 1915. gada 12. novembrī Maskavas Lielās operas zālē notika latviešu monstrikoncerts, kurā blakus simfoniskam orķestrim un korim T. Reitera vadībā piedalījās arī A. Kaktiņš, A. Benefelde un O. Pļavniece. Protams, ka šādu latviešu sarīkojumu apmeklēšana bija goda lieta, un turp gāja visi austrumieši, tāpat kā gāja arī uz A. Kaktiņa viesizrādēm Zimina operā. Bieži apmeklējām arī Maskavas latviešu teātri, kur man 1916. gadā nācās pēdējo reizi redzēt Duburu un D. Akmentiņu Ibsena „Spoku“ izrādē. Duburs drīz pēc tam mira, bet Akmentiņa slimības dēļ atstāja skatuvi.

Kinematografi austrumiešus maz interesēja un tos ļoti reti apmeklēja.

Glezniecība un skulptūra, turpretim, modināja austrumiešos lielu interesi. Bieži apmeklēja Maskavas mūzejus: Tretjakova galeriju, Rumjanceva mūzeju, privātās Ščukina un Cvetkova galerijas u. t. t. Arī mākslas izstādēs nekad netrūka apmeklētāju-austrumiešu. Vai tās nu bija regulārās „Mир искусства“, Peredvižņiku vai citu grupu izstādes, vai arī atsevišķu mākslinieku izstādes. Man atmiņā palikušas Serova, Rericha, Kopenkova, Čurļanīsa izstādes, bet tas ir tikai maza daļa no tā, kas tika skatīts.

To laiku pirmo reizi parādījās futuristi — Gončarova, Larionovs, abi Būrljuki un citi, kas mūsu starpā izsauca kaislīgas debates un zināmu šķelšanos. Kamēr daži (nedaudzi) atrada futurismā zināmas mākslas vērtības, citi — lielais vairums — tos galīgi nopēla.“

Vecb. K. L. Līkums atcerējies kādu Lieldienas nakti šinīs gados, ko Austruma biedri nolēmuši pavadīt Zvirbuļu kalnos. Šo pagātnes notikumu mēs redzam tādā ainā: „Atrazdamies tālu no dzimtenes un piederīgiem, austrumieši arī privātā dzīvē mēdza salasīties pulciņos un kopīgās pārrunās pavadīt dažas stundas. Nebija izslēgtas arī nevainīgas izpriecas un klejošana Maskavas apkārtnē. Reiz pulciņš austrumiešu sarunājām sagaidīt Lieldienas Zvirbuļu kalnos. Salasījāmies 9 vai 10 savieši, dažas studentes-latvietes, sagatavojām sviestmaizes, krāsotas olas, pudelīti aukstas tējas un pacilātā gara stāvoklī devāmies ceļā.

Zvirbuļu kalnos nokļuvām ap pulkstens vienpadsmitiem jau krietni pieguruši. Uzmeklējām vietu, no kuŗas atklājas visplašākais skats uz milzu pilsētu Maskavu, vietu, no kuŗas kādreiz Francijas ķeizars Napoleons vērojis Maskavu, tai tuvodamies savā uzvaras gājienā. Skats svētku naktī no Zvirbuļu kalniem uz Maskavu bija tiešām lielisks. Pilsēta laistījās vienās ugunīs. Nojautām, ka ielās klejo pacilātā gara stāvoklī tūkstošiem gan turīgu, gan mazturīgu; baznīcas pārpildītas Dieva lūdzējiem, no kuŗiem daudzi ar nepacietību gaidīja pusnakts stundu, lai pēc gaŗākas gavēšanas varētu mieloties ar sutinātu cūkas gurnu. Arī slavenās „Hitrovkas“ iemītnieki, izlīduši no saviem midzeņiem, dalās krievu tautas lielajā sajūsmā.

Tieši pusnaktī atskan Jāņa Lielā torņa zvana-milzeņa dobjie sitieni, kuŗiem pievienojās tūkstošiem citu zvanu, un drīzi visa pilsēta dun zvanu skaņās. Mēs apsveicam viens otru ar Kristus augšāmcelšanos un ķeramies pie savām sviestmaizēm.

Lai gan bijām pulciņš labi pazīstamu saviešu, tad tomēr uzmācās domas, ka esam svešinieki lielās īpatnējās krievu tautas vidū. Šīs domas neslēpām viens otram un pārrunās kavējāmies pie mīlās dzimtenes, pie tautas, kuŗa runā mūsu mēlē, pie zemes, ar kuŗu esam ciešām saitēm sieti. Pārrunas beidzās ar spēcīgu „Dievs, svētī Latviju!“ nodziedāšanu un apņemšanos pēc studiju beigšanas atgriezties dzimtenē un ziedot visus spēkus savai tautai.

Kad austrumos jau sāka blāzmot un mūs pārņēma pavasara nakts dzestrums, devāmies atpakaļ uz pilsētu. Ceļš bija gaŗš un grūts, jo svētku rītā nebija nekādu mūsu kabatām atbilstošu satiksmes līdzekļu.

Arī tagad vēl, kad sagaidām Lieldienas mūsu suverēnā Latvijā, man bieži nāk atmiņā Lieldienas nakts Zvirbuļu kalnos austrumiešu sabiedrībā.“

Slieksni pārkāpa vēsturiskais 1917. gads, kas lika pārdzīvot divas Krievijas revolūcijas. Latvijas dzīvē šā gada aprīlī radās zemes padomes Vidzemē, Latgalē un bēgļu gaitās klīstošiem kurzemniekiem Tērbatā. Visus nacionālos centienus beidzot apvienoja Nacionālā padome, kas nodibinājās novembrī Valkā.

Bet 1916./17. gadu maiņā latviešu reālais spēks — strēlnieki izcīnīja vēsturiskās kaujās pelnītu pasaules apbrīnu: nepārraujamā vācu fronte nedaudz stundās bija sagrauta. Kad 1916. g. 28. decembrī Brāļu kapi Rīgā uzņēma garās šķirstu rindas, dzejnieks J. Akurāters rakstīja: „Tauta, kuŗa ar gavilēm saņēma trofēju un gūstekņu parādīšanos Rīgā, dziļās sērās šodien pulcējas nepieredzētā skaitā Meža kapos. Tauta un strēlnieki ir viens. Prieki un sēras tos vieno. Un kur tāda saskaņa, tur nevar būt bez uzvaras. Vienība ir ķīla par Latvijas gaišo nākotni.“*

Nebija strēlnieku vaina, ka neizdevās tik sekmīgi uzsāktās uzvaras gaitas. Viņi bija izpildījuši savas tautas vēlēšanos, ko dzejnieks Kārlis Krūza izteicis tanī pat laikā vārdos: „Ej atrieb j visu nodarīto kaunu, kas krādamies tik ilgus mūžus krājies!“

Šie notikumi jāatmin ikvienam latvietim, kas domās atgriežas pie 1917. gada sākuma. Dziļas sāpes apņēma toreiz latviešu bēgļus, redzot, ka aizcērtas atkal vārti uz Kurzemi... Arī austrumnieku nelielais pulciņš sala-sījās jauna gada sākumā Maskavā un pārdzīvoja brīžus, ko var saprast tikai latvieša sirds. Nācās izauklēt klusas sāpes gluži tāpat kā pirms 11 gadiem, t. i. uzsākot 1906. gadu, kad sodu ekspedīcijas plosījās pa mūsu pagastiem.

Pirmo darīšanas sapulci Austruma biedri notur tikai 1917. g. 7. martā (v. st.). Piedalās: Mieziš, Leitāns, Jumars, Ruģēns, Āboliņš, Salde un Drošprātis. Sapulci vada V. Mieziš. Vienprātīgi par biedriem uzņem 1916. gada beigās pieteiktos: Āboliņu, Saldi un Drošprāti. Austruma pārstāvis „Studentu namā“ L. Āboliņš ziņo par savu darbību šinī organizācijā. Konstatē, ka sakarā ar pārdzīvojamo momentu un studentu organizēšanos radušās divas strāvas: viena par organizēšanos ap jau esošiem kolektīviem, tā sakot — stāv par organizatorisko principu, otra — par studentu apvienošanu pēc skaitliskā principa. Austruma (Oriens) pārstāvis pievienojies pirmās grupas pārstāvjiem. Sapulce atzīst L. Āboliņa taktiku par pareizu un no jauna pilnvaro viņu turpināt darbību „Studentu namā“ iesāktā garā.

* „Līdums“, 1917. g. 1. Nr.

Biedrības priekšnieks V. Miezis ziņo sapulcei, ka sakarā ar drīzu aizbraukšanu no Maskavas viņam jāatsakās no priekšnieka pienākumiem. Par biedrības priekšnieku tad vienbalsīgi ievēl L. Āboliņu, «kad pārējie uzstādītie kandidāti bija atteikušies», atzīmē protokols. Tā tad L. Āboliņš bija „taisījis karjēru”: uzņemts par pilntiesīgu biedru un tanī pat sapulcē ievēlēts par biedrības priekšnieku.

Sakarā ar jautājumu par turpmāko biedrības darbību, izrādās, ka telpu trūkuma dēļ tā nevar būt pietiekoši rosīga. Debatēs noskaidrojas, ka uz telpām universitātē un „Kultūras birojā” grūti cerēt. Nolemj griezties ar lūgumu pie „Latviešu studējošo palīdzības biedrības” atļaut savās telpās noturēt Austruma sapulces, bet pagaidām sapulcēties pie kāda no biedriem. V. Miezis vēl ierosina jautājumu par vispārējas Maskavas nekrievu studentu sapulces sasaukšanu „tekoša momenta un kopējas taktikas plāna apspriešanai.” Tuvāk šo jautājumu nepārrunā.

Te jāatzīmē, ka šī Austruma sapulce notikusi Krievijas revolūcijas pirmajās dienās, jo 25. februārī (v. st.) Pēterpilī nodibinājās revolūcijas komitejas, notika sadursmes ar kaŗaspēku, un nākošās dienās apraka Krievijas veco režīmu. Tādēļ kļūst arī saprotami sapulces apzīmējumi „tekošais moments”, kopējas nekrievu studentu sapulces u. c.

1917. gada pavasarī Maskavā notikusi vēl kāda plašāka Austruma aktīvo un vecbiedru sanāksme un, kā parasts, kopēja fotografēšanās. Tomēr jāsaka, ka nav izdevies atrast šīs sapulces protokolu, un, cik zināms, neviens no Maskavas nav pārvedis arī minēto uzņēmumu.

Austruma dzīvē 1917./18. akad. gadā bija pavisam klusa, lai gan daži biedri vēl studēja, kā P. Leitāns, A. Bumbērs, V. Ruģēns u. c. Par šo laiku vecb. V. Ruģēns saka: „1918. g. pavasara sēmestrī notika nedaudzas sapulces, kurās pārrunājām dzimtenes perspektīves. Sēmestrim beidzoties un eksistences grūtībām pieņemoties, 1918. gada vasarā izklīdām kur kurais.”

Tas bija pēdējais mūsu organizācijas akadēmiskais gads Krievijas vecajā metropolē. Aiz muguras palika 35 mācības gadi, kas lielākā daļā bija pavadīti „nelegāli”. Organizācija, pārvarēdama ne reti lielas grūtības, bija augusi un veidojusi savu pasaules un apkārtējās dzīves izpratni, lai dotu saviem biedriem spēkus un mīlestību kalpot latviešu tautai, latviešu kultūrai. Tas bija organizācijas lielākais un augstākais uzdevums — viņas būtība, kam savu svētību bija devis un ceļu pašķīris Kr. Valdemārs.

Austrums suverēnā Latvijā

Jau priekš Krievijas revolūcijas mūsu tautas apziņā auga pārliecība, ka pēc kara pa vecam vairs nepaliks, ka jānāk labākai dzīvei, kas latviešiem dotu tiesības izveidot drošākus labklājības pamatus un stiprinātu viņu tiesiskās pozīcijas, jo vesels prāts lika saprast, ka astoņu strēlnieku pulku varoņdarbi kaujas frontēs nevarēja palikt bez nopelniem zemei un tautai, kas tos bija izaudzinājusi par pašai ziedzīgiem varoņiem. Otrkārt, arī tautas un zemes patstāvības idejas sēklas bija kaisītas ne vienā vien laikmeta vagā, sākot ar dzejnieka Jāņa Ruģēna (1817.—1876.) nepārprotamo prasījumu „kad atnāks latviešiem tie laiki, ko citas tautas tagad redz“, beidzot ar latvju tautas patstāvības idejām J. Raiņa dzejā un dažādiem autonomijas projektiem (E. Rolava — M. Valtera, Jāņa Čakstes) vētrainajā 1905. gadā. Krievijas 1917. gada revolūcija mūsu patstāvības centieniem radīja īpatnējus apstākļus un deva jaunas iespējamības. Radās, kā jau pieminēts, Zemes padomes, kas grūtos kara un revolūcijas apstākļos, cīnīdamās ar krievu pagaidu valdības nepieķāpību, centās izveidot Vidzemē un Latgalē pašvaldības sistēmu. Ar Rīgas krišanu 1917. g. augustā vācu rokās šie centieni sabruka. Pārmaiņa bija strauja un pārsteidzoša. Rakstniece A. Brigadere savā vēsturiskajā romānā „Kvēlošā lokā“ notēlotai varonei Vārpu Vaidai liek to tā izteikt: „V i e n ā d i e n ā latvieši nozuduši no skatuves. Ne skaņas vairs, ne maņas. Latvija nu bijusi tikai vācu zeme, kuŗā dzīvojusi vācu tauta jau no mūžības.“ Un vācu okupācija arvien vairāk pletās uz ziemeļiem.

1917. gada vēlā rudenī — 17. novembrī, — dzejnieka Kārļa Skalbes vārdiem runājot, Valkā uzlēca neatkarīgās Latvijas zvaigzne. Še sanāca Latvijas pagaidu nacionālā padome, lai izteiktu protestu pret nodomāto Kurzemes pievienošanu Vācijai un lai pasludinātu, ka Kurzeme, Vidzeme un Latgale ir neatkarīga valsts vienība, kuŗas nākotnes iekārtu izlems Latvijas satversmes sapulce. Tā bija pirmā Latvijas patstāvības pasludināšana. Pēc gada, vācu okupācijas varai sabrūkot, Tautas padomes vārdā 1918. g. 18. novembrī Rīgā proklamēja Latvijas republikas suverēnitāti. Šī diena uzlika gaŗiem gadiem vīto nemirstības vaiņagu daudzu latvju paaudžu centieniem, upuriem un ilgām.

1919. gads Latvijas republikas vēsturē ir palicis par lielu, bet pārva-

rētu grūtību gadu. Pirmā vietā te jāmin brīvības cīņas, ko šinī gadā nācās izcīnīt visās mūsu valsts debess pusēs. Smagākais brīdis bija uzbrukums Rīgai oktobra-novembra dienās. Par to Jānis Akurāters uzrakstījis šādus vārdus: „Toreiz bija mirklis, kad cīnījās dzīvība ar nāvi, uguns ar nakti. Visas latvju strēlnieku cīņas, cīņas pie Ventas, kauja pie Cēsīm, Latvijas proklamēšana, tūkstoši kritušu, viss patriotisma uzliesmojums būtu bijis veltīgs, ja oktobra un novembra dienās nebūtu gūta pēdējā un galīgā uzvara par melno bruņinieku Bermonta un monarķistu pulku veidā.“

Visās šā vēsturiskā gada cīņās un uzvaras gājienos ir piedalījušies daudz Austruma biedru gan dažādā vecumā, bet vienādi patriotisma apgaroti un vadīti. Tādēļ nav toreizējo karaspēka vienību, kuŗu rindās nebūtu gājuši austrumnieki. Ja pēckara gados dažas studentu organizācijas, kur grūti pat atrast kāda Latvijas brīvības cīnītāja vārdu, pēc kārtas glabāja un glabā vēl tagad citkārtējo vienību karogus, tad vislielākās tiesības uz to bija un ir Austrumam. Bet īsti vīri par tādām lietām neskumst: Latvijas vēsture ir mūžīga, patiesība agru vai vēlu pasaulē arvien ir svinējusi uzvaru — laiks visu ir izlīdzinājis un izlīdzinās arī nākotnē!

Latvijas brīvības cīņās piedalījušies sekojoši Austruma biedri: Jānis Ducēns (miris), Jānis Eiduks (miris), Kārlis Brants (L. k. o. k.), Aleksandrs Kociņš (L. k. o. k.), Verners Tepfers (L. k. o. k.), Rūdolfs Markus (L. k. o. k.), Kārlis Podnieks (L. k. o. k.), Visvaldis Jankaus (L. k. o. k.), Vilis Greiers, Oskars Alks, Jānis Blūms, Jānis Breikšs, Fricis Birkenšteins, Hermanis Apsītis, Mintauts Čakste, Ringolds Čakste, Konstantīns Čakste, Voldemārs Miezis, Kornēlijs Veitmanis, Alfrēds Bramanis, Leo Daugulis, Aleksandrs Dravnieks, Richards Bērziņš, Teodors Cīrulis, Herberts Jākabsons, Vilhelms Jansons, Richards Kronbergs, Richards Fridenbergs, Evalds Mendians, Maksis Proriņš, Teodors Šīrons, Mārtiņš Celms, Jānis Ullis, Vilis Zandersons, Rūdolfs Birkmanis, Pauls Skulte, Rūdolfs Celms, Ādolfs Zandersons, Aleksandrs Ankravs, Pēteris Ērglis, Jānis Krūmiņš, Nikolajs Kelders, Aleksandrs Plauciņš, Aleksandrs Siecenieks, Voldemārs Balodis, Pēteris Bušs, Juris Krieviņš, Vladimirs Jansons, Kārlis Vikmanis, Jēkabs Švanks, Richards Liepiņš, Jānis Rozītis, Emils Kampars, Rūdolfs Kīsis, Jānis Straubergs, Boriss Zemgals, Kārlis Vikmanis, Jānis Lukstiņš un vēl daži citi. Tādēļ lai neņem ļaunā tie Austruma biedri, kuŗu vārdus šinī vietā būtu izlaidis.

Republikas grūtais stāvoklis nebija tomēr par nepārvaramu šķērslī, lai šā gada septembrī neatvērtos suverēnās Latvijas augstskolas durvis jauniem klausītājiem — jaunam laikmetam.

1919. gada beigās savu pārnākšanu no Krievijas pašu valstī pieteicis arī Austrums. Tas redzams no 1919. gada 12. decembra „pilnas“ sapulces protokola. Lai gan protokols sapulci nosaucis par pilnu, viņā piedalījušies tikai daži vecbiedri, proti: A. Strausmanis, V. Dāle, J. Feldmanis, V. Tepfers, V. Mieziš, E. Freivalds, P. Leitāns un J. Ducēns.

Sapulce pārrunājusi sabiedrības statūtu jautājumu. Sīkākī debatējuši par to, kādi studenti būtu uzņemami Austrumā. Pret izvirzīto nosacījumu, ka sabiedrībā uzņemami visu Latvijas augstskolas fakultātu studenti, A. Strausmanis aizstāvējis uzskatu, ka nebūtu sakausējami humānitāro un tehnisko fakultātu studenti. Beidzot P. Leitāns nācis ar priekšlikumu principā uzņemt tikai humānitāro fakultātu studentus, bet par tehniķu uzņemšanu apspriesties katru reizi atsevišķi. Jautājums palicis galīgi neizšķirts. E. Freivalds uzņēmies nākošā sapulcē referēt par Austruma platformu.

Tālāk pārrunāts jautājums par sieviešu uzņemšanu sabiedrībā, bet neizlemts tas atlikts. Pēc tam sapulce nolēmusi ievēlēt pagaidu valdi. Aizklāti balsojot, par priekšnieku ievēl A. Strausmani, sekretāru — V. Miezi un kasieri K. Straubergu.

Pēc tam P. Leitāns ziņo par kases stāvokli: ieņemts pavisam 470 rub.; no tiem uz iepriekšējās sapulces lēmumu (tā tad agrāk jau bijusi kāda vecbiedru sapulce, bet tās protokols nav atrasts) K. Hiršs nodevis vecbiedra Dr. R. Krastiņa kundzes pabalstam 300 rbļ.

Sapulce uzņem augstskolu beigušo skaitā cand. jur. Borisu Zemgalu un noteic nākošo sapulci uz 20. decembri.

Protokols šo sanāksmi nosaucis par „Studentu sabiedrības Austrums (Oriens)“ sapulci. Viņā piedalījušies: A. Strausmanis, R. Ģeģeris, K. Purīšs, T. Kadiķis, P. Leitāns, V. Mieziš, K. Straubergs, E. Freivalds, B. Zemgals, A. Frīdenbergs un R. Bērziņš.

Pēc K. Strauberga ziņojuma par kases stāvokli sapulce nolēmī sākt kases grāmatas ar 1919. g. 1. decembri.

Tad seko Ed. Freivalda referāts par sabiedrības Austrums platformu. Referents uzstāda šādas tezes: 1) Studējošo un studentu sabiedrība Austrums apvieno sevī: a) Maskavas universitātes bijušos Austruma biedrus, b) progresīvi nacionāli domājošus citu ārzemes universitātu latviešu

audzēkņus, c) Latvijas augstskolas audzēkņus. 2) Austrums, būdams akadēmiska sabiedrība, grib veicināt nacionālas kultūras attīstību, pie tam nenoslēdzoties šovinistiskā iedomībā pret ārpus Latvijas kultūras iespaidiem vispār un ārzemes akadēmisko izglītību īpaši. 3) Austrums grib attīstīt savos biedros iekšēja biedriskuma un draudzības garu un piekops plašu toleranci godīga pretinieka politisku un kultūrāli sabiedrisku uzskatu cienīšanā. 4) Attiecībā uz sabiedrību un valsti austrumnieki atzīst, ka vienīgi personīga darba spēja un ētiski-sabiedriska dzīves veids nosaka pilsoņa vietu valsts darbā. Darba objektivitātei jāstāv pār politisku karjērismu, kas apkarojams visās formās. 5) Austrumnieki, uzauguši lielpilsētas kultūras dzīves un vecās cara rezidences augstskolas tradīcijās, stāv par sabiedriskas dzīves plašumu un garīgas dzīves cildenību Latvijas galvas pilsētā un domā, ka provinciālai seklībai un iedomībai Rīgā nedrīkst būt vietas. 6) Atmetot ārējas vāciska rakstura studentu pazīmes, Austrums ņem par pamatu akadēmisko korporāciju (organizāciju nozīmē) vērtīgo kodola ideju — solidaritāti, bet atmet korporatīvās šaursirdības un kliķes garu.

Pēc referāta attīstas ļoti dzīvas debates. Beidzot sapulce nolemj augšā atzīmētās tezes izlietot kā materiālu pie Austruma jauno statūtu sastādīšanas. Pārrunājot sabiedrības reģistrēšanas jautājumu, sapulce nolemj izvēlēties komisiju oficiālu statūtu izstrādāšanai un, ja tā atrastu par vajadzīgu, arī kārtības rulli sabiedrības iekšējai dzīvei. Komisijā ievēl no studijas beigušajiem Ed. Freivaldu un studentiem R. Bērziņu ar kooptācijas tiesībām.

Atstājot še Austrumu savas jaunās satversmes izveidošanas darbā, pametīsim skatu; kā izauga un nostiprinājās suverēnās Latvijas augstskola.

Latvijas augstskolas nodibināšana

Cik rakstos ir dokumentēts, tad dzejnieks Auseklis jāmin no pirmajiem, kas pavēris jo tālus apvāršņus mūsu tautas izglītības lietā un sapņojis par latvju augstskolu, izteikdams par to domas šādā četrriņdu dzejolītī:

„Kāds astronoms tev pamanījis lidot tvaiku riņķos (tā tad nekad nebūt),
Kur zvaigznes mirdz, kur Pērkonam ir valstība?
Tu spožā debess zvaigzne, laidies zemē latvju lejā,
Par sevi negudro, bet gudro, acis griez'!“

Tā kā latvju tauta vienmēr palika uzticīga sīkstam darbam un neatlaidīgiem izglītības centieniem, tad Ausekļa spožā debess zvaigzne pēc gadu pussimteņa tiešām atrada suverēnās Latvijas zemi, ko apmirdzēt.

Arī Juris Alunāns, lolodams cerības par latvju lauksaimniecības akadēmiju, krājis stādus un veidojis tai herbariju. Tik daudz ir uzglabājušās ziņas no nacionālās atmodas laikmeta par latvju augstskolu.

Pasaules karš un Krievijas revolūcija salauza cara monarchiju un ātrā gaitā tuvināja latvju tautu reālai iespējamībai celties un radīt savu materiālo un garīgo pasauli. Tā 1917. gada jūnijā (no 7.—13.) vēsturiskajā Tērbatas latviešu skolotāju kongresā izveidojās augstskolas sekcija ar Tērbatas universitātes profesoriem J. Osi un E. Felsbergu priekšgalā. Šī sekcija izstrādāja rezolūciju, ko pieņēma minētais kongress. Tanī atzina par vajadzīgu sakarā ar Latvijas pašvaldības nodibināšanos (t. i. Vidzemes zemes padomes organizēšanu) tuvākā nākotnē Rīgā nodibināt arī Latvijas augstskolu ar 5 fakultātēm. Vācu okupācija šo jauko nodomu realizēšanu apturēja.

1917. gada beigās ienaidnieka ieņemtajā Rīgā Latviešu izglītības biedrībā nodibinājās Dr. A. Butuļa vadībā augstskolas sekcija, kas rosīgi uzsāka augstskolas organizēšanas darbus, bet 1918. g. jūlijā okupācijas vara sekcijas darbību pārtrauca. Pēc republikas proklamēšanas jau trešajā dienā šīs sekcijas dalībnieki sapulcējās uz apspriedi jaunos apstākļos.

Krievijas sarkanās armijas ienākšana Rīgā 1919. g. 3. janvārī atkal pārtrauca augstskolas organizēšanu. Februāra sākumā Latvijas padomju valdība publicēja „Noteikumus par Latvijas augstskolu“. Tie paredzēja mācības darba pārzināšanai bij. politehniskā institūtā sevišķu komisiju, kurai pienācās izraudzīt augstskolas „skolotājus“, kuŗu skaitā bija arī vairāki tagadējie universitātes mācības spēki. Augstskolas direktors bija pazīstamais profesors P. Valdens. Lekcijas lasīja latviešu un krievu valodā. Šinī laikā augstskolā bija reģistrēti pavisam 3041 klausītājs. Mācības turpinājās no februāra vidus līdz 22. maijam.

Pēc Flečera ienākšanas Rīgā vāci atjaunoja savu bijušo „Baltische Technische Hochschule“ ar nosaukumu „Rigaer Technische Hochschule“, kuŗā neatstāja, protams, nevienu padomju laikā pieaicinātu mācības spēku, kā arī izbeidza latviešu mācības valodu. Šis nenormālais stāvoklis suverēnā Latvijā turpinājās pāris mēnešus.

Kad Ziemeļ-Latvijas armijas atsvabinātajā Rīgā 1919. g. jūlijā atgriezās pagaidu valdība, sākās rosīga darbība ne tikai skolu sistēmas izstrādāšanā vispār, bet arī nacionālās augstskolas organizēšanas darbos. Savu rosmi atjaunoja arī Latviešu izglītības biedrības augstskolas sekcija. Tā uzticēja sevišķai ievēlētai komisijai (Dr. P. Sņķeris, doc. K. Kundziņš, agr. P. Lejiņš, inž. P. Nomalis un Dr. A. Kirchenšteins) formulēt un iesniegt izglītības ministram savus principiālus uzskatus augstskolas lietā. Minētās personas plašākā rakstā, kas datēts ar 14. jūliju, aprāda, ka jāveido pilnīgi patstāvīga nacionāla Latvijas augstskola, ņemot par paraugu vislabākās augstskolas pasaulē, īpašu vērību piegriežot mazo, mums tuvu stāvošu valstu augstskolām, kā Dānijas, Skandināvijas un Somijas. Minētajā iesniegumā aprādīts, ka jālikvidē bijušā Rīgas politehniskā institūta pēctece — Rigaer Technische Hochschule un jāatlaiž viss tās personāls, uzaicinot nepieciešamos mācības spēkus no jauna un pārņemot īpašumus valsts pārziņā.

Augusta mēnesis pagāja darbā, ko veica pārņemšanas komisija saskaņā ar pagaidu valdības izdoto rīkojumu un bij. politehniskā institūta reorganizācijas komisija, kas 8. augustā noturēja pirmo sēdi. Tās atklāšanas uzrunā izglītības ministrs Dr. Kasparsons atzīmēja, ka šīs komisijas uzdevums ir rūpēties par bij. politehniskā institūta nepieciešamo pārveidošanu Latvijas augstskolas izbūvē, piemērojoties laika prasībām un jauniem dzīves apstākļiem Latvijas valstī. Šī komisija jau pirmajā sēdē nolēma mācības uzsākt septembra otrā pusē. Nākošās sēdēs radās subkomisijas, kas ar atsevišķu fakultātu pārstāvjiem noturēja organizēšanās apspriedes. Šinī laikā izglītības ministrs uzaicināja no dažādām Krievijas universitātēm redzamus latviešu zinātniekus pārnākt uz Latviju — profesorus J. Osi un E. Felsbergu no Voronežas, prof. J. Endzelīnu un Krimbergu — Charkovas, prof. K. Balodi — Berlīnes universitātes, prof. Rubertu — Ķievas, prof. P. Šmitu — Vladivostokas, prof. Altbergu — Odesas.

Tā kā bez tehniskām organizēja no jauna medicīnas, oikonomiski-jurisko u. c. fakultātes, tad augusta beigās radās jautājums, vai reorganizācijas komisija nebūtu jau savu uzdevumu veikusi un vai tās vietā nav jāstājas citai — proti Latvijas augstskolas organizācijas komisijai. — 1. septembrī ministru kabinets arī pārdēvēja reorganizācijas komisiju par organizācijas komisiju, paplašinot tās sastāvu ar visu jaundibināmo fakultātu pārstāvjiem. Tā organizācijas komisijā beidzot bija: 11 fakultātu un

9 dažādu resoru pārstāvju, no sabiedriskām organizācijām 10, tad vēl augstskolas rektors, prorektors un izglītības ministra pārstāvis, kopā 33 personu liela komisija. Beidzot organizācijas komisijā bez lemšanas tiesībām uz pieteikušos studentu nodibinātā biroja priekšlikumu informācijas un kontakta nolūkos uzņēma divus tā pārstāvjus. Šī komisija izstrādāja vispārējos iestāšanās noteikumus, atrisināja daudzus citus jautājumus un beidzot izšķīrās arī par iestādes nosaukumu — Latvijas augstskola iekšzemes lietošanā un universitāte—Universitas Latviensis — satiksmē ar ārzemēm. Komisija nolēma augstskolas atklāšanu izdarīt svinīgā kārtā, — aktā pirmo daļu augstskolas telpās, kur varēja novietot tikai ap 420 viesu dalībnieku, bet pārējo daļu Nacionālā operā. Izglītības ministrs izsūtīja 33 pasaules ievērojamākām universitātēm uzaicinājumu piedalīties atklāšanas svētkos, kas bija paredzēti 28. septembrī. Līdz šai dienai organizācijas komisija bija strādājusi apm. 40 dienas.

1919. g. 28. septembris bija saulaina rudens diena dabā un vēsturiska diena latvju tautas suverēnitātes atgūšanā. Pēc operas koŗa nodziedātās valsts himnas svētku uzrunā izglītības ministrs Dr. K. Kasparsons teica: „Mēs stāvam uz zemes, kas nes Latviju un viņas vēsturi. Bija laiks, nesen vēl tas bija, kad par to domāt, kas tagad mums ir, bija sapnis, — kad teica un ticēja: tad tas nāks šai zemē, kad akmens stāvēs uz ūdens, spalva grims dibenā. Un tomēr tas ir nācis, tas ir noticis. Šis notikums latvju tautas mūžā, šis fakts — kā gaišs saules stars tas slīd pār Latviju. Šī rudens diena runā uz mums pavasara valodu. Mēs elpojam pavasara cerības. Nesenās šaubas ir palikušas jau par anarchismu. Mēs stāvam uz zemes, kas nes Latviju un viņas augstskolu.“

Ministram atbildes runā augstskolas prorektors doc. arch. Laube apsolās „augsti turēt Latvijas augstskolas godu un labo slavu, vadīt to stingri zinātniskā garā un visiem spēkiem pūlēties, lai tā varētu ierindoties kā cieņīgi daiļš zieds pārējo augstskolu kuplajā, slavenajā virknē“. Prorektora runu noslēdz koris ar Ausekļa - J. Vītola „Gaismas pili“.

Pēc tam mācības spēki un svētku viesi dodas uz Nacionālo operu, kur telpas atvēl piedalīties vairāk simtiem studentu (ap 600) un citu viesu. Še prof. K. Balodis nolasa viņam uzticēto akadēmisko runu par mūžīga miera ideju sakarā ar problēmu par pasaules sauszemes taisnīgu sadalīšanu tautu starpā. Tad seko gara

Latvijas universitāte.

rinda apsveikumu gan personīgi, gan rakstā. Republikas augstākās iestādes — Tautas padomes prezidents Jānis Čakste starp citu saka: „Mūsu augstskolas vārti šodien atvērušies. Mācības spēki pa lielākai daļai jau savās vietās, gatavi stāties pie darba, un nākošās dienās pildīsies auditorijas studentiem. Šis svarīgais notikums apzīmē jaunu laikmetu latviešu tautas kultūras dzīvē. — Brīvā Latvijā var būt tikai brīva augstskola. Viņas darbu nedrīkst jaukt un traucēt ārējie spēki, kas viņu varētu nogriezt no patiesības un taisnības ceļa. Uz viņu es gribētu attiecināt Archimeda vārdus: noli turbare circulos meos. Brīvi pētīt, brīvi mācīt ir pamata nosacījums arī mūsu jaunai gaismas pilij.

Mūsu jaunatnei, kas jau iestājusies un vēl iestāsies Latvijas augstskolā, novēlu nevien sekmes studijās, jo nav šaubu par viņas čaklumu un izturību, bet arī to, ka no viņas mums rastos krietni tautas darbinieki, kas noderētu citiem par priekšzīmi. To sagaida latviešu tauta no viņiem. Pie mums nepastāv kā citur plaša starp inteliģenci un pašu tautu un arī neradīsies uz priekšu, kad mūsu augstskola mums dos demokrātiski audzinātus darbiniekus, kas paliek ar tautu dzīvē sakarā.“

Nākošajā dienā, t. i. 29. septembrī, augstskola uzsāka akadēmisko darbu, kas pēc īsa laika bija jāpārtrauc: 8. oktobrī vācu-krievu karaspēks avantūrista Bermonta-Avalova vadībā uzbruka Rīgai. Organizācijas komisija, kas arvien vēl turpināja savu darbu, nolēma pārtraukt mācības un uzaicināt studentus iestāties armijā. 17. oktobrī radio franču valodā izplatīja visai pasaulei uzsaukumu „Latvijas universitāte savām vecākām masām, visām ārzemju augstskolām“, kas nobeidzas vārdiem: „Kulturālai pasaulei jāzina, ka tumšie darbi, kuŗus uzsākusi pēc revanšas slāpstošā krievu-vācu reakcionāru savienība un pārnesusi uz Latvijas teritoriju, apdraud ne tikai Latvijas, bet visas pasaules mieru. Uz Jums, bezpartējiskas cilvēcības augstākām domas aizstāvēm, ir vērsti mūsu skati. Mēs ceram, ka Jūs pareizi novērtēsiet ar Bermonta-Avalova vārdu saistītos tumšos nodomus, ka Jūsu taisnās jūtas būs ar mums, kas gribam strādāt miera darbu, ka Jums nebūs vienaldzīga mūsu nācijās nākotne un kultūra.“

Pēc uzsaukuma izplatīšanas ienaidnieks, likās, vēl niknāk tēmēja uz augstskolas veco ēku, ko pavisam ķēra 9 uzbrucēju lielgabalu lādiņi. 11. novembrī ļaunais ienaidnieks bija salauzts un no Rīgas padzīts. 22. no-

vembrī atjaunojās mācības augstkolā. Kā pati Latvijas republika, arī mūsu augstskola dzima sīvas cīņas laikmetā.

Novembra beigās organizācijas komisija dabūja atbilstošāku nosaukumu — Latvijas augstskolas organizācijas padome. Tā neatlaidīgi turpināja savu augstskolas izveidošanas darbu. Pirmā mācības gada beigās, t. i. 1920. gada pavasarī bija izstrādāts augstskolas satversmes projekts. Organizācijas padomei nācās skatīt cauri un apstiprināt pirms reģistrēšanas apgabaltiesā arī daudzu studentu organizāciju izstrādātos statūtus, jo studentu vidū sākās dzīva un rosīga biedrošanās.

Kā jau piezīmēju, 1919. gada augustā nodibinājās studentu pagaidu pārstāvības orgāns — studentu birojs, kas pirms mācību uzsākšanas izdarīja iepriekšēju studentu reģistrāciju un vēlāk izstrādāja studentu padomes vēlēšanu projektu. 1920. g. martā norisinājās šīs padomes vēlēšanas uz vispārējas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanas pamatiem. Pirmajā studentu padomē ievēlēja 44 latviešus un 12 cittautiešus, bet dažādu nepareizību dēļ vēlēšanās šo studentu padomi atcēla. Vēl maijā studenti izvēlēja pagaidu padomi — pārstāvjus no katras fakultātes atsevišķiem kursiem — kas pārzināja studentu lietas. Pagaidu padomes priekšsēdētājs bija vēlākais Austruma biedrs stud. jur. J. Breikšs, ko vēlētā studentu padome 1921. g. 18. janvārī izraudzīja par savu priekšsēdētāju. Šinī laikā J. Breikšs bija jau Austruma kandidāts; 14. martā viņu uzņēma par pilntiesīgu biedru.

Austruma jaunā satversme un turpmākā dzīve

Līdz 1920. gada rudenim Austruma jaunie statūti, piemēroti Latviļas apstākļiem, bija izstrādāti. Tos parakstīja Edm. Freivalds, V. Miezis un A. Frīdenbergs un iesniedza reģistrēšanai Rīgas apgabaltiesai. Saskaņā ar apgabaltiesas 1920. g. 16. oktobra lēmumu (lietai 495. numurs) studentu sabiedrību Austrums ievēda biedrību reģistrā.* Pēc statūtu reģistrēšanas Austrums oficiāli varēja uzsākt darbību. Iekams iepazīstamies ar to, izlasīsim mūsu organizācijas jauno satversmi, jo tai ir vēsturiska nozīme.

* Austruma statūti publicēti Valdības Vēstnesī 1920. g. 27. oktobrī 244. numurā.

Studentu sabiedrības Austrums statūti.

I. Biedrības mērķis un kā to sasniegt:
biedrības tiesības un pienākumi.

1) Studentu sabiedrības Austrums mērķis ir savā darbības iecirknī visā Latvijā apvienot a) Maskavas universitātes bij. stud. sab. Austrums biedrus, b) progresīvi domājošus citu ārzemes universitātes latviešu audzēkņus, c) Latvijas augstskolas audzēkņus.

2) Šī mērķa sasniegšanai biedrībai atļauts:

- a) iepazīties ar studentības stāvokli un vajadzībām; vākt, apstrādāt un publicēt statistiskas ziņas;
- b) aizstāvēt studējošu intereses, ciktāl tās nāk par labu studentībai — valdības, pašvaldības un sabiedriskās iestādēs, kā arī pie privātpersonām;
- c) sasaukt kārtējas un ārkārtējas biedru sapulces, sarīkot ekspedīcijas un ekskursijas;
- d) sasaukt kongresus, atklātas sapulces un apspriedes; izdot, izplatīt kā par brīvu, tā par maksu grāmatas un periodiskus rakstus; sarīkot atklātus priekšlasījumus un kursus; dibināt un uzturēt skolas, bibliotēkas, muzejus u. t. t.;
- e) materiāli pabalstīt savus trūcīgus biedrus, krājot speciālus kapitālus, kā arī dibinot tam nolūkam attiecīgas iestādes;
- f) savu uzdevumu veikšanai pieaicināt darbā un atalgot vajadzīgos speciālistus un citus darbiniekus;
- g) savu uzdevumu veikšanai stāties sakaros ar citām biedrībām;
- h) kopējas darbības nolūkā apvienoties ar citām līdzīgām biedrībām, kā arī iestāties citās viņas mērķiem piemērotās iestādēs, biedrībās un savienībās;

Piezīme: Attiecībās ar politiskām partijām un ticībām biedrība turas pie neitralitātes principa.

3) Savu darbību paplašinot, biedrība var nodibināt savas darbības priekšmetos speciālas komitejas un atklāt savas darbības iecirknī vietējās nodaļas. Vietējo nodaļu, kā arī speciālo komiteju tiesības un pienākumus nosaka biedrības sapulces statūtu robežās. Biedrībai tiesība patstāvīgi slēgt nodaļas un komitejas, bet par to slēgšanu, kā arī par nodaļu un komiteju nodibināšanos, biedrība paziņo apgabala tiesai.

4) Biedrībai tiesība iegūt saviem nolūkiem vajadzīgo kustamu un nekustamu īpašumu visādiem likumā norādītiem līdzekļiem, kā arī pārdot un ieķīlāt nekustamu īpašumu un vērtspapīrus un noslēgt viņas darbības priekšmetos līgumus uz vispārēju likumu pamata.

5) Biedrībai ir savs zieģelis ar attiecīgu biedrības nosaukumu.

II. Biedrības sastāvs.

6) Biedrības sastāvs: istie biedri un biedri korespondenti-līdzstrādnieki. Biedru skaits nav aprobežots.

7) Par biedriem biedrībā var iestāties, dodot rakstu, ka apņemas izpildīt statūtu noteikumus, personas, ne jaunākas kā 17 gadi, izņemot personas, kuŗu tiesības no tiesas aprobežots.

Piezīme: Biedri, kas jaunāki par 21 gadu, nevar būt par valdes un revīzijas komisijas locekļiem, kā arī par biedrības pilnvaroziem.

III. Biedru uzņemšanas kārtība, viņu tiesības un pienākumi.

8) Par īstiem biedriem uzņem kārtējās sapulcēs, aizklāti balsojot, ar vienkāršu balsu vairākumu, uz valdes vai divu īstu biedru priekšlikumu personas, kuŗas izteikuŗas savu vēlēŗanos iestāties biedrībā un kas apņēmuŗas iemaksāt viņai par labu statūtus noteikto summu.

Piezīme: Dibinātāji, kas parakstījuŗi ņo statūtu projektu, skaitās bez balsoŗanas par biedrības īstiem biedriem.

9) Īstie biedri iestāŗoties iemaksā 10 rbļ. iestāŗšanās naudas un pēc tam katru gadu maksā noteiktā laikā biedrības kasē 25 rbļ. biedru naudas. Visu ņo iemaksu lielumu var pārgrozīt biedrības gada sapulce.

Piezīme: Kā iestāŗšanās naudas, tā biedru naudas netiek atmaksātas ne pie labprātīgas izstāŗšanās, ne pie izslēgŗšanas no biedrības.

10) Biedrs, kas nav iemaksājis biedrībai noteiktā laikā savu biedra naudu, skaitās par izstāŗjuŗos no biedrības; viņu var no jauna uzņemt biedrībā saskaņā ar ņo statūtu 8. un 9. p.

11) Par biedriem korespondentiem - līdzstrādniekiem uzņem tādas personas, kuŗu līdzdarbība būtu biedrībai no svara, kas varētu veicināt biedrības mērķus, piesūtot tai derīgas ziņas, kā arī izpildot biedrības uzticētus uzdevumus, kā biedrības darbības rajonā, tā arī ārpus tā. Biedri korespondenti-līdzstrādnieki atsvabināti no visiem maksājumiem biedrībai par labu. Biedrus korespondentus-līdzstrādniekus uzņem tādā pat kārtībā kā īstus biedrus.

12) Kandidāti ievēlēŗanai par biedriem pieteicami jau iepriekŗšējā sapulcē; to saraksts izkaŗams biedrības telpās vismaz 2 nedēļas pirms vēlēŗšanu dienas.

13) Jaunievēlēŗtam biedram valde ar rakstu paziņo par tā ievēlēŗšanu.

14) Visiem biedrības biedriem tiesības piedalīties viņas sapulcēs; īstiem ar lēmēju balss tiesību, bet biedriem-korespondentiem ar padoma devēju balsstiesību. Biedriem tiesība griezties pie biedrības kā vidutāja, izlietojot biedrības dibinātas iestādes u. t. t., saskaņā ar valdes izstrādatiem un sapulces apstiprinātiem noteikumiem.

Piezīme: Biedrības iestāŗu izlietoŗana ir atļauta arī nebiesriem uz pilntiesīgas sapulces apstiprinātu noteikumu pamata.

15) Ja biedrs bez pietiekoŗi svarīgiem iemesliem neizpilda savus pienākumus, vai pārkāpj biedrības statūtus, vai vispār kaitē biedrības interesēm, tad to aizklāti balsojot (p. p. 21. un 22.) var izslēgt no biedrības, iepriekŗš uzklausot viņa paskaidrojumu, ja viņŗ to vēlas. Par pilnas sapulces vietu un laiku, kuŗai jāizŗķir jautājums par biedru izslēgŗšanu, jāpaziņo ar īpaŗu pavēsti ieinteresētam biedram.

Piezīme: Izslēgto biedru var no jauna uzņemt biedrībā tikai uz gada sapulces lēmuma pamata p. 8. paredzētā kārtībā.

IV. Biedrības pārvaldīŗana, amata personas, viņu tiesības un pienākumi.

A. Sapulces.

16) Biedrība notur gada, kārtējas un ārkārtējas sapulces. Sapulces apsprieŗ tekoŗas darīŗanas un vispāriģi visus jautājumus, kas attiecas uz biedrības darbību, kā arī uzņem īstus biedrus un biedrus-korespondentus-līdzstrādniekus.

Piezīme 1.: Pēc biedrības reģistrēŗanas viņas dibinātāji sasauc pirmo sapulci, kuŗa uzņem jaunus biedrus, izvēl no biedru vidus valdes locek-

ļus un no viņu vidus valdes priekšnieku un valdes kasieri; tuvāki noteic biedrības organizāciju (biedru naudas lielumu, maksāšanas laiku un kārtību, valdes locekļu skaitu u. t. t.).

Piezīme 2.: Par sapulču vietu, laiku un dienas kārtību dibinātāju pilnvarnieks paziņo dibinātājiem vismaz vienu nedēļu pirms sapulces; pie kam sapulcē apspriežami un izšķirami tikai tie jautājumi, kuŗi paredzēti izziņotā dienas kārtībā.

Piezīme 3.: Biedrības darbības gads skaitās no 1. septembra līdz 31. augustam, bet ja biedrība savu darbību uzsākusi gada vidū, tad biedrības pirmais darbības gads skaitās no biedrības atklāšanas dienas līdz 31. augustam.

Piezīme 4.: Biedrības kārtējas sapulces vada valdes priekšnieks, bet gada un ārkārtējas sapulces dalībnieku ievēlētais sapulces vadītājs, pie kam sapulces vadītāju var ievēlēt arī valdes priekšnieks.

17) Gada sapulci sasauc valde ne vēlāk kā decembra mēnesī. Viņa apspriež un apstiprina pārskatu par biedrības darbību notecējušā gadā, skata cauri un apstiprina valdes sastādītu tekošā gada budžetu un darbības plānu, izvēl amatu personas un viņu kandidātus. Bez tam gada sapulce var arī apspriest un izšķirt visus citus jautājumus, ievērojot šo statūtu noteikumus.

18) Kārtējas sapulces sasauc valde mazākais 6 reizes gadā.

19) Ārkārtējas sapulces sasauc valde pēc sava ieskata, vai arī uz revīzijas komisijas vai biedru vienas desmitās daļas rakstisku pieprasījumu.

Piezīme: Valdes pienākums ir sasaukt sapulci 3 nedēļu laikā pēc pieprasījuma saņemšanas. Gadījumā, ja valde sapulci nesasauc, tad to sasauc revīzijas komisija.

20) Sapulču vietu un laiku un dienas kārtību valde paziņo biedriem vismaz vienu nedēļu pirms sapulces. Ziņojumi par sapulcēm katrā ziņā izkaŗami redzamā vietā valdes telpās, kā arī biedrības iestādēs.

21) Sapulces ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā viena ceturtdaļa istu biedru. Jautājums par biedrības iestāžu atvēršanu un slēgšanu, par rīcības pavairošanu vai pamazināšanu, par aizņēmumu izdarīšanu, par nekustama īpašuma iegūšanu, pārdošanu vai ieķilāšanu, par statūtu grozīšanu vai papildināšanu, par biedru izslēgšanu, par valdes un revīzijas komisijas locekļu atstādināšanu no amata un biedrības slēgšanu var izšķirt, ja sapulcē piedalās ne mazāk kā $\frac{1}{2}$ no visiem istiem biedriem.

22) Jautājumus sapulce izšķir ar vienkāršu klātesošo biedru balsu vairākumu. Jautājumu izšķiršanai biedrības iestāžu atvēršanu un slēgšanu, par rīcības kapitāla pavairošanu vai pamazināšanu, par aizņēmuma izdarīšanu, par nekustamu īpašumu iegūšanu, pārdošanu vai ieķilāšanu, par statūtu grozīšanu vai papildināšanu, par biedru izslēgšanu, par valdes un revīzijas komisijas locekļu atstādināšanu no amata un biedrības slēgšanu nepieciešams $\frac{2}{3}$ klātesošo biedru balsu vairākums. Ja balsis dalās līdzīgās daļās jautājumos, kuŗi izšķirami ar vienkāršu balsu vairākumu, tad tādi jautājumi skaitās par neizšķirtiem.

23) Sapulcēs visas vēlēšanas, kā arī jautājumi par biedru izslēgšanu, par atlīdzības piešķiršanu valdes un revīzijas komisijas locekļiem un to atstādināšanu no amata, izšķirami, aizklāti balsojot. Visus citus jautājumus var izšķirt, atklāti balsojot, bet ja kāds no biedriem pieprasa, arī tādi jautājumi izšķirami, aizklāti balsojot.

24) Ja noteiktā laikā sapulcē neierastos p. 21. minētais biedru skaits, tad dienas kārtībā minētos jautājumus var apspriest, ja to sapulce vēlas, bet jautājumu izšķiršana atliekama uz otru sapulci, kuŗa sasaukuma ne vēlāk, kā pēc trim nedēļām un kuŗa ir pilntiesīga pie katra klātesošo biedru skaita, pie kam valdes pienākums ir to aizrādīt biedriem pašā uzaicinājumā uz sapulci. Otra sapulce var izšķirt tikai tos jautājumus, kuŗi bija paredzēti pirmās sapulces dienas kārtībā.

25) Sapulces protokols ierakstāms ipašā grāmatā, parakstāms no sapulces vadītāja, sekretāra un klātesošiem valdes locekļiem.

26) Sapulcēs var pieļaut ne biedrus kā viesus ar padoma devēju balsi. Instrukcijas par viesu piedalīšanos sapulcēs, izstrādā valde un apstiprina sapulce.

B. Valde.

27) Biedrību pārvalda valde, šo statūtu robežās, rīkojoties saskaņā ar biedrības gada, kārtēju un ārkārtēju sapulču lēmumiem. Valde atrodas Rīgā.

28) Valde vada visas biedrības darīšanas un reprezentē biedrību uz ipašas pilnvaras uz to visas biedrības darīšanās, pienākumos un satiksmē ar trešām personām un iestādēm. Valdes un atsevišķu viņas locekļu pienākumus, viņu darbības kārtību un pilnvaru robežas noteic instrukcijas, kuŗas apstiprina un pārgroza biedrības pilntiesīgas sapulces. Valde izpilda pilntiesīgu biedrības sapulču lēmumus, rīkojas apstiprinātā budžeta robežās, sapulču doto pilnvaru robežās iegādā kustamus un nekustamus ipašumus, pārdod un ieķīlā tos, aizņemas naudu, izdod parādu zīmes un vekselus un t. t. Par visu savu darbību biedrības lietās valde iesniedz sapulcēs pārskatu, bez tam vēl gada sapulcei izstrādā sīku gada pārskatu par biedrības darbību pārskatāmā gadā, par visiem ieņēmumiem un izdevumiem, par biedrības iestāžu un mantas stāvokli, sastāda budžetu un darbības plānu nākošam gadam u. t. t.

29) Valde sastāv vismaz no trim personām, kuŗas, aizklāti balsojot, ievēl gada sapulce no biedru vidus uz vienu gadu, bez tam tādā pat kārtībā ievēl uz vienu gadu mazākais trīs kandidātus, kuŗi stājas klātneesošo vai izstājušos valdes locekļu vietā, pakāpeniski pēc pie ievēlēšanas nodoto balsu skaita.

P i e z ī m e: Gada sapulce ikgadus, aizklāti balsojot, ievēl no valdes locekļu vidus valdes priekšnieku un kasieri.

30) Katru gadu, pēc gada sapulces, valdes locekļi no sava vidus izvēl priekšnieka biedru, sekretāru un sekretāra biedru un, savstarpēji vienojoties, izdala savā starpā citus pienākumus, kā: bibliotēkas, dažādu iestāžu pārzināšanu u. t. t.

P i e z ī m e: Biedrības iestāžu pārzināšanu valde uzdot var arī biedrības biedriem, kuŗi neietilpst valdē, kā arī ne biedriem.

31) Valdes sēdes sasauc priekšnieks noteiktā laikā, ne mazāk kā vienreiz mēnesī; tās skaitās par pilntiesīgām, ja pie tām, ieskaitot priekšnieku un tā biedru, piedalās ne mazāk kā puse no visiem valdes locekļiem.

32) Valde izšķir visus jautājumus ar vienkāršu balsu vairākumu, atklāti balsojot, izņemot gadījumus, kuŗos valdes instrukcijā paredzēta aizklāta balsošana vai arī ja kāds no klātesošiem valdes locekļiem tādu vēlas. Ja pie balsošanas balsis sadalās vienlīdzīgi, tad priekšnieka balss ieskaitāma kā izšķirošā.

P i e z ī m e: Uz pilntiesīgu sapulču lēmumu pamata valdes sēdēs var piedalīties ar padoma devēju balsi kā biedri, tā arī ne biedri.

33) Priekšnieks vada valdes un biedrības kārtējās sapulces, skata cauri visus iesūtītus papīrus, paraksta visus biedrības valdes vārdā izsūtāmus papīrus un rūpējas par sapulču lēmumu izpildīšanu statūtu robežās.

34) Priekšnieka biedrs, priekšniekam klātneesot, izpilda visus priekšnieka pienākumus.

35) Sekretārs raksta kā valdes, tā biedrības gada, kārtēju un ārkārtēju sapulču protokolus, sastāda gada pārskatu, pārzina sarakstīšanos, attiecīgos gadījumos paraksta biedrības izsūtāmus papīrus, sagatavo priekšlikumus valdes sēdēm un izpilda līdzīgus pienākumus saskaņā ar pilntiesīgu sapulču apstiprinātām instrukcijām.

36) Kasieris saņem naudas iemaksas un izmaksā naudu saskaņā ar apstiprināto budžetu un valdes noteikumiem, kā arī ved attiecīgas grāmatas uz instrukciju pamata.

37) Valdes lēmumi ierakstāmi protokolu grāmatā un parakstāmi no klātesošiem valdes locekļiem. Vekseļi, pilnvaras, līgumi, pirkšanas u. c. akti, kā arī orderi, čeki dažādām iestādēm dēļ naudas summu saņemšanas parakstāmi no priekšnieka vai tā biedra, no sekretāra vai tā biedra un no kasiera.

Piezīme 1.: Izņēmuma gadījumos valde var pilnvarot dokumentu parakstīšanai vienu valdes locekli.

Piezīme 2.: Ja valdes loceklis, kurš nepiekrīt vairākuma lēmumam, pieprasa viņa īpašu domu ieviešanu protokolā, tad viņš nav atbildīgs par pieņemto lēmumu.

38) Sekretārs un kasieris var dabūt par savām pūlēm naudas atlīdzību; pilntiesīga sapulce aizklāti balsojot var piešķirt kā vienreizēju, tā arī pastāvīgu atalgojumu arī pārējiem valdes locekļiem, ievērojot to nopelnus.

39) Kā statūtus, tā arī sapulču pārkāpšanas gadījumā valdes locekli atbildīgam kārtā kā morāliski, tā materiāli par zaudējumiem, kuri celtos biedrībai viņu rīcības dēļ.

40) Pilntiesīga sapulce, aizklāti balsojot, var atstādināt no amata atsevišķus valdes locekļus arī pirms to pilnvaru notecēšanas.

41) Atsevišķu biedrības uzņēmumu, iestāžu un nozaru darbības pārziņāšanai, kā arī dažādu uz šo darbību attiecošos jautājumu noskaidrošanai var nodibināt īpašas komisijas, kuras darbojas pilntiesīgu biedrības sapulču apstiprinātu instrukciju robežās.

C. Revīzijas komisija.

42) Biedrības pārvaldības organu un personu darbības pārlūkošanai, kases rēķinu un grāmatu pārbaudīšanai un vispārīgi visu biedrības darīšanu un iestāžu revidēšanai, katru gadu gada sapulcē tiek ievēlēta revīzijas komisija, kura sapulcēs iesniedz pārskatu par savas darbības rezultātiem, kā arī dod atsauksmi par gada pārskatu, budžetu, darbības plānu u. t. t.

43) Revīzijas komisija sastāv vismaz no 3 locekļiem un 2 kandidātiem, kuras gada sapulce aizklāti balsojot ievēl uz vienu gadu. Revīzijas komisijā nevar ievēlēt valdes locekļus, to kandidātus, biedrības kalpotājus un vispār personas, kuras ieņem biedrībā kādus amatus.

Piezīme: Revīzijas komisijas locekļu skaitu noteic gada sapulce.

44) Revīzijas komisijas uzdevums starp citu ir:

- a) periodiski pārbaudīt kasi un vērtspapīrus un iznākumu salīdzināt ar grāmatām un rēķiniem;

- b) pārbaudīt sapulces noteiktos termiņus vai arī vajadzības gadījumos pēc pašas ieskata visāda veida biedrībai piederošu, kā arī tai uzticētu mantu;
 - c) caurskatīt uz valdi attiecošās sūdzības pirms iesniegšanas pilnai sapulcei;
 - d) pārbaudīt rēķinus, grāmatas un dokumentus un iesniegt pilnai sapulcei savas atsauksmes, kā par gada pārskatu, budžetu, darbības plānu, tā arī par biedrības darbības revīziju gada laikā.
- 45) Revīzijas komisijas locekļi ir kopēji atbildīgi par biedrības zaudējumiem, ja tie pēc nekārtību uziešanas nav rakstiski par to paziņojuši biedrības valdei.

46) Revīzijas komisija sapulcējas pēc vajadzības. Komisija var uzticēt zināmus pārbaudīšanas uzdevumus komisijas atsevišķiem locekļiem. Revīzijas komisija ved protokolu grāmatu, kurā tā ieraksta savus lēmumus, atzinumus u. t. t. Protokoli parakstāmi no klātesošiem revīzijas komisijas locekļiem.

V. Biedrības līdzekļi, biedrības un biedru atbildība.

47) Biedrības līdzekļi sastāv no sekojošiem kapitāliem:

a) rīcības un b) speciāliem.

48) Rīcības kapitāls sastādās no: a) biedru naudām, b) biedrības uzņēmumu, iestāžu un dažādu izrikojumu ienākumiem, c) nekustamu īpašumu ienākumiem, d) biedrības aizņēmumiem, e) dažādu iestāžu un privātpersonu ziedojumiem un subsidijām, f) neparedzētiem ieņēmumiem u. t. t. Rīcības kapitāls izlietojams biedrības apgrozījumiem un tekošām vajadzībām.

49) Speciālie kapitāli sastādās no:

a) ziedojumiem un speciālām iemaksām;

b) biedrības lietošanā vai pārzināšanā nodotiem un speciālam nolūkam nolemtiem kapitāliem;

c) speciālu kapitālu %.

Speciālie kapitāli izlietojami tikai tiem mērķiem, kuriem tie nolemti. Šo kapitālu izlietošanas kārtību nosaka sapulce.

50) Biedrība atbild par saviem pienākumiem ar visu savu mantu.

Piezīme: Biedrības atbildība nezīmējas uz speciāliem mērķiem nolemtiem kapitāliem, kurus biedrības lietošanā vai pārzināšanā nodevušas vai ziedojušas trešās personas vai iestādes.

51) Par biedrības pienākumiem biedrības biedri nav atbildīgi, izņemot tos biedrus, kuri uzņēmušies rakstiski noteiktu labprātīgu atbildību.

VI. Biedrības likvidācija.

52) Biedrība likvidējama:

a) uz pilnas sapulces lēmumu,

b) ja biedru skaits būtu mazāks par 3,

c) ja biedrību izsludina par maksātnespējīgu.

53) Rodoties apstākļiem, kas dod iemeslu iekustināt jautājumu par biedrības likvidāciju, valdes pienākums ir bez kavēšanās sasaukt pilnu sapulci, kurai jālemj vai nu par biedrības likvidēšanu, vai par to apstākļu novēršanu, kuri likvidāciju izsauc.

54) Biedrības likvidācijas gadījumā, uz p. 52. a un b punktu pamata, likvidāciju izdara valde, ja pilna sapulce to neuzdod izdarīt īpaši ievēlētiem, ne

mazāk kā 3 likvidātoriem. Pilnas sapulces lēmums par likvidāciju paziņojams apgabala tiesai un publicējams oficiālā valdības laikrakstā.

55) Uz likvidātoriem attiecas vispārēji noteikumi, kādi zīmējas uz valdes locekļiem un tie ir uz tiem pašiem pamatiem atbildīgi par biedrībai nodarītiem zaudējumiem, kā arī stāv zem revīzijas komisijas kontroles.

56) Likvidātori uzaicina ar pavestēm un sludinājumiem biedrības kreditorus, gādā līdzekļus viņu prasību apmierināšanai, pārdod biedrības mantu, ved sarunas un slēdz līgumus ar trešām personām, saskaņā ar sapulces lēmumu.

57) Speciālie kapitāli (p. 50. — piezīme) nododami kādai organizācijai ar noteikumu, tos izlietot attiecīgiem mērķiem. Biedrības mantas atlikums pēc biedrības visu parādu nolīdzināšanas izlietojams saskaņā ar piltiesīgas sapulces lēmumu.

58) Pēc likvidācijas nobeigšanas likvidātori sastāda pārskatu par savu darbību, kuŗu kopā ar revīzijas komisijas atsauksmi cel priekšā sapulces apstiprināšanai. Pēc pārskata apstiprināšanas par likvidācijas beigšanu jāziņo apgabaltiesai.

Kā protokols rāda, 1920. g. 20. oktobrī Blaumaņa ielā 13 (toreiz l. Nevas iela) vecbiedra A. Strausmaņa dzīvoklī sanākusi Austruma (Oriens) pilna sapulce. Piedalījušies: J. Čakste, A. Strausmanis, J. Kēmanis, K. Hiršs, R. Ģeģeris, J. Ducēns, M. Čakste, V. Dāle, J. Feldmanis, H. Jākobsons, Ed. Freivalds, P. Dāle, K. Straubergs, V. Tepfers, P. Leitāns, V. Mieziš, L. Līkums, E. Berzinskis, A. Bumbērs, A. Frīdenbergs, A. Kociņš, R. Kronbergs, T. Šīrons, K. Čakste, E. Mendians, H. Kārķliņš, A. Doka, R. Legzdīņš, K. Vikmanis un G. Čakste.

Sapulci atklāj A. Strausmanis ar īsu apsveikšanas runu un uzaicina ievēlēt sēdes vadītāju un sekretāru. Vienbalsīgi ievēl par sapulces vadītāju A. Strausmani un sekretāriem V. Miezi un A. Frīdenbergu. Pieņem šādu dienas kārtību: 1) Maskavas studentu sabiedrības „Oriens“ likvidācija, 2) studentu s-bas Austrums darbības atklāšana Rīgā, 3) attiecības starp filistriem un biedriem, 4) prezidija vēlēšanas, 5) tālākā darbība, telpu jautājums un 6) dažādi jautājumi.

Sapulce oficiāli nokārto organizācijas nosaukuma maiņu un vienprātīgi nolemj uzskatīt Maskavas studējošo sabiedrības „Oriens“ darbību par izbeigtu un nodot visu „Oriens“ aktīvu un pasīvu studentu s-bai Austrums pie Latvijas augstskolas. Paziņo, ka Austruma statūti apgabaltiesā apstiprināti.

Sakarā ar minēto lēmumu sapulce konstatē, ka sabiedrībā Austrums pāriet sekojošie filistri un aktīvie biedri:

Filistri:

1. J. Čakste,	18. V. Tepfers,
2. F. Kēnigsvalds,	19. E. Freivalds,
3. A. Strausmanis,	20. M. Ratermanis,
4. J. Liepiņš,	21. V. Holcmanis,
5. K. Hiršs (Gaigals),	22. P. Dāle,
6. R. Ģēģeris,	23. B. Zemgals,
7. J. Kēmanis,	24. K. Straubergs,
8. K. Puriņš,	25. J. Straubergs,
9. K. Valters,	26. P. Leitāns,
10. J. Skudre,	27. T. Kadiķis,
11. J. Princis,	28. V. Miezis,
12. J. Krogzemis,	29. L. Līkums,
13. M. Čakste,	30. E. Berzinskis,
14. J. Ducēns,	31. R. Liepiņš,
15. J. Feldmanis,	32. A. Bumbērs,
16. H. Jākobsons,	33. V. Liepiņš.
17. V. Dāle,	

Aktīvie biedri:

1. A. Frīdenbergs,	8. Ž. Jumars,
2. A. Kurmis,	9. L. Āboliņš,
3. K. Kaudzītis,	10. J. Salde,
4. A. Kociņš,	11. Sturms,
5. V. Greijers,	12. R. Bērziņš,
6. V. Ruģēns,	13. Rīng. Čakste,
7. V. Brauers,	14. Ģed. Čakste.

Pēc tam sapulce uzņem no jauna sekojošus biedrus, Latvijas augstskolas studentus: Rīchardu Kronbergu, Teodoru Šironu, Konstantīnu Čaksti, Evaldu Mendianu, Hugo Kārkliņu, Robertu Legzdiņu, Kārli Vikmani, Aleksandru Doku, Edgaru Ducēnu, Alfonsu Bērziņu un vēl pāris studentu, kas drīz vien aizgāja meklēt omulīgāku sabiedrību.

Juris Kēmanis atgādina sapulcei, ka jau agrāk vairākkārt izteikta vēlēšanās (arī oficiālā „Oriens“ laikā) vārda „filistra“ vietā, kas patapināts no vācu korporācijas žargona, atrast un lietot kādu piemērotāku latvisku apzīmējumu. Sapulce tam piekrīt un uzdod biedriem nākošās sēdēs nākt ar konkrētiem priekšlikumiem. Te jāatzīmē, ka tikai pēc pusgada, t. i. 1921. g.

25. aprīlī pilnā sapulcē, 8 vecbiedriem (šis apzīmējums protokolā arī lietots) un 21 aktīvam biedram piedaloties, bez ierunām un vienprātīgi vienojas turpmāk „filistra“ vietā lietot vārdu **vecbiedrs**.

Tālāk sapulce pēc sīkākas iztirzāšanas nolemj Austruma darbību attīstīt divās — aktīvo un filistru — sekcijās un ievēlēt bez šo sekciju valdēm vēl atsevišķu Austruma prezidiju, piešķirot šīm vēlēšanām tikai **p a g a i d u** raksturu.

Aizklāti balsojot ievēl:

a) filistru sekcijas valdē: A. Strausmani, M. Čaksti un V. Miezi;

b) studentu sekcijas valdē: A. Kociņu, Ž. Jumaru, T. Šironu, R. Bērziņu un R. Kronbergu;

c) Austruma prezidijā A. Kociņu par priekšnieku, Ž. Jumaru — sekretāru un T. Šironu — kasieri.

Telpu jautājumu pārrunājot, R. Bērziņš piedāvā Austruma vajadzībām Latvijas tēlegrafa aģentūras telpas Vaļņu ielā 20, ko sapulce arī pieņem.

Beidzot sapulce uzdod filistru sekcijas valdei nokārtot kreditoru-debitoru attiecības ar „Frat. Moscoviensis“.

Tādā kārtā nu Austrums bija uzsācis oficiāli organizētu darbību Latvijā. Kas zīmējas uz ievēlētiem pagaidu pārvaldes organiem, tad drīz vien izrādījās, ka viss neiet tā, kā tas bija vēlams. 1921. g. 4. februāra sēdē studentu pagaidu valdes priekšnieks A. Kociņš ziņoja, ka studentu un filistru kopējā valde, kurā ievēlēti tikai studenti, nevarot pienācīgi reprezentēt visu sabiedrību, kādēļ tā pārvēlama. Šinī sēdē nolemj ievēlēt jaunu valdi arī studentu sekcijai, resp. sabiedrībai Austrums, kas šinī starplaikā bija reģistrēta arī pie augstskolas. Par studentu valdes priekšnieku ievēl A. Frīdenbergu un valdes locekļiem: K. Čaksti, T. Šironu, R. Kronbergu un H. Kārkliņu.

Līdzšinējā pagaidu studentu valde maz gan ko bija paspējusi veikt. Tomēr tā bija ierosinājusi izstrādāt instrukcijas sabiedrības iekšējai dzīvei un attiecībām ar filistriem, iesniegusi sabiedrības statūtus prorektoram apstiprināšanai, uzsākusi noskaidrot jautājumu, ar kādām studentu organizācijām iet kopā studentu padomes vēlēšanās, proti, nacionāli domājošām nekorporatīvām organizācijām, ierīkot studentu virtuvi, uzmeklējusi sabiedrībai patstāvīgas telpas Vīlandes ielā 3, dz. 3 un meklējusi nodibināt dzīvākus sakarus ar ārzemju studentiem.

Mēs redzam, ka te ir vairāk labu nodomu, kuŗu realizēšanai Austruma biedri veltīja savas pūles un laiku. Jāatzīmē, ka toreizējie aktīvie orga-

nizācijas biedri veidoja ne tikai savas sabiedrības iekšējo dzīvi, bet tanī pat laikā rosīgi piedalījās arī studentu padomes noorganizēšanā, izveidošanā un tās turpmākajā darbā.

Atgriežoties pie Latvijas augstskolas studentu padomes darbības pirmajā laikā, jāsaaka, ka tā ar 1921. gadu uzsāka ļoti intensīvu darbu. Pirmā vēlēta studentu padome, kā jau atzīmēts, par savu priekšsēdētāju izvēlēja austrumnieku stud. jur. J. Breikšu. Toreiz studenti bija nogrupējušies trijos novirzienos: pilsoniski-progresīvā, korporēliskā un sociālistiskā. Pie pirmā novirziena piederēja Austrums, un jāsaaka, ka Austrums bija tā ideoloģijas veidotājs un paudējs. Šim novirzienam pirmajā studentu padomē bija 16 pārstāvju no visiem 40 padomes locekļiem.

Pirmā studentu padome daudz darījusi, lai panāktu studentu stipendijas fonda nodibināšanu, kā arī stipendijas komisijas izvēlēšanu ar studentu padomes pārstāvi tanī. Izstrādāja arī noteikumus par trūcīgo studentu atsvabināšanu no lekciju naudas. Studentu padome ar universitātes vadības un amerikāņu kristīgās jaunatnes savienības atbalstu noorganizēja pirmo studentu virtuvi Rīgā, Akas ielā. Viss tas prasīja daudz enerģijas, laiku un arī neatlaidīgu rīcību. Te jāpiemin arī studentu galvas segas jautājums. Tas latviešu studentos radīja redzamu nesaskaņu. Ja visi bija pret krievu „furažku“, tad vienprātības nebija attiecībā uz ģermanisko „deķeli“. Beidzot 12. aprīlī (1921) studentu padome nolēma lūgt augstskolas organizācijas padomi ievest kā studentiem, tā studentēm oficiālu, bet neobligatorisku galvas segu — to, kas pastāv vēl tagad. Pēc šāda lēmuma pieņemšanas korporāciju pārstāvji protestēdami atstāja padomes sēdi. Ja daži ir domās, ka šis studentu padomes lēmums būtu piespiedis korporācijas ciešāk apvienoties, tad šāds uzskats jāatzīst par maldīgu: viņu solidaritāti rada un uztur kopējais korporāciju gars un ideoloģija, kas iedomājas savu pārkāpumu pret studentiem „mežoniem“, gluži kā vēsturiskajā 13. gadu simtenī krustneši. Šis samērāniecīgais galvas segas jautājums tomēr rāda, ka nacionālā latviskā gara vadītā jaunatne bija pratusi droši nostāties pret uzmācīgo svešzemes ietekmi. Ka šī ietekme bija atstājusi jūtamas pēdas mūsu dzīvē, to starp citu liecina tieslietu ministra H. Apsīša vārdi 1935. g. 27. septembrī tiesu darbinieku sanāksmē: „... Mums negribas vairs atcerēties gadus, kad tiesnešus mēģināja vērtēt nevis pēc viņu darba, juridiskām zināšanām un morāliskā krietnuma, bet gan pēc politiķu simpātijām vai antipātijām un pat pēc vienas bēr-

nišķīgas pazīmes, proti, pēc tā, kādu katrs studenta gados valkājis cepuri.”*

Studentu padome noorganizēja darbu apgādi un grāmatnīcu, kas sāka apgādāt studentus ar rakstāmpiederumiem un grāmatām, iepērkot tos ārzemēs, kā arī izdot lekcijas. Savu satversmi studentu padome izstrādāja, paredzot tiešas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanas. Noorganizēja arī studentu goda tiesu, sastādot tai vajadzīgo kodeksu.

1922. gadā pēc samērā neliela starpbrīža par studentu padomes priekšsēdētāju nāca toreizējais austrumnieks L. Rozentāls. Šinī gadā Latvijas universitātes studentu padomi starptautiskā konferencē Leipcigā reprezentēja austrumnieks V. Jankavs un stud. inž. B. Einbergs. Padome atzina, ka studentiem vajadzīgs savs nams, kādēļ nodibināja nama komiteju ar austrumnieku Jansonu kā priekšsēdētāju. Austrumnieks P. Skulte kļuva par bazāra komisijas priekšsēdētāju. Šī komisija noorganizējās, lai sagādātu studentu padomei līdzekļus. Ziedojumu vākšana mantās un naudā prasīja ne tikai uzņēmību un pacietību, bet arī darbīgas rokas. Un Austruma biedri bija jo čakli gājēji un darītāji. Darba rezultāts bija summa, ko toreiz rakstīja tā: L. rbļ. 505.080,69 (t. i. Ls 10.101,07). Šinī pat gadā Latvijas universitāte zaudēja savu pirmo goda biedru — Krišjāni Baronu, mūsu organizācijas dibināšanas akta līdzdalībnieku Maskavā. Viņa izvadīšanā un pēdējā goda parādīšanā galveno vadību uzņēmās Austruma biedrs stud. jur. H. Lielnors, kas kapos teica jauku pavadīšanas runu. Pārējie austrumnieki ņēma jo dzīvu dalību goda sardzē Māras baznīcā, kā arī ceļā un kapos.

Te minu tikai atsevišķus faktus, tomēr tie jau pietiekami rāda Austruma saimes darbību ārpus savas organizācijas. Arī nākamajos gados Austrumam izcila vieta studentu padomē. Tās priekšsēdētājs 1923. un 1924. gadā bija Austruma biedrs.

Studentu padomes darbība arvien gāja plašumā. Tā noorganizēja SELL (t. i. Somijas-Estijas-Latvijas-Lietuvas) studentu konferenci Rīgā, nodibināja tās centrālbiroju, kur kā pārstāvji bija 3 austrumnieki. Studentu konferencē ārpus Latvijas (Varšavā) no 9 augstskolas delegātiem 3 bija no Austruma. Vairākās studentu padomes komisijās (piem. vēlēšanu, nama, virtuves u. c.) vadība atradās austrumnieku rokās. Tā laika stu-

* Jaunākās Ziņas 1935. g. 220. num.

dentu sanāksmju protokoli galvenā kārtā runā par visiem tiem jautājumiem, kas nodarbināja studentu padomi. Tādā kārtā vairākus gadus no vietas Austrums par daudz aizgāja ārējā darbā, un mazāk tas varēja ziedot spēkus savas internās dzīves izkopšanai. Šī aizraušanās mūsu organizācijai nepagāja secen: ja daži biedri arī bija sev palīdzinājuši ceļu karjerai sabiedriskā laukā, tad pāris gadus vēlāk Austrums pārdzīvoja satricinājumu, ko daži nosauca par jaunu „spietošanu“. Par to runāsim vēlāk, bet tagad atgriezīsimies pie Austruma ikdienas 1921. gada sākumā.

Jaunievēlētā sabiedrības valde konstatē, ka pārrunājams disciplīnas jautājums un organizācijas nākamā darbība. Kas attiecas uz disciplīnu, tad 4. februāra sapulces protokols atzīmējis, ka Austrumā novērojama parādība, ka ne visi „izpildot savus biedra uzdevumus un pienākumus, kādēļ jā rūpējas, lai biedrus piespiestu pildīt savus pienākumus pret sabiedrību.“ Šāds konstatējums šinī laikā ir ļoti zīmīgs, jo vairāki biedri pārāk maz uzmanības un vērības piegrieza savai organizācijai. Sapulce cerēja disciplīnas jautājumu nokārtot ar attiecīgiem noteikumiem, kuriem jāielīpst internos statūtos. Sabiedrība savu nākamo darbu argumentē tā: „Lai Austrums patiešām veiktu savus sprauktos mērķus — sagatavot Latvijai nopietnus darbiniekus, tad ir arī nopietni jāstrādā.“ Sapulce atzīst, ka bez neatlaidīga studijas darba ikvienam biedram jālasa referāts un bez tam pēc kārtas jāvada literārās sapulces un savā reizē arī jāprotokolē šajās sapulcēs. Tādā kārtā sabiedrības dzīvē jau pazīstamai referātu sistēmai Austrums no jauna piegriež vajadzīgo ievērību. No protokoliem ir redzams, ka 21. martā stud. jur. J. Breikšs nolasījis referātu „Nacionālais jautājums“, 4. aprīlī stud. jur. A. Frīdenbergs — „Birža un tās operācijas“, 14. aprīlī stud. jur. A. Kociņš — „Galvenie dzīves pamatprincipi“. Šiem referātiem sekojuši vēl citu aktīvo biedru un kandidātu referāti. Uz dažiem referātiem ieradušies un debatēs piedalījušies arī viens otrs vecbiedrs. Tā A. Kociņa referāta debatēs noklausījies v-b. Edmunds Freivalds un konstatējis, ka „debatēs neesot bijušas idejiskas pretstrāvas, kādēļ tās neesot bijušas diezgan asas; mūsu augstskolā neesot lielu idejisku strāvu, kādas pazīstamas visās vecās augstskolās; esot nepieciešami pieslieties kādai idejiskai strāvai.“

Attiecībā uz vecbiedru piedalīšanos referātu vakaros pilna sapulce 4. februārī pieņēmusi diezgan dīvainu lēmumu, proti, „ja referents neizsakās

pret to, tad sapulcē var tikt uzaicināti arī filistri.“ Tagad šāda referenta „diktatūra“ vairs nepastāv.

Runājot par 1921. gadu, vēl jāpiemin sieviešu - studenšu uzņemšanas jautājums austrumā. 4. februāra sapulcē to ierosinājis stud. jur. J. Breikšs, sacīdams, ka Austrumam šinī ziņā jāiet jauni ceļi. Šim uzskatam pievienojies stud. jur. A. Frīdenbergs, bet pretojies stud. jur. K. Kaudzītis. Pēc asām debatēm sapulce pieņēmusi stud. jur. A. Kociņa priekšlikumu: dot sieviešu uzņemšanas piekritējiem iespēju aizstāvēt savas domas ar pamatotu referātu kādā nākošajā literārā sapulcē. Šāds referāts tomēr nav nolasīts, bet 25. aprīlī pilnā sapulcē, kur piedalījušies arī vecbiedri, pārrunāts un ar 26 balsīm pret 11, trim no balsošanas atturoties, studenšu-sieviešu uzņemšana Austrumā noraidīta. No debatēm, cik tas protokolā atzīmēts, ir redzams, ka par sieviešu uzņemšanu bijuši Austruma jaunākie biedri, turpretim Maskavas laika biedri tam pretojušies.

Lai organizētu un izkoptu sabiedrības iekšējo dzīvi, 1920. g. 24. novembrī pilna sapulce bija izvēlējusi komisiju (J. Breikšu, Ž. Jumaru un K. Čaksti) iekšējās dzīves instrukciju izstrādāšanai. Šī komisija savu uzdevumu bija veikusi, un 1921. g. 14. martā studentu sapulce nolemj izstrādātus iekšējās dzīves noteikumus nodot vecbiedru valdei caurskatīšanai. 1921. gada 7. un 21. aprīļa sapulcēs notikusi izstrādāto iekšējās dzīves noteikumu apspriešana un pieņemšana.

Tā kā šiem noteikumiem ir vēsturiska nozīme, tad viņus še ieskatam atkārtosim.

Latvijas augstskolas studentu sabiedrības „Austrums“ iekšējās dzīves noteikumi.

I. M ē r ķ i.

1. Apvienot statūtos paredzētos biedrus — Latvijas augstskolas studentus nopietnai sabiedriski-kultūrālai pašizglītībai, rakstura audzināšanai un pašdarbībai, sagatavojot attīstītus un spējīgus darbiniekus latviskās kultūras un sabiedriskās dzīves laukā, nenoslēdzot pie tam šauri nacionālās robežas un cenšoties iepazīties ar citu kultūras tautu ieguvumiem.

2. Pabalstīt materiālā un morāliskā ziņā savus biedrus.

II. P a m a t p r i n c i p i.

3. Ieaudzināt biedros solidaritātes principu un visplašāko iecietību attiecībā pret citu uzskatiem, nepabalstot nevienu palitisku virzienu.

4. Tuvināt biedrus draudzīgā kopdarbībā un savstarpējā garīgā izpratnē, pabalstot atsevišķu biedru spēju harmonisku attīstību. Sabiedrība uz ārieni uzstājas kā noskaņota un disciplinēta vienība.

5. Biedru kopējie mērķi un centieni simboliski izpaužas satiksmē uz „tu“, kas nav obligātoriski, bet vēlami.

6. Konfliktus biedru starpā izšķir goda tiesa, kuŗa sastāv no 3 locekļiem. Tiesnešus katrā atsevišķā gadījumā izvēl pilna sapulce.

III. Sabiedrības iekšējā uzbūve.

7. Sabiedrības darbība norit divās sekcijās: studentu un vecbiedru.

8. Katra sekcija ievēl savu valdi. Studentu sekcijas valde ir tanī pašā laikā visas sabiedrības valde.

9. Sabiedrības valde uz ārieni var uzstāties visas sabiedrības vārdā jautājumos, kuŗos viņa pilnvarota no studentu un vecbiedru kopējās sapulces; jautājumus, kuŗi pēc savas būtības attiecas tikai uz studentību, izšķir tikai aktīvo biedru pilna sapulce.

10. Gadījumā, ja vecbiedru sekcija nolemj, ka jautājumam, kas attiecas uz studentību, ir vispārēja nozīme, tas jānospiež studentu un filistru kopējā sapulcē.

11. Sabiedrības valde uzaicinājumos uz sapulcēm vienmēr atzīmē, vai notiks kopēja studentu un vecbiedru, vai tikai studentu sekcijas sapulce.

IV. Disciplīna.

12. „Austruma“ biedriem jāietur noteikta disciplīna, kuŗa dibinās uz principa: vīrs un vārds.

13. Sabiedrības biedriem kārtīgi, laikā un noteikti jāizpilda statūti, noteikumi un lēmumi, kā arī godam jāveic uzņemtie pienākumi.

14. Biedrs nedrīkst uz ārieni izpaust ziņas par „Austruma“ darbību, kuŗas varētu kaitēt kā organizācijai, tā arī atsevišķiem biedriem.

Piezīme. Biedri-pieteicēji iepazīstina jaunuzņemamo kandidātu ar šo noteikumu pantu.

15. Biedriem jāapmeklē visas sabiedrības sapulces un uz viņām jāierodas laikā.

Piezīme. Par nokavētu uzskata, ja ierodas vēlāk par akadēmisko ceturksni pēc noteiktā laika.

16. Kas bez atvainojamiem iemesliem trīs reizes pēc kārtas nokavējis sapulces, sodāms: pirmo reizi ar 3 rbl., otru — 5 rbl., bet trešo — 10 rbl.

Piezīme. Soda nauda nāk par labu bibliotēkai un to iekasē kasieris.

17. Ja nokavējumi atkārtojas vairāk par trim reizēm no vietas, tad par sodu lemj pilna sapulce.

18. Kas bez atvainojamiem iemesliem trīs reizes pēc kārtas nav apmeklējis sapulces, sodāms: pirmo reizi ar 10 rbl., otru — 15 rbl., bet trešo — 20 rbl.

Piezīme. Soda nauda nāk par labu bibliotēkai un to iekasē kasieris.

19. Biedrs, kas bez atvainojamiem iemesliem vēl ceturto reizi pēc kārtas nav apmeklējis sapulci, izslēdzams no sabiedrības.

Piezīme. No jauna biedrs var tikt uzņemts statūtos paredzētā kārtībā.

20. Jautājumu, vai iemesls attaisnojošs, izspriež valde.

Piezīme. Valdes lēmumu biedrs var pārsūdzēt pilnā sapulcē.

21. Neieradušos un nokavējušos biedru vārdus atzīmē valdes sekretārs.

Piezīme. Mēneša sākumā valdes sekretārs nodod kasierim iepriekšējā mēnesī sodīto biedru sarakstu.

V. Pilnas sapulces.

22. Studentiem obligātoriskā sapulcēšanās sabiedrības telpās notiek vienu reizi nedēļā. Sapulcēšanās dienu un stundu noteic pilna sapulce.

23. Sapulcēšanās dienā pēc vajadzības notiek pilna vai literāriska sapulce, kuŗas var tikt arī apvienotas.

24. Sapulci atklāj sabiedrības priekšnieks vai viņa biedrs, bet vada visi biedri uzņemšanas kārtībā un protokolē alfabētiskā kārtībā.

Piezīme. Gada sapulces vada un protokolē no sapulces izvēlēti biedri.

25. Literāriskās sapulcēs biedriem visiem obligātoriski jālasa referāti valdes noteiktā kārtībā. Pēc referāta notiek debātes.

26. Pilna sapulce caurlūko tikai jautājumus, kuŗus uzstādījusi dienas kārtībā valde.

Piezīme. Sapulcē var tikt apspriesti arī jautājumi, kuŗi neietilpst dienas kārtībā, ja viņus iesniedz sapulces sākumā kā pārgrozījumus vai papildinājumus dienas kārtībai un ja sapulce viņus pieņem.

27. Pilnas sapulces lēmumus var pārspriest no jauna, ja pēc būtības nāklāt materiāli, par kuŗiem pilnai sapulcei nebij zināms, kā arī formāla rakstura pielāistu kļūdu dēļ.

VI. Debatu kārtība.

28. Sapulces dalībnieks nevar izteikties, iekams viņam sapulces vadonis nav devis vārdu.

29. Sapulces vadonis noteic runātāju kārtību, sakarā ar ienākušiem pieteikumiem.

30. Pieteikšanās pie vārda notiek mutiski, bet sapulce var pielāist arī rakstisku pieteikšanos pie vārda.

31. Biedrs var atteikties no sava vārda par labu nākošajam runātājam, kā arī mainīties runāšanas kārtībā, paziņojot par to sapulces vadonim.

32. Ārpus kārtības vārds tiek dots biedriem, kuŗi aizrāda uz statūtu vai instrukciju neievērošanu, vai vēlas runāt par sapulces vadīšanas kārtību.

33. Personīgā jautājumā vārds tiek dots ārpus saraksta, bet pēc sapulces vadoņa ieskatiem.

34. Runātāju izstrīpo no saraksta, ja tas neatrodas zālē, kad pienāk viņa kārtā.

35. Sapulces vadonis var piedalīties debatēs un saņemt vārdu parastā kārtībā.

36. Sapulces vadonis vada sapulci un nekādas piezīmes nedz domu izmaiņas par viņa vadību netiek pielāistas, cik tālu tas neattiecas uz jautājumiem, paredzētiem 31. pantā.

37. Sapulces vadonis gādā par to, lai sekretārs izgatavo sapulces protokolu līdz nākošai kārtējai sapulcei.

38. Tikai vadonis var pārtraukt runātāju un lūgt atgriezties pie jautājuma.

39. Ja biedrs neievēro sapulces vadoņa rīkojumus, pielāiž apvainojušus izteicienus, traucē sapulces gaitu, sapulces vadonis var saukt viņu pie kārtības, taisīt piezīmi, likt priekšā sapulcei izslēgt viņu no sapulces vai izteikt viņam rājienu.

40. Jautājums par biedra izslēgšanu no tekošās sapulces vai rājiena izteikšana tiek likts uz balsošanu bez debatēm, bet sapulcē izslēdzamam var ļaut dot paskaidrojumus.

41. Ja sapulcē izceļas troksnis vai nekārtības, sapulces vadonis var paziņot pārtraukumu. Ja pēc pārtraukuma troksnis nemitējas, sapulci slēdz.

42. Protests pret sapulces vadona rīcību var būt tikai rakstisks. Viņš tiek pievienots pie protokola un caurskatīts nākamā sēdē. Par protesta faktu un personu skaitu, kas to parakstījušas, jāpaziņo tekošā sapulcē.

43. Ja statūtu un instrukciju saturs izsauc šaubas, sapulces lēmums ir noteicošs priekš tekošās sēdes.

VII. Debatu saīsināšana un izbeigšana.

44. Sapulces vadonis liek uz balsošanu jautājumu par runāšanas laika aprobežošanu, runātāju saraksta slēgšanu un debatu izbeigšanu, ja to liek priekšā viens sapulces dalībnieks.

45. Liekot 44. pantā minētos priekšlikumus uz balsošanu, sapulces vadonis nolasa runātāju sarakstu.

46. Referentam, projekta autoram un personām, kuŗu darbību apspriež sapulcē, dod pēdējo vārdu pirms nobalsošanas.

VIII. Balsošanas kārtība.

47. Pasludinājīs debates par izbeigtām, sapulces vadonis pāriet uz balsošanu, paziņojot par to sapulcei.

48. Ja kāds biedrs ņem atpakaļ savu priekšlikumu, katram citam sapulces dalībniekam ir tiesības uzturēt noņemamo priekšlikumu.

49. Priekš balsošanas sapulces vadonis paziņo sapulcei par visiem ienākušiem priekšlikumiem un kārtību, kādā viņa liek tos uz balsošanu.

50. Jautājumu balsošanas kārtību noteic sapulces vadonis.

51. Jautājumiem jābūt formulētiem tā, lai uz viņiem varētu izsmeloši atbildēt ar vārdiem „jā” un „nē”.

52. Ja kāds no sapulces dalībniekiem prasa, priekšlikumi un rezolūcijas jāsadala pēc to sastāvdaļām. Ja sapulces vadonis dalīšanai nepiekrīt, jautājumu izšķir sapulce bez debatēm.

53. Ja priekšlikumi un rezolūcijas tiek pieņemti pa daļām, nepieciešams tos nobalsot vēl visumā.

54. Papildinājumi un pārlaboājumi tiek nobalsoti priekš tiem priekšlikumiem un rezolūcijām, uz kuŗiem viņi attiecas.

55. Katrs sapulces dalībnieks nodod balsi tikai pats par sevi.

Piezīme. Tiem, kas atturas no balsošanas, ir atļauts priekš balsošanas paziņot par atturēšanās iemesliem.

Piezīme. Balsošanā nevar piedalīties biedrs, kuŗa darbību sapulce apspriež.

56. Ja balsis dalās, izšķir sapulces vadona balss.

57. Ja ne mazāk par $\frac{1}{4}$ no klātesošiem pieprasa, jautājums tiek izšķirts ar vārdisku balsošanu.

Piezīme 1. Vārdiska balsošana tiek izdarīta, noprasot atbildi katram sapulces dalībniekam atsevišķi.

Piezīme 2. Aizslēgta balsošana izslēdz vārdisko.

58. Ja balsošanas rezultāti izsauc šaubas par balsošanas pareizību, sapulces vadonis var likt jautājumu pārbalsot.

Piezīme. Starp pirmo un otru balsošanu neviens vārdu nedabū.

59. Sapulces dalībniekiem ir tiesības pievienot pie protokola savas atsevišķas domas.

IX. Noteikumi par bibliotēku.

60. Bibliotēku pārzin un vada bibliotēkārs un viņa palīgs.

61. Bibliotēka sastāv no grāmatām, kuŗas 1) iegādātas no sabiedrības līdzekļiem vai 2) sabiedrības dāvātas.

62. Sabiedrības līdzekļi bibliotēkas paplašināšanai sastādās 1) no 10% biedru maksu atskaitījuma, 2) speciāliem ziedojumiem, 3) sabiedrības iekšējās dzīves noteikumos paredzētām soda naudām.

63. Bibliotēkas ienākumus un izdevumus atzīmē bibliotēkārs sevišķā grāmatā.

64. Grāmatas ar valdes ziņu iegādā bibliotēkārs.

65. Pie bibliotēkas jāatrodas burtnīcai, kur katram biedram ir tiesība atzīmēt grāmatas (un to cenu), kuŗas viņš ieteic iegādāt priekš bibliotēkas.

66. Katra bibliotēkas grāmata tiek numurēta un ieviesta katalogā.

67. Katalogam vienmēr jāatrodas bibliotēkā.

68. Bibliotēkāram jādežūrē bibliotēkā noteiktās dienās un stundās ne mazāk kā 2 reizes nedēļā.

69. Bibliotēkas grāmatas tiek izsniegtas ne ilgāk kā uz divām nedēļām.

P i e z ī m e. Atsevišķos gadījumos ar bibliotēkāra piekrišanu grāmatas var tikt izsniegtas arī uz ilgāku laiku.

70. Bibliotēkas grāmatas var tikt izsniegtas tikai sabiedrības biedriem.

71. Katrs biedrs dabū uz savu vārdu no bibliotēkas ne vairāk kā grāmatu uz reizi.

72. Grāmatas nozaudēšanas vai bojāšanas gadījumā lasītājam jāiegādā jauna vai jāsamaksā grāmatas pastāvošā vērtība.

Austruma dzīvē drīz vien izrādījās, ka iekšējie noteikumi jāpaplašina. Tā 12. maija sapulce uzdevusi valdei izstrādāt noteikumu paplašināšanu, bet sapulču protokoli rāda, ka vairākus mēnešus jautājums palicis, kā bijis. Tikai 1922. g. 30. janvārī sapulces dienas kārtībā nācis jautājums par „interno noteikumu pārgrozīšanu sakarā ar kandidātu uzņemšanu.“ 20. februāra sapulcē ievēlēta komisija (R. Duņēns, M. Celms un L. Kalve), kas arī ķērusies pie noteikumu koriģēšanas. 6. martā M. Celms sapulcē referējis komisijas atzinumus, proti, — ka vēlams ievest „kandidātu vadītāja institūtu“, kam sapulce principā piekritusi. 26. martā sapulce lūkojusi cauri noteikumus par kandidātu audzināšanu, kas arī pieņemti. Tādā kārtā iekšējās dzīves noteikumi arvien palika pilnīgāki. Pienācās tos tikai izpildīt.

Kas attiecas uz kandidātu audzināšanas institūtu, tad pirmajā laikā to vadīja kollēģija. 1922. g. 19. martā sapulce minētajā komisijā ievēlēja M. Celmu, A. Kurmi un L. Rozentālu. Tā tad šī komisija ir sākusi darboties pirms galīgo noteikumu pieņemšanas par kandidātu audzināšanu. Ievēlēto audzinātāju pienākums bija iepazīstināt sabiedrībā uzņemtos kandidā-

tus ar Austruma ideoloģiju, centieniem un pakāpeniski izveidoto iekšējo dzīvi. Jaunajos kandidātu audzināšanas noteikumos bija paredzēts, ka kandidāta uzņemšanai vajadzīga ne mazāk kā divu biedru ieteikšana. Kandidātiem jānolasa referāts, jāpiepalās debatēs un kārtīgi jāapmeklē nozīmētās sapulces. Kad tie „pierādījuši savas spējas un interesi pret Austrumu,” tad pēc 2 mēnešiem tos var uzņemt par pilntiesīgiem Austruma biedriem. Ja 6 mēnešu laikā kandidātu neuzņem par biedru, tad viņš automatiski skaitās par izslēgtu.

Šie noteikumi par kandidātiem un viņu uzņemšanu Austrumā bija nepieciešami, jo kandidātu pieplūdums bija liels.

Pārskatāmā gadā Austruma aktīvā saime vairākas reizes savās sanāksmēs runājusi arī par materiālu vākšanu sabiedrības vēsturei, vispirms iekārtojot albumu vecbiedru biogrāfijām vecākuma kārtībā. Šim darbam izvēlēta pat atsevišķa albuma komisija (V. Jankavs un R. Legzdīņš), bet maz kas bija padarīts. 1923. g. 19. oktobrī Austruma revīzijas komisija pilnā sapulcē ziņoja: „Albuma komisija iegādājusi 2 albumus un savākusi 16 fotografijas, bet tālākai sakārtošanai nav vēl neko darījusi.”

Vēl jāatzīmē, ka 1921. gada sapulcēs daudz referēts un runāts par studentu padomes darbību un nodibināto studentu centru, kura statūti pieņemti 19. septembra sapulcē. Pa retam viens otrs vecbiedrs nolasījis studentu sapulcēs kādu referātu. Tā 13. oktobrī vecbiedrs Jānis Čakste — toreiz Satversmes sapulces prezidents — referēja par Jelgavas skolēnu literāriskiem vakariem 60.—70. gados un Maskavas latviešu studentu „Vakaru” 80. gados. Šie vecbiedra J. Čakstes referāta dati, kā arī viņa vēlāko gadu priekšlasījumi ņemti vērā mūsu organizācijas vēstures noskaidrošanā.

1921. gadā par pilntiesīgiem* biedriem Austrumā uzņemti — 4. februarī: stud. ing. Reinholds Kalniņš; 14. martā: stud. jur. Jānis Breikšs, stud. jur. Hermanis Apsītis, stud. jur. Gerhards Voitkus, stud. ing. Ludvigs Rozentāls, stud. ing. Kārlis Augusts, stud. ing. Voldemārs Jansons, stud. agr. Pēteris Kalniņš, stud. arch. Visvaldis Jankavs, stud. med. Jānis Kocers; 7. aprīlī: stud. mēch. Paulis Barons, stud. agr. Kārlis Sīks, stud. oec. Tālvāldis Indra, stud. med. Jānis Ozols; 12. maijā: Vilis Kuplis, Richards Duņēns, Teodors Cīrulis, Alfrēds Brāmanis, Voldemārs Grundu-

* Vairāki par kandidātiem bijuši no 1920. g. novembra un pilnāji atbildīgus pienākumus.

lis un Osvalds Jansons; 5. decembrī: Voldemārs Auziņš, Edmunds Šmits, Rūdolfs Markus, F. Dzenītis, Vilis Zandersons un Mārtiņš Celms.

1921. gada beigās Austrumā bija ap 50 aktīvo biedru un pāri par 20 kandidātu. Pilnās sapulcēs sabiedrības telpas kļuva par šaurām un neērtām. Šinī gadā Austrums bija nopircis pianino, kas deva iespēju mūzicēt un padziedāt mūzikas pavadījumā. Edmunds Šmits arvien bija redzams pie klavierēm. Sabiedrība 9. novembrī bija sarīkojusi arī plašu izrīkojumu — gada svētkus, kas deva Latv. rubļ. 162.986,60 ienākumu. Par šiem svētkiem laikraksts „Jaunākās Ziņas“ pirmdien, 21. novembrī rakstīja: „Sestdien studentu sabiedrība Austrums sarīkoja vakaru, kas pulcināja kuplu skaitu viesu. Sabiedrības celms meklējams 1883. g., kad Maskavā nodibinājās latviešu studentu pulciņš, ko ierosināja tagadējais prezidents J. Čakste; par pulciņa vecbiedriem skaitījās tādi latvju celmlauži kā Krišjānis Valdemārs, Barontēvs, Krodzenieks un citi. Vēlāk daļa no šī pulciņa dibināja Maskavas studentu korporāciju, bet pārējie uzglabāja pulciņa demokrātiskās latviskās tradīcijas un apvienojās Austrumā. — Vakarā piedalījās prezid. J. Čakste un ministru prezidents ar kundzēm, diplomātu korpusa vecākais Machioro Vivalba u. c. pazīstami valdības un sabiedriski darbinieki. Pēc koncerta bija omulīga viesīga sadzīve. Austrumam tā bija pirmā publiskā uzstāšanās Rīgā un atstāja ļoti tīkamu iespaidu.“

Bija sarīkoti arī daži tējas vakari. Tomēr pilnā sapulcē (12. decembrī) kāds biedrs, kas vēlāk aizgāja uz korporāciju, sūdzējās, ka „Austrums uztur par daudz piedzīvojuša cilvēka nokrāsu, un tiek aizmirstī jaunības prieki.“ Šie vārdi ir zīmīgs simptoms kustībai, kas lēnām Austrumā sāka attīstīties. No otras puses tie liecina, ka Austrums trākajos pēckāra gados, kad Rīgā caurām naktīm daudz un dažādi „priecājās“, nebija pārvērties par izpriecas lokālu, bet domāja konstruktīvu domu un strādāja nopietnu darbu ar tādu pat neatlaidību kā latviešu zemnieks savā kaņā izpostītā saimniecībā.

1922. gadā Austruma iekšējā dzīve turpinājās bez sevišķiem starpgādījumiem. Par pilntiesīgiem biedriem kļuva sekojošie studenti: 6. februārī: Leo Kalve un Jānis Purvītis; 20. februārī: Kārlis Brants, Arvīds Māļītis un Reiznieks; 6. aprīlī: Paulis Skulte, Oskars Alks, Pēteris Pētersons, H. Lielnors un F. Miķelsons; 15. maijā: Žanis Villa, Paulis Jansons un Pēteris Priedītis; 20. novembrī: Rūdolfs Birkmanis, Au-

gusts-Edgars Roze un Vilis Kalniņš. Šinī gadā Austrumā par vecbiedriem uzņemti Maskavas komercinstitūta obsolvents Paulis Radziņš un Maskavas universitātes abs. Alfrēds Bīlmanis.

Līdz šim kandidātu uzņemšana par aktīviem biedriem parasti noslēdzās ar seniora vai kāda vecāka austrumnieka uzrunu bez sevišķa svinīga solījuma došanas. 19. marta aktīvo biedru sapulcē pieņemts svinīgā solījuma teksts šādā redakcijā: „Es, apakšā parakstījies, iestājoties studentu sabiedrībā Austrums par pilntiesīgu biedru, apņemos: augt un dzīvot Latvijai, turoties pielozunga „Vīrs un vārds“, uzturēt sabiedrībā paredzēto disciplīnu, cenšoties pacelt Austruma cieņu ārpus viņa.“

Ar 1922. gada pavasari sākot, sabiedrībā par pilntiesīgiem biedriem uzņemtie minēto solījumu parakstīja atsevišķā grāmatā. Žēl tikai, ka parakstīšanās nav ieturēta chronoloģiskā kārtībā, bet vairāki gadi ir stipri sajaukti, acīm redzot, daudzi rakstījuši savu vārdu, kur atraduši brīvu vietu.

Pārlasot 1922. gada sapulču protokolus, dužas acīs lielais nolasīto referātu daudzums. Kandidāti savu audzinātāju vadībā atsevišķās sanāksmēs lasījuši apcerējumus par dažādiem tematiem. Lai dabūtu ieskatu, par kādiem jautājumiem debatēts studentu pilnās sapulcēs, tad jāizlasa tematu saraksts apcerējumiem, kas šinī gadā nolasīti, proti:

- 23. janvārī M. Celms — Rīgas pagātnes pieminēkļi;
- 26. „ J. Purvītis — Koks kā būvmateriāls;
- 30. „ Leo Kalve — Sibīrija pirms un pēc revolūcijas;
- 6. februārī Reiznieks — Dzīves mērķi;
- 20. „ T. Cīrulis — Daugavbūve;
- 20. „ A. Mālītis — Latvijas tiesību vēsture;
- 6. martā P. Skulte (toreiz Krievs) — Kurzemes hercoga Jēkaba valdīšanas laiks;
- 13. „ O. Alks — Attiecībā uz sievietes psiholoģiju;
- 30. „ Miķelsons — Latvijas un lielvalstu attiecības;
- 3. aprīlī K. Brants — Latvijas varbūtējais stāvoklis, ja Krievija būtu palikusi demokrātiska iekārta;
- 6. „ H. Lielnors — Latvijas saimnieciskais stāvoklis un izredzes;

1. maijā V. Jankavs — Starptautiskā studentu konference Leipcigā no 8.—10. aprīlim;
8. „ Ž. Villa — Klaušu laiki Latvijā;
15. „ V. Kalniņš un P. Veģers — Žīdu pasaules mērķi un viņu realizēšana;
16. oktobrī A. Kurmis — Latviešu studentu centieni pagātnē un viņu pienākumi suverēnā Latvijā;
23. „ E. Roze — Vērojumi Dānijā 1922. g. vasarā;
30. „ J. Ullis (kand.) — Krimināllikuma spēks laikā;
13. novembrī A. Kurmis — Valsts prezidenta institūts Latvijas republikas satversmē;
27. „ L. Āboliņš (vecb.) — Cilvēka stāvoklis dabā;
14. decembrī A. Kurmis — Minoritātu jautājums.

Bez tam vēl vecb. P. Dāle nolasījis apcerējumu „Radišana vai rašanās“ un vecb. J. Feldmanis referējis par Francijas kultūru.

Attiecīgie sapulču protokoli rāda, ka dažkārt nolasītie referāti radijuši jo dedzīgas pārrunas, kādēļ jāsaprot, ka aktīvo kolektīvs šinī laikā „jaunības prieku“ bija atradis pienācīgā darbā. 16. oktobra referents, runājot par studentu pienākumiem tagadējā laikā, ierosina organizēt Austrumā vienādu fakultātu studentu pulciņus. Vēlāk tādi arī noorganizējās. Vienā otrā pulciņā norisinājās diezgan intensīvs studiju un izglītības padziļināšanas darbs. Austruma revīzijas komisija 1923. g. 19. oktobrī par minēto pulciņu darbību devusi šādu atsaukumi: „No pulciņiem visrosīgāki darbojies ekonomiskais pulciņš, kurš ir iesniedzis arī pārskatu par savu darbību. Vairākas sapulces ar referātiem noturētas arī juristu un dabas zinātnieku pulciņos, bet par viņu darbību valdei nekas nav ziņots. Mākslas pulciņš pēc valdes paskaidrojuma savu darbību nav parādījis.“

Atsevišķi pulciņi darbojās vēl dažus gadus, bet pirms „lielās spietošanas“ viņi bija apklusuši.

Kā jau agrāk atzīmēts, Austruma biedri šinī laikā stipri aktīvi piedalījās studentu padomes dzīvē. 1922. gada 18. septembra sapulcē pieņemts lēmums par Austruma iestāšanos „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienībā“. Šī sapulce pilnvaroja L. Rozentālu, M. Celmu un T. Šironu parakstīties par Austruma iestāšanos minētajā savienībā. 2. oktobrī pilna sapulce par Austruma pārstāvjiem tanī ievēlēja T. Šironu, A. Kurmi un L. Rozentālu.

Pārskatāmā gadā 27. oktobrī vecbiedru pilna sapulce pieņēmusi lēmumu par nama pirkšanas vēlamību. Šo siko faktu atzīmēju, lai redzētu, cik ilgi bija jāauklē nodoms un jākrāj kapitāls, lai Austrums beidzot varētu tikt pie savām patstāvīgām telpām. Kā pirmo summu nama fondā ieskaitīja 25. novembrī Virsnieku klubā sarīkotā koncerta - balles tīro atlikumu 49.197 rubļu (t. i. Ls 983,94) apmērā.

Austruma saimē uz 1922. gada 15. decembri skaitījās: 38 vecbiedri, 62 aktīvie biedri un 24 kandidāti. Kontakts studentiem ar vecbiedriem šinī laikā, diemžēl, nebija diezgan cik tuvs un sirsnīgs. Šis apstāklis deva aktīviem biedriem ieganstu pilnā sapulcē jautājumu pārrunāt. 6. februāra sapulcē, apskatīdams vecbiedru un studentu attieksmes, stud. ing. M. Celms izsacījās, ka „mūsu sabiedrībā valda šķidr gaiss“. Stāvokli, kā redzams, sapratuši arī vecbiedri. Savā 27. marta pilnajā sapulcē tie vienbalsīgi nolēmuši: „Sarīkot katra mēneša pēdējā sestdienā Austrumā biedru vakarus pie glāzes tējas ar sviestmaizēm, ņemot vakara izdevumus uz vecbiedru kases rēķina un iekustināt Austruma valdē jautājumu par dāmu pieaicināšanu pie šo vakaru sarīkošanas.“ Tādā kārtā vecbiedri cerēja tuvāk iepazīties ar savas sabiedrības jaunākajiem biedriem.

Nobeidzot 1922. gada pārskatu Austruma dzīvē, jāatzīmē vēl biedrības bibliotēkas stāvoklis. Bibliotēka Austrumam šinī laikā atradās tapšanas stādijā. Bija pavisam tikai 321 grāmata: latviešu daiļliterātūrā 155, zinātnē latv. valodā 66, vācu dzejā 10, zinātnē vācu valodā 28, krievu daiļliterātūrā 4, zinātnē krievu valodā 55, franču valodā 2 un angļu valodā 1 grāmata. Kā redzams, bibliotēkas iegūšana bija jāsāk tikpat kā no jauna. No minētām grāmatām 283 bija ziedotas un 38 pirktas.

1923. gadā Austruma dzīve ritēja parastā gaitā. Studenti noturēja darīšanu sapulces pa ceturtdienām, atsevišķās sanāksmēs lasīja referātus un nereti dedzīgi par tiem debatēja. Daudziem aktīviem biedriem nācās daudz dārgā laika ziedot gan studentu padomē, gan tās dažādos uzņēmumos. Bez tam vēl darbojās, kā jau agrāk aprādīts, dažī pulciņi. Bez šiem zinātniskiem pulciņiem gada beigās radās dažiem biedriem doma dibināt mednieku pulciņu. 1924. g. 20. janvārī aktīvo valde arī saņēma šā pulciņa paziņojumu par savu nodibināšanos. Valde atļāva mednieku pulciņam pastāvēt, bet neattiecināja uz to pārējo pulciņu noteikumus.

1923. gadā Austrumā pienāca diezgan daudz kandidātu. Lai labāki varētu veikt kandidātu audzināšanas darbu, valde 11. februārī nolēma lik-

Austruma saime 1922. g. pavasari.

vidēt kandidātu komisiju un tās vietā ievēlēt kandidātu vecāko — audzinātāju un tā palīgu. Pilnā sapulce šo reformu akceptēja.

Šinī gadā par aktīviem biedriem Austrumā uzņemti: A. Taube, R. Vikmanis, J. Švanks, E. Vikmanis, J. Eiduks, K. Birnbaums, A. Štegmanis, O. Kārklīšs, A. Jurka un J. Ullis. Gada beigās par vecbiedriem uzņemti agrākie Maskavas universitātes absolventi: tiesneši Rūdolfs Alksnis un Jānis Lukstiņš.

Sākot ar oktobri aktīvo valde vairākās sēdēs pārrunā jautājumu par Austruma saimes ciešāku sadraudzēšanos. No šīm pārrunām izvirzījās doma ievest grāmatu, no kuŗas būtu iespējams orientēties par vecbiedru tagadējo darbību. Šinī pat laikā valde izdod aktīvam biedram A. Mālītim pilnvaru vākt no vecbiedriem materiālus par Austruma izcelšanos un darbības laiku Maskavā. Ko A. Mālītis līdz Austruma atstāšanai 1926. gadā būtu savācis, par to Austruma aktīvs nekādu ziņu nav.*

11. novembrī valde nolēma ieinteresēt vecbiedrus par nama pirkšanu un savā 26. novembra sēdē vienprātīgi pieņēma lēmumu iesniegt pilnas sapulces pieņemšanai nosacījumu, ka katram biedram jāziedo kā minimālā summa 1000 Latv. r., t. i. 20 latu — Austruma nama fondam, kaut gan 1923. gada aktīvo budžetā bija radies 6000 rubļ. liels iztrūkums.

19. oktobrī vecbiedru sapulcē vecb. A. Strausmanis referēja par vecbiedru palīdzības biedrības dibināšanas nepieciešamību. Tā vēlama pabalstu sniegšanai, iegūstamā nama pārvaldīšanai, kā arī vecbiedru savstarpējai tuvināšanai. Jaunie biedri — aktīvie studenti — saimnieciski mazāk piedzīvojuši, kādēļ dažādu kapitālu pārvaldīšana būtu uzticama palīdzības biedrībai. Uz toreizējā vecb. P. Dāles jautājumu, kādas būs palīdzības biedrības attiecības pret Austrumu, A. Strausmanis atbild: „Vecās, bet īpašumus pārvaldēs palīdzības biedrība.“

Pēc attiecīgām pārrunām vecbiedru sapulce arī nolemj uzdot savai valdei izstrādāt palīdzības biedrības statūtus, lai 2 nedēļu laikā tos varētu pie notāra parakstīt.

Kaut gan ne gluži 2 nedēļu laikā, tomēr drīz vien radās „Studentu biedrības Austrums vecbiedru palīdzības biedrības“ statūti. Tos parakstīja vecbiedri A. Strausmanis, T. Indra, V. Miezišs, M. Čakste un P. Leitāns. Rīgas apgabaltiesa minētos statūtus reģistrēja 1924. g. 2. aprīlī.

* Tikai 1939. g. noskaidrojās, ka vecb. Skudre nodevis „Frat. M.“ 1912. g. 17. februāra protokolu, ko šinī darbā esam izmantojuši.

1923. gadā Austruma bibliotēkā pienāca klāt 138 grāmatas, kuŗu skaitā 40 bija dāvinātas.

Nākošais 1924. gads sevišķas pārgrozības Austruma dzīvē neienesā. Pati organizācija bija iegājusi 41. gadā un nu rosīgi attīstīja darbību savā patstāvīgā valstī. Iepriekšējā gadā vajadzēja svinēt 40. gadu jubileju, bet pilna sapulce bija apstiprinājusi valdes 1923. g. 23. septembra lēmumu, ka jubilejas svinēšana nav vēlāma. Par pilnu sapulču dienām bija izvēlētas pirmdienas ar šādu kārtību: 1) iepriekšējās sapulces protokola nolasīšana, 2) valdes ziņojumi, 3) referāts ar debatēm un 4) dziesmas. 24. februārī valde nolemj, ka referāti iepriekš jāuzraksta un jāiesniedz valdei, lai varētu uz tiem sagatavoties oponents. Acīmredzot, te domāts tā sauktais oficiālais oponents, lai debātes ievirzītos nopietnākā, dziļākā gultnē. Jāsaka tomēr, ka šī atgriešanās pie Maskavas laika paņēmiem nav izvesta līdz galam. Ja tiešām lasītie referāti būtu uzrakstīti un vēlāk iesieti un uzglabāti, tad jau Austruma bibliotēkā varētu atrast jo interesantas lietas ne tikai mūsu dienās, bet arī rakstītāju un lasītāju pēcnācēji. Cerēsim, ka nākotnē šis jautājums nokārtosies tā, ka katrs Austruma biedrs atstās vismaz vienu darbu — referātu no visiem saviem studentu gadiem, ko tas būs gribējis dziļāk apsvērt un jaukāk izstrādāt. Tikai tādiem, protams, var būt nozīme, jo darbs, kas darīts „garām ejot“, neaicinās pēc gadiem jaunus austrumniekus viņu atšķirt un studēt.

1924. gadā Austrumā pieteicās diezgan daudz kandidātu. Bija arī tādi, kas jau atradās pie studiju beigām. Šis apstāklis izskaidro valdes 2. marta lēmumu, ko pieņēma arī pilnsapulce, proti: vismaz 4 sēmesŗus ir jābūt Austrumā par aktīvu biedru lai varētu to ieteikt uzņemšanai par vecbiedru; tikai pilnsapulce ar $\frac{2}{3}$ klātesošo balsu vairākumu var taisīt izņēmumus. Šinī gadā par aktīviem Austruma biedriem uzņēma sekojošos kandidāta stāža „izcīnītājus“ — 29. martā: J. Blūmu, V. Rūsu, Fr. Kalniņu, K. Zvirgzdiņu, P. Breikšu, J. Viķeli, P. Grišānu un H. Švarbachu, 8. maijā: J. Peksi, K. Podnieku, A. Siecinieku, K. Dannenbergu, A. Rāceni, J. Jurgelanu un A. Kamolu; 6. novembrī: A. Kalēju, R. Upelinci, K. Mālīti, A. Vilciņu, K. Villu, A. Rozentālu, J. Līci un P. Veismani. Vecbiedru rindas atstāja R. Gēģeris. Viņu oktobrī Austruma saime pavadīja meža kapos. 20. oktobrī vecbiedru saimē uzņemts zvēr. adv. Jānis Ludviķis Matisons.

Austruma gada sapulcē 2. februārī, ko noturēja aktīvie kopā ar vec-

biedriem, izlemti arī daži jautājumi par pāriešanu vecbiedrās. Pēc plašākas domu izmaiņas pieņemts vecb. M. Čakstes priekšlikums, ka atsevišķos gadījumos par vecbiedriem var uzņemt arī citu universitāšu absolventus un vecb. A. Bumbēra ieteikums, kā tos Austruma biedrus, kuri izstājas no augstskolas, kursa nenobeiguši, pilnā sapulce var uzņemt par vecbiedriem. Te jāpiemin, ka toreizējā revīzijas komisija bija proponējusi šādus biedrus saukt par sabiedrības korespondentiem. Minētajā gada sapulcē arī jautāts: „Vai pēc prezidija domām ir iespējams 1924. gadā Austrumam namu nopirkt vai ne?“ Vecb. A. Strausmanis paskaidrojis, ka tas būtu iespējams tikai tadā gadījumā ja dabūtu lētu kreditu un pārdevējs būtu mierā maksājuma daļu atstāt uz obligācijām; pašreiz atbildi esot grūti dot; jāizejot uz to, lai nama fonda summas tiktu pēc iespējas vairotas.

Sakarā ar gada sapulci vēl atzīmējams aktīvā biedra T. Šīrona ziņojums par Latvju nacionālo studentu organizāciju savienību. Tās uzdevums esot apvienot visas savienībā esošās un tai pieņemamas organizācijas, paceļot šo organizāciju iekšējo kultūru. Savienības pārvaldes organi paredzēti pilnvaroto sapulce un trīs personu liela valde. Kādā virzienā ies turpmākā darbība, to noteikšot pilnvaroto sapulce. Savienības līdzekļi būšot dalībnieku naudas, ienākumi no izrīkojumiem, ziedojumi u. c. Austrumu savienībā reprezentējot patlaban trīs aktīvie biedri. Pēc šā ziņojuma vecb. A. Strausmanis jautā, uz kāda pamata Austrums iestāties minētajā savienībā. Pēc paskaidrojuma, ka par iestāšanos savienībā lēmusi aktīvo biedru sapulce, A. Strausmanis iesniedz priekšlikumu pilnai sapulcei apstiprināt šinī lietā aktīvo rīcību, ko sapulce vienprātīgi arī pieņem.

Šo momentu te atgādinu, lai parādītu, ka Austrums patstāvīgas Latvijas apstākļos no laika gala ir centies organizēt ciešākā apvienībā visas tās organizācijas, kas negāja korporāciju ceļu. Austruma valde savā 1924. g. 23. oktobra sēdes protokolā ierakstījusi, ka „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienībā“ skaitās studentu biedrības Austrums, Patria un Atauga. Lai savienībai tuvāk pievilktu studentu organizācijas „Varavīksni“ un „Ziemeļnieci“ un paralizētu viņu aiziešanu pie korporācijām, Austruma valde nolēmusi sarīkot 16. novembrī slēgtu tējas vakaru, kurā uzaicināt in corpore „Varavīksni“ un „Ziemeļnieci“ un pa 5 pārstāvjiem no savienības organizācijām. Šiem nacionālo studentu organizāciju apvienošanas centieniem ir jāauka vēsturiska nozīme.

Par pašu „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienību“ šinī vietā jāsaka, ka tās statūtus parakstīja 2 Austruma, 2 studentu biedrības „Patria“ un 2 stud. biedrības „Ataugas“ pārstāvji. Šos statūtus saskaņā ar Rīgas apgabaltiesas 1923. g. 5. decembra lēmumu (1923. gada lieta ar 842. numuru) tās pašas tiesas reģistrācijas nodaļa atzīmēja biedrību reģistra II daļā 633. l. p. Savienības mērķis statūtos bija tā formulēts: „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienība apvieno un saskaņo to Latvijas universitātes studentu latviešu sabiedrisko organizāciju darbību, kuŗas, atbalstoties uz demokratisma principiem, aizstāv Latvijas valsts nacionālo ideju.“ Attiecībā uz savienības darbību bija nosacīts 1) ka jāveicina to Latvijas universitātes studentu organizēšanās uz demokratisma pamatiem, kas nacionāli domā, 2) ka savienība atbalsta universitātes studentu padomes ierosinājumus un lēmumus, cik tālu tie saskan ar nacionālām interesēm un demokratisma prasībām un 3) ka savienība cenšas nodibināt sakarus ar demokratiskām studentu organizācijām visā valstī.

No protokoliem ir redzams, ka organizāciju savienība darbību uzsākusi 1924. gadā, jo pirmā pilnvaroto sapulce bijusi šā gada 13. februārī. Savienības biedrību (jāatzīmē, ka 1930. gadā savienības statūti drusku grozīti un „organizāciju“ vietā ierakstīts „biedrību“) pilnvaroto pēdējā sēde bijusi 1936. g. 6. maijā, kur bijušā valde ziņojusi par savienības likvidāciju, visu saistību nokārtošanu un kases tīrā atlikuma Ls 55,89 apmērā iemaksu Latvijas universitātes studentu vienību savienības kasē. Tādā kārtā „Latvju nacionālo studentu organizāciju (vēlāk biedrību) savienība“ bija pastāvējusi 12 gadus 5 mēnešus. Sākumā savienībā darbojās Austrums, Patria un Atauga. 1926. g. oktobrī Patria izstājās, pārorganizējoties korporācijā, bet tā paša gada novembrī savienībā iestājās studentu biedrības Ziemeļis un Zelmenis, vēlāk Ziemeļniece un Kāvi. Turpmāk vienā otrā gadījumā mums nāksies atsaukties uz tikko minētās savienības darbību, bet monografiju par to gaidīsim nākotnē. Savienības statūti, 94 plaši protokoli un citi materiāli gaidīt gaida vērtētāju un rakstītāju.

Austruma iekšējā dzīvē vēl atzīmējams, ka jau pagājušā (1923.) gadā vecbiedri bija ierosinājuši jautājumu par koŗa dibināšanu, bet pa visu gadu šo jautājumu vēl neatrisināja. 1923. gada beigās noorganizējās dziedāšanas komisija. Tās vecākais bija O. Kārklis un pēdējā palīgi R. Markus un Ed. Šmits. Lai sekmīgāk attīstītu savu darbību, dziedāšanas ko-

misija lūdza valdi nozīmēt vienu vakaru nedēļā dziedāšanai. 22. novembrī valde nolēma ievest dziedāšanu visiem aktīviem Austruma biedriem un uzdeva dziedāšanas komisijai izraudzīt dziesmu sarakstu un to iesniegt valdes apstiprināšanai. 1924. g. 10. februārī valde apstiprināja dziedāšanas komisijas iesniegto dziesmu sarakstu un nolēma, ka tanī minētās dziesmas obligātoriski jāizmācās visiem Austruma aktīviem biedriem.

1924. gadā Austrums abonēja sekojošus žurnālus: „Ritums“, „Domas“, „Svari“, „Lapsene“, „Nedēļa“, „Mūzikas nedēļa“, „Latvijas saule“, „Students“, „Jaunatnes dzīve“, „Latvju grāmata“, „Latvijas sports“, „Mednieks un makšķernieks“ un „Kopdarbība“. 1924. gadā nopirkta 223 grāmatas, dāvātas 35; pavisam Austruma bibliotēkā uz 1925. gadu bija 787 grāmatas.

Šinī gadā notikusi arī linu ievākšana Austruma vajadzībām. Tā ar 10. februāra lēmumu valde uzdevusi stud. jur. K. Čakstem virzīt tālāk šo linu ievākšanu. Biedriem, kuŗi negribētu linus nodot, kā arī pilsētniekiem, jāmaksā 4 lati nozīmētam mērķim — Austruma mitekļa logkaŗiem, galdautiem u. c.

Austruma iekšējo dzīvi 1924. gadā zināmā mērā vēl raksturo sekojoši dati: notikušas 25 literāriskas, 11 darīšanu sapulces un 41 valdes sēde. Uz 1925. gada 1. janvāri Austruma saimē bija: 47 vecbiedri, 89 aktīvie un 18 kandidāti. Pārskatāmā gadā sarīkots kopējs izbrauciens pa Daugavu, tējas vakars, kā arī nelaiķa vecb. K. Gaigala piemiņas vakars. Uz ārieni bez jau pieminētās Austruma darbības „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienībā“, kur tas šinī gadā bija prezidējošā organizācija, Austrums vēl ir ņēmis dzīvu dalību studentu dienas sarīkošanā un pulkveža Fr. Brieža fonda sarīkotā ziedojumu vākšanā. Pieminams arī 24. novembrī Kongresa namā (toreiz Lielajā ģildē) „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienības“ sarīkotais disputs par tēmatu „Studentu organizācijas, viņu mērķi un centieni“. Kā runātāji bija uzaicināti prof. K. Kundziņš, prof. K. Balodis (ievērojamais ekonomists), doc. L. Ausējs, Saeimas deputāts Z. Meierovics, rakstniece A. Rūmane - Keņiņa, rakstnieks V. Dambergs un studentu padomes priekšsēdētājs austrumnieks V. Jansons.

Disputa vakarā plašās telpas bija studentu pilnas, bija arī viens otrs vecākās paaudzes pārstāvis. Tā kā šis disputs met gaismu uz akadēmisko jaunatni valsts pastāvēšanas pirmajos gados, tad šai parādībai ir vēsturiska nozīme. Tādēļ atzīmēsim, kā to atreferējusi prese. Laikraksts „Jau-

nākās Ziņas" nākošajā dienā rakstīja, ka studentu padomes priekšsēdētājs V. Jansons starp citu teicis: „Latvijas atbrīvošanā jaunatne, sevišķi studenti spēlējuši lielu lomu. Tagadējā studentība pagurusi, negatīvas parādības sastopamas ik uz soļa. Korporāciju jaunā puse tā, ka tās nav atmetušas bruņniecisko dižošanas un senlaiku garu, kas nepiedien latvju studentiem. Mums nav aristokratijas un viņas dibināšanai arī nav pamata. Korporācijas negrib saprasties ar latvju studentiem „mežonjiem“, tuvojas vāciešiem un krieviem. Novadniecības dibinātas pēc teritoriālā principa. Citas organizācijas ar zināmu ideoloģiju tagad kļuvušas pasīvas. Studentiem jāaudzina sabiedriski darbinieki, tādēļ latvju studentiem nebūtu jādalās grupās, bet jādzīvo vienā saimē.“

Prof. K. Kundziņš runā par studentu mērķiem. Tie nevar būt tādi, kādi bija agrākiem studentiem, kuri gāja kopā ar strādniekiem uz bariņkādēm. Bet nevar arī ieteikt korporācijas. Studentu centieni jāpiemēro mūsu laikmetam. Mirdzošā virsotne, pēc kuņas jāsniedz studentiem, ir tautas kultūras izkopšana. Pa zinātnieka pētīšanas ceļiem iet ļoti maz studentu, 1—2 proc. Katedri ir brīvi, bet mācības spēki jāaicina no ārzemēm. Mūsu studenti nāk no darba tautas. Tēvu sviedri tiem pašķīruši ceļu. Arī valsts no tautas līdzekļiem tiem piemaksā lielas summas. Jānovērš plaisa starp intelligentiem pilsētniekiem, birokratisko ierēdniecību, augstākiem valsts vīriem un tautu. Bet nav bijuši gadījumi, ka studentu organizācijas uzturētu tuvākus sakarus ar lauku biedrībām, aicinātu tos pie sevis vai brauktu uz provinci. Norobežošanās redzama koncertu un teātru solos, vilciena atsevišķās klasēs. Jānoskaidro atziņas, jāveido dzīve saskaņā ar tautu, tad būs panākta tautas viengabalība.

Saeimas loceklis Meierovics uzskata studentus kā sabiedrības daļu. Pašu studentu starpā bijuši dažādi norobežojumi — novadniecības, korporācijas un organizācijas ar dažādiem mērķiem. Pirmais studentu uzdevums izēsties cauri studijām. Bet pasīvi tiem jāseko aktīvās politikas un tautsaimniecības virzienam. Sabiedrība gaida jaunus darbiniekus ne tikai zinātniskā, bet arī politiskā laukā. Tomēr jāatzīst, ka tagadējā studentība pavirša un vieglprātīga. No studentiem jāprasa: enerģija, sistēmatisks nopietnība savā darbā, nacionālisms ar tautu un valsti pirmā vietā, morāliska tīrība un godīgums. Ir valstis, kur studentu procents zemāks nekā pie mums. Bet Latvijā tomēr trūkst izglītotu darbinieku politikā, zinātnē.

Anna Ķeniņa - Rūmane apgaismo latvju studentes ceļus. 90. gadu sie-

viešu emancipācijas idejas ierosināja gandrīz vai visas latvju sievietes ar vidusskolas izglītību studēšanai. Starp pirmajām sievietēm, kuŗas sēdās uz augstskolas sola, bija latvietes. Šveicē latvju studenšu pulciņš bija tikpat liels kā šveiciešu. Nav nevienas augstskolas Eiropā, kur nebūtu studējušas latvietes, nemaz nerunājot par Krieviju. Rezultāti nav tik kupli. Lielākā daļa palikusi pusceļā, jo sievietes īpatnības nevar saskaņot ar augstskolas darbu. Daļa devušās laulībā, daļa atradušas, ka viņas var sasniegt garīgu kultūru arī bez augstskolas izglītības. Latvijas universitātē ap 2000 sieviešu. Vairums studē filoloģiju, filozofiju, matemātiku un dabas zinātnes, lai vēlāk nodotos audzināšanas darbam. Pa daļai — medicīnu, kas arī saskan ar sievietes tieksmēm. Bet studenšu vairākuma garīgais darbs nav saskatāms. Ne studentu virtuvē, ne bibliotēkā tās dalību neņem.

Doc. L. Ausējs raksturo studentību kā neviengabalainu masu. Jau gados vien liela starpība — no 18—70 g. Mazāka starpība tautības ziņā. Tādēļ grūti atrast vienu domu, kas apvienotu visus. Liela daļa strādā praktisku darbu, sākot no Saeimas deputāta un banku direktora amata, beidzot ar darbvežiem un pat kurjeriem. Pirms kara studenti gandrīz bez izņēmuma bija revolūcionāri un piedalījās politiskās partijās. Viņu elki bij revolūcija, politika, skaļie lozungi. Tagadējā studentība tos sagrāvusi. Viņa noskaņojusies reāli, nebūdamā tomēr materiāliste. Jauno studentu iestāšanās rakstu darbā „Ko sagaidu no augstskolas izglītības“ vairāk kā puse izteikušies, ka sagaida labāku stāvokli. Viens tieši uzrakstījis: „Maize stāv visu ideālu pamatos“. Veco elku vietā stājes mūsu valsts altāris.

Prof. K. Balodis saka, ka tie ideāli, par kuŗiem cīnījušies krievu laiku studenti, tagad sasniegti. Agrākais students būtu ar nicināšanu noraudzījies uz tiem sakariem, kuŗus tagad izmanto studenti, lai nodrošinātu savu materiālo eksistenci. Mūsu studentu skaits ļoti liels un ar šaubām jāraugās, vai būs iespējamība visus tos pēc studiju beigšanas izlietot. Pagastos varēs izmantot 500—600 agronomus, tikpat kultūrtechniķus un tikpat elektroinženierus, ja izbūvē Daugavu. Attīstoties elektroķīmijai, varētu dot darbu 100 inženieriem. Jautājums, kur likt mūsu intelliģenci, paliek neatrisināts. Tikai ar Daugavas izbūvi būs iespējams kultūrāli izveidot Latviju. Tad varēs apgādāt intelliģentiem darbu, bet arī tikai tādā gadījumā, ja to izbūvētu paši latvieši, ja rūpniecība un tirdzniecība kļūtu nacionāla. Tad arī varēs

sasniegt augstāku kultūras līmeni. — Prof. K. Baloža priekšlasījumu publika uzņēma ilgiem aplausiem.

Rakstnieks V. Dambergs runā par kultūru un studentiem. Mūsu garīgās spējas esot bagātas, bet valstij jādod iespēja tās izkopt, pasūtot darbus celtniekiem un gleznotājiem. Mums jāaudzina intelligence ar kultūras tradīcijām.

Laikraksts „Brīvā Zeme“ disputa runas atreferē īsāk un rakstiņu nobeidz vārdiem: „Lielais klausītāju pulks ar lielu interesi sekoja mūsu studentu dzīves jautājumiem.“ Turpretim laikrakstam „Latvis“ šis dispuks par studentiem nav paticis (sk. min. laikr. 954. num. 25. nov.): šo vakaru esot sarīkojušas dažas studentu organizācijas, lai „sadotu“ korporācijām, nacionālai presei un pat nacionālās pilsonības saimnieciskai politikai. Lai nākotnes lasītāji šādu „vērtējumu“ saprastu, tad jāatzīmē, ka korporāciju ideoloģija tanīs gados aizstāvjus atrada minētajā preses organā. Tam nepatika arī prof. K. Baloža ieteiktā saimnieciskā politika.

Sarīkotais dispuks par studentu organizācijām, viņu mērķiem un centieniem kļuva par notikumu, ko vēl ilgi pārrunāja. Latvju nacionālo studentu organizāciju savienības pilnvaroto sapulce protokolējusi, ka dispuks devis arī zināmu atlikumu savienības kasē. Galvenais šī disputa nopelns tomēr bija tas, ka viņš atgādināja studentiem sirsnīgāk piekerties savam tiešajam akadēmiskajam darbam, kā arī nacionālās kultūras centieniem un neiet politisko partiju aģitatoru gaitās, kas pašķīra gan karjeru un sagādāja turpmāk bagātu materiālu dzīvi, bet kropļoja studentu garīgo seju un stāju „zemes sāls“ uzdevumā, par ko latviešu tauta tik dārgi maksāja. Šis apstāklis arī deva prof. K. Balodim dibinātu pamatu skarbi salīdzināt agrāko latviešu studentu ar pašreizējo. Domāju, ka disputa konstatējumi lielākā vai mazākā mērā attiecās šinī laikā uz visām studentu organizācijām. Tādēļ šim disputam piešķirama vēsturiska nozīme un piederīga vieta Austruma vēsturē. Austrums jau bija arī šī disputa līdzrīkotājs un, droši vien, ierosinātājs.

Piegrīžoties 1925. gada parādībām un notikumiem Austruma dzīvē, vispirms jāsaka, ka aktīvo valde 18. janvāra sēdē, iztīrējot savas darbības plānu, atrod, ka Austrums izaudzis stipri liels un valdei neesot iespējams izziņāt katra biedra domas akūtos jautājumos, kādēļ pieņem lēmumu: uzdot biedriem rakstiski izteikt domas (atbildes tomēr neobligātas) par sekojošiem jautājumiem — 1) kādiem jābūt Austruma mērķiem, 2) kādai

jābūt mūsu darbībai un savstarpējai saskaņai, 3) kādi jautājumi būtu iztirzājami Austrumā pirmā un galvenā kārtā un 4) kā visu augšā minēto praktiski panākt.

Jāpiezīmē, ka valde bija labi domājusi, pieņemot šādu lēmumu, bet šī iniciatīve varēja būt arī citāda. Ar diviem pirmajiem jautājumiem aktīvo valde, kā saka, laužas vaļējās durvīs, jo tie būtu vietā galīgi jaunai biedrībai un tad arī pirms statūtu rediģēšanas, bet ne Austrumam bija jāpēti jaunpienākušo biedru domas par organizācijas mērķiem, lai tādus nodibinātu. Biedru atbildes rakstā laikam maz būs ienākušas, jo valdes priekšsēdētājs 5. februāra darišanu sapulcē aizrādījis, ka pēdējā laikā aktīvie biedri neesot ne lasījuši referātus, ne arī iesūtījuši atbildes uz valdes jautājumiem. Tomēr sapulcēs, kā to rāda vairāki protokoli, sākusies „dažāda” diskusija. Te jāmin zīmīgākais. Tā pilnā sapulcē 5. februārī K. Dannenbergs, runādams par aktīvo dzīvi, aizrāda, ka pagājušā sēmeštrī krogos atstāts ap 2000 latu. Viņš nāk ar priekšlikumu ierīkot Austruma telpās alus dzeršanu. Par šo jaunievedumu izsakās vairāki runātāji gan par, gan pret. Stud. jur. K. Čakste proponē radikālu līdzekli: aizliegt Austruma biedriem apmeklēt krogus. Beidzot ierosinājumu par alus dzeršanas ierīkošanu Austruma telpās atraida ar 17 pret 16 balsīm. Šāds balsošanas rezultāts tomēr rāda, ka priekšlikumam bijusi stipra aizmugure. No otras puses aina tāda — referātus lasa kandidāti, citu ko dara organizācijas pilntiesīgie biedri. Bēdīga parādība!

Ka sabiedrības dzīvē viss vairs negāja normāli, rāda Austruma ārkārtējās pilnās biedru sapulces 23. aprīļa protokols. Diezgan garajā dienas kārtībā galvenie jautājumi ir aktīvo biedru naudas paaugstināšana, valdes ziņojumi, valdes un revīzijas komisijas vēlēšanas. Valdes priekšsēdētājs T. Cīrulis paziņo, ka pagājušā sapulcē, t. i. 2. aprīlī, valde demisionējusi (2. aprīļa protokolā par to nekas gan nav atzīmēts) un lūdz izvēlēties jaunu valdi. Šinī vietā nav nozīmīgs pats valdes pārvēlēšanas jautājums, bet gan sabiedrības iekšējais stāvoklis, ko raksturo debātes. Valdes sekretārs stud. jur. J. Ullis atgādina, ka valde saņēmusi pārmetumus 2. aprīļa sapulcē un noraida A. Māliša, O. Alka, P. Skultes u. c. priekšlikumu valdīt līdz rudenim, jo Austruma biedri nedrīkstot pielaist nenoteiktību. Priekšsēdētāja biedrs E. Roze aizrāda, ka biedros neesot vajadzīgās dzīvās intereses, atbildības sajūtas un sadarbības ar valdi. Atsevišķi biedri domājot savus pienākumus pret Austrumu izpildījuši, ja ievēl valdi, izsaka

taj uzticību vai neuzticību un iespējami asprātīgāki kritizē viņas darbību. Tā rodoties neatbildīga opozīcija pret valdi. Austrumā opozīcija esot jauna parādība, kam jādara gals jau pašā sākumā. Smagais pārmetums valdei — cenšanās ievest „oligarhiju“ esot nevietā. Pašierobežošanās esot iekšējās disciplīnas pierādījums. Tādos apstākļos valde nevarot turpināt darbību. Priekšsēdētājs T. Cīrulis vēl uzsver, ka tagadējās valdes palikšana pavisam neiespējama, jo R. Upelincis esot izteicis bažas: neesot garantijas, ka arī turpmāk mūsu aktīvākie biedri neciestu no valdes. Tuvāk par iekšējās dzīves satricinājumu protokolā nekas nav sacīts. Tanī pat sēdē izvēlēta jauna valde un revīzijas komisija.

30. aprīlī pilnā biedru sapulcē jaunais seniors R. Čakste savā uzrunā aizrāda, ka „Austruma biedros lielā mērā mazinājusies disciplīna un kultivējusies mazdarbība, kādēļ jaunā valde visus komiltonus vēloties pieaicināt pie darba“.

Uzsākot rudens sēstestri, sapulce 21. septembrī izvēlēja 7 komisijas, kurām nozīmēja speciālus uzdevumus. Bija kandidātu, literāriskā, bibliotēkas, dziedāšanas, albuma, palīdzības kases un saimniecības komisija. 19. oktobra sapulcē plaši pārrunāti literāriskās komisijas uzdevumi, lai paplašinātu darbības robežas. Te izsacīta vēlēšanās dzirdēt priekšlasījumus mākslas jautājumos, svētdienu rītos pulciņos apmeklēt muzejus mākslinieku vadībā, sarīkot jautājumu vakarus u. t. t. Tomēr jāsaprot, ka mazgan no visa tā iznāca.

Droši vien uzmanīgs lasītājs būs jau sadzirdējis, ka 1925. gadā Austruma dzīvē ielaužas skarbi trokšņi. Bez kādas patikas viņos vēl likšu lasītājam ieklausīties, bet to diktē nepieciešamība saprast 1926. gadu.

Ja pavasarī E. Roze konstatēja biedru vidū opozīciju, tad 23. novembra sapulcē seniors R. Čakste izsaka sašutumu par Austruma dienas grāmatā ierakstīto interpelāciju, kas mazinot valdes prestižu. Vairāki „interpelācijas“ parakstītāji saņem publiski seniora piezīmi. Raksta saturs nebūs bijis cildens, jo sapulce noraidījusi P. Skultes lūgumu nodot šo grāmatu archīvā. Šim notikumam pievienojas vēl cits: valde ziņo, ka vecbiedru palīdzības biedrības priekšsēdētājs Alf. Strausmanis paziņojis tējas vakara atcelšanu, jo nākamā dienā esot mirušo piemiņas diena. Atkal garas debates, asi vārdi, zīmīgi izteicieni, piem.: „Mums nav jākaulējas ar vecbiedriem par vakara sarīkošanu; brīdinu vecbiedrus no katastrofas“, (L. Rozentāls); „Nedrīkst katru nieku izlūgties, Austrumā ir oficiālais un privā-

tais iniciatīvas virziens. Austrums var sašķelties!" (A. Mālis). „Mēs nedrīkstam samaitāt Austruma prestižu, pieņemot un atceļot vakarus“, (E. Roze). „Nevaru saprast, kā var satricināt Austruma prestižu ar vienas balles atceļšanu“, (Edm. Šmits). — Kā redzam, pagaidām tikai vārdu spēle, kas beidzas, kad laiks labi pāri jau pusnaktij. Kas zīmējas uz pieminēto tējas vakaru, tad vecb. K. Birnbaums savā 1937. g. 3. decembra referātā Austruma saimei par to tā izteicies: „1925. gada rudenī nesaskaņas izpaužas visasāk: kādu tējas vakaru, kas sarīkots uz privātu iniciatīvu, vecbiedri boikotē. Viens no tējas vakara iniciatoriem — Dannenberg — dabū stingru rājienu. Bez tam bija vairāki sīki pārpratumi kā aktīvo starpā, tā sadzīvē starp aktīviem un vecbiedriem.“

Zīmīgākais par 1925. gadu šē būtu pasacīts. Bet vēl paliek tas, ko gada pārskatā nedrīkst aizmirst, proti, šinī gadā bijušas 19 literāras sapulces — lasījuši 4 vecbiedri, 9 aktīvie biedri un 4 kandidāti —, 6 darīšanas un viena ārkārtējā sapulce un 33 valdes sēdes. Sarīkotas divas ekskursijas — uz Amatu un Vecākiem. Aktīvi Austrums piedalījies stud. padomes darbībā, Latvju nacionālo studentu organizāciju savienībā, ņēmis dalību Tuberkulozes apkarošanas biedrības sarīkotā „Baltās puķes“ dienā u. c. Austruma bibliotēka pieaugusi par 58 grāmatām, kopā tur uz 1926. g. 1. janvāri bija 845 grāmatas. Patī Austruma saime atzīmējama uz to pašu laiku tā: 48 vecbiedri, 104 aktīvie biedri un 32 kandidāti.

Par pilntiesīgiem biedriem Austrumā uzņemti 30. aprīlī: J. Lodziņš, Ed. Kanaviņš, J. Lasmanis, J. Vegers, A. Blomnieks, Arvēds Liepiņš, Rūdolfs Liepiņš, A. Apinis, M. Proriņš, V. Perlbachs, J. Kliemets, J. Ozols un L. Daugulis; 5. novembrī: B. Dedzis, Fr. Mārtiņsons, V. Eiche un J. Ķeniņš. Tanī pat sapulcē uzņemti 14 kandidāti. Tā tad kupls saimes pieaugums. Atzīmējams, ka 5. novembra sapulcē ziņots J. Pekša, K. Čakstes, O. Alka un L. Rozentāla ierosinājums vākt līdzekļus Austruma karogam.

Pašās gada beigās — 10. decembrī aktīvo darīšanu sapulcē izvēlēja šādu jaunu valdi: priekšsēdētājs A. Mālis, priekšsēdētāja biedrs K. Birnbaums, sekretārs V. Štubis, sekretāra biedrs J. Līcis un kasieris J. Lasmanis. Šinī pat sēdē agrākais valdes sekretārs, kā protokolā sacīts, nolasa rakstu: „Desiņu vakarā sasistas 25 šņaba glāzītes, 20 alus glāzes, bojāti: 1 ozola krēsls, 1 vīnes krēsls un lielais galds; lūdz sitējus papildināt sasistos traukus“. Te jāpiezīmē, ka toreiz diezin no kādiem lokāliem bija aizgūta

maniere — izdzert glāzes saturu un trauciņu tīšā prātā laist pret sienu. Laikam tā bija dresūra spēcīga rakstura īpašību izkopšanā...

1926. gads Austruma dzīvē turpinājās tā, kā to ievadīja iepriekšējā gada prologs. Notikumi tikai plūda plašākā straumē — līdz zināmai robežai, kur tie aizvēlās sānis savā īpatnējā plūdumā. Varbūt, ka jaungada vakarā viens otrs Austruma biedrs to savā izlietā laimē arī saskatīja...

Uz ārieni aktīvais Austrums gada sākumā bija respektējams spēks — 104 aktīvie biedri un 32 kandidāti. Pirmajā literārā sapulcē 25. janvārī referātu „Fiziska darba nozīme“ nolasa kandidāts Fr. Upelincis. Otrā lit. sapulcē 1. februārī literārās komisijas loceklis A. Štegmanis ziņo, ka „referātu daudzums no aktīvo puses līdzinās nullei. Vecbiedros šinī ziņā līdz šim redzama moša līdzdalība. Arī kandidāti lasa referātus. Šāda aktīvo izturēšanās neattaisnojama.“ Lasītājs jautās, ko tad darīja lielais aktīvo pulks. Uz reizi tā pagrūti atbildēt. Iesim induktīvo aplūkošanas ceļu, tad jau atbilde beidzot nāks pati no sevis.

Vispirms dosim vārdu toreiz aktīvajam biedram E. Rozem. Viņš sekojošā kārtā raksturo laikmetu, studentus un attiecības Austruma saimes vidū: „Kamēr studentos dominēja kara pārvērtību aktīvie dalībnieki, kuŗu vidū bija Krievijas augstskolu audzēkņi, studentu sabiedriskā dzīvē valdīja vienkāršība un, kaut arī ļāvās dažreiz bezrūpīgās dzīves plūsmai, tomēr tā bija paaudze, kas bija redzējusi grūtības un prata ne tikai priecāties, bet arī strādāt, tā prata saturu — iekšējo būtību augstāk vērtēt par čaulu, par ārējām formām, tā apzinājās, ka patreizējā jautrā dzīve ir pārejoša atpūta pēc grūtību posma.

Šāda pieeja dzīvei bija austrumiešiem, un tādēļ mūsu organizācija arī bija populāra, par ko liecina Austruma saimes straujais pieaugums, lielais balsu skaits, ko austrumieši saņēma vēlēšanās no neorganizētiem studentiem, ka studentu padomes trešo (16 no 40) daļu sastādīja austrumieši, ka trīs pirmie padomes priekšsēži nāca no Austruma u. t. t.

Ar laiku universitātē ieplūda aizvien vairāk jaunākās paaudzes, kas nebija grūtos laikus aktīvi līdzdzīvojuši. Ātri tie iekļāvās jautrajā dzīvē, bet pieeja šim dzīves veidam bija cita, to neuzlūkoja kā pārejošu atpūtu, bet gan kā studentībai piedienīgo jautro „buršu“ vērienu, tā kļuva par pašmērķi. Jaunā paaudzē dominēja studentu tips, kam trūka sirds degsmes augstākiem ideāliem, kas nemīlēja sevi apgrūtināt abstraktiem prātojumiem, meklējumiem, jaunās īpatnēji latviskās studentu

sejas veidošanā. Visšķita neauglīga „mākoņu bīdīšana“. Jau gatavais, sīki precizētais organizācijas veids — korporācijas — jaunam studentam imponēja, tas neprasija nedz prātošanu, nedz jaunradīšanu, nedz atteikšanos no ārējā spožuma. Korporācijas deva iespēju valkāt „lepno“ lentu, krāsas cepurīti, tādu, kas jau pa gabalu liecināja, ka tās īpašnieks ir ne tikai no vidusskolas pārgājis augstskolā, bet tur jau uzņemts zināmā „izlasē“.

Tieksme ārēji spīdēt un iespējami uzkrītoši atšķirties jauniem studentiem bija ieaudzināta jau vidusskolā. Atcerēsimies toreizējos jaunatnes raibumu, kad katrai ģimnazijai bija savas krāsas, kad ģimnazijas cepurītes bieži ar nodomu bija tā veidotas, ka tikai lietpratējs spēja tās atšķirt no korporāciju galvu segām. Pārejot universitātē, šiem jaunekļiem radās izdevība apmainīt imitējumu pret „īsto deķeli“, kas visiem apliecinātu „avansēšanos“.

Kā tādos apstākļos Austrums, toreiz stingrais, jebkādu ārējo zīmju noliedzējs, varēja cerēt uz jauno studentu pieplūdumu? Tā notika, ka minētais, šķietamais sākums kļuva par magnētu, kas palīdzēja nobriedušos jaunekļus ievadīt mums svešajā gultnē, lai tur tos izveidotu — izaudzinātu jau patiesi dziļi no mums atšķirīgiem arī nopietnos jautājumos. Uz Austrumu sāka nākt tikai vecāki studenti, nobriedušāki cilvēki, kam spožā āriene vairs nebija tāds magnets, tie nopietnāki nodevās studijām un, strādājot eksistencei, tie varēja mazāk atlicināt laiku un enerģiju sabiedriskam darbam. Atzīmējams, ka arī šo nācēju uz Austrumu kļuva jūtami mazāk, jo vecos studentus uz korporācijām vedināja citas perspektīvas: karjeras izredzes, materiālās iespējamības. Korporāciju filistri bija ļoti aktīvi vietu apgādes ziņā. Sabiedrībā bija atklāts noslēpums, ka veselas iestādes „iekaŗoja“ kādas noteiktas krāsas cepurītes valkātāji, kas tur guva noteicēja vārdu, bet pieaugošais vietu gribētāju skaits un ierobežotās iespējas padarīja šo jautājumu akūtu. Austrums, turpretim, draugu atbalstīšanā bija ļoti pasīvs, aplausus guva runas ar motto „Austrums nav vietu apgādes birojs“. Ārējais spožums, jautrā „buršu“ dzīve un materiālās izredzes, bija tie momenti, kas pievērsa jaunatnes skatus korporācijām. To piekritēju skaits strauji auga un tā notika, ka vāciskais studentu organizācijas veids iekaŗoja sev stabīlu stāvokli sabiedrībā, piešķīra L. ū. studentu organizētam vairākumam vācisku seju un guva lielu iespaidu visā valsts saim-

nieciskā dzīvē. Austruma populāritāte mazinājās. Par to liecināja stud. padomes vēlēšanas, kurās zaudējām vienu vietu pēc otras.

Mēs sākām taujāt pēc iemesliem, meklēt iespējamības uzlabot Austruma stāvokli. Mēs sapratām, ka vaina mūsu neveiksmēm nav pierakstāma vienīgi sabiedrības noskaņai, kas nav atkarīga no Austruma, bet ka daļa neveiksmju izskaidrojama trūkumiem, kas piemīt mūsu organizācijas iekšējai dzīvei. Mēs atzinām, ka, nododoties darbam studentu pašvaldībā, austrumieši mūsu organizācijas iekšējo dzīvi bija atstājuši novārtā. Lielais vairums sabiedriski aktīvāko austrumiešu ziedoja savu enerģiju pasākumiem ārpus mūsu organizācijas, un Austruma sanāksmēs tie ieradās kā kluba vakarā, kur bija izdevība apmainīties iespējami asprātīgākām runām, lai tad atkal izklīstu, nekādu darbu Austrumam neveltot. Šāda pieeja Austruma iekšējai dzīvei atspoguļojās arī kriterijā, kādu pielietoja jaunos biedrus uzņemot. Mēs interesējāmies par kandidāta spējām, panākumiem studijās un sabiedriskā darba laukā ārpus Austruma, par morālisko nevainojamību, un ja šie apsvērumi bija pozitīvi un kandidāts vēl bija deklarējis savu ideoloģisko stāju, tad lēmums par tā uzņemšanu pilntiesīgajos biedros nebija ilgi jāgaida. Kandidātu nodarbība Austrumā bija vāji attīstīta, pareizāki, ja atskaita obligatorisko referātu, kas ne vienmēr bija patiesi obligatorisks un tehnisko darbu sarīkojumos, tās nemaz nebija. Jautājumu — vai kandidāts pie mums pietiekami iedzīvojies, vai to varam uzskatīt par draugu, vai tas stiprinās vai vājinās mūsu viengabalainību, — maz cilāja. Tā notika, ka ar Austruma skaitlisko pieaugumu pārāk jūtami vājinājās mūsu savstarpējās saites. Tas deva iemeslu zobgalībai apzīmēt Austrumu par organizāciju, kas cenšas kļūt „spējīgo sabiedrisko darbinieku klubs“, vai nosauca mūs par „individuālistu biedrību“.

Draudzības momenta nepieciešamās novērtēšanas sekas līdz ar Austruma augšanu kļuva vienmēr spilgtāki manāmas. Austruma aktīvā saimē radās nogrupējumi. Tādas savstarpējās attiecības valdīja jaunajā Austrumā bet saites ar vecbiedriem bija vēl vājākas. Vecbiedru un aktīvo nepietiekami tuvais kontakts pa daļai izskaidrojams ar to, ka Austrums bija darbojies pie 2 augstskolām — Maskavā un Rīgā, bija divi darbības posmi, divi laikmeti — Maskavas un Rīgas, starp tiem bija pārtraukums, saistīts ar kara laika apstākļiem. Austrumā bija vecie un jaunie, trūka pakāpenīgas pārejas. Mums jaunajiem — aktīvo saimei — šķita, ka līdz ar Austruma darbības atjaunošanu Latvijā vecbiedriem bija radusies izdevība populā-

rizēt ideālus, kādiem tie sekojuši savos studiju gados un ka tā ir veco austrumiešu sirdslieta. Lai Austrums spētu veikt tādu misiju, tam bija nepieciešami jāklūst stipram un viengabalainam. Mēs aicinājām un gaidījām vecbiedrus, jo cerējām, ka tie nāks mums talkā padomiem un līdzdarbību Austruma izveidošanā. No Maskavas laikmeta mēs mantojām ideoloģiju, bet pati organizācijas dzīve bija neizveidota, trūka stingras schēmas, iekšējā dzīve nebija izkopta, trūka precīzētu tradīciju, nebija daudzu tagad mūsu dzīvi rēgulētāju institūtu, kā vecāko biedru padomes, internās tiesas u. t. t. Jauno biedru audzināšana bija īslaicīga un pavirša. Kopējā ideoloģija, kopējā idejiskā bāze ir organizācijas ceļa rādītāji. Tomēr tā nav pietiekama, lai vienumēr pieaugošo lielo austrumiešu saimi sakausētu stingri disciplinētā, cīņas spējīgā vienībā. Nepieciešama arī tīri formāla stingra organizācijas uzbūve, pārvaldes organu disciplinārā vara un mērķtiecīga vadība. Vecā Austruma uzbūve bija piemērota samērā mazam draugu pulciņam, kāds tas bija Maskavā, kur ārējā disciplina bija lieka, jo tālā svešumā, krievu jūrā, mazā tautiešu pulciņā valdīja tik stipras iekšējās saites, ka represijas un sodi būtu nedabīgi — māksloti. Rīgā, turpretim, simtgalvainā saimē stingru sadzīves normu — stingru rāmju trūkums bija šķērslis auglīgai organizācijas attīstībai.

Korporācijas audzināšanas un sadzīves principus mēs neatzinām, tos atdarināt negribējām, citu piemēru mums nebija, visu nācās pašiem radīt, piedzīvojumu arī bija maz, bet gaidītā vecbiedru līdzdarbība izpalika. Atsevišķus vecbiedrus mēs dzirdējām kā referentus, drusku kuplākā skaitā tos redzējām tējas vakaros, lielo vairumu mēs pat sejā nepazinām, bet sanāksmēs, kur lēmām par Austruma izveidošanu, mēs nevienu no tiem neredzējām. Tas deva toreizējam aktīvajam biedram M. Celmam iemeslu izsaukties: „Vecbiedri mūs pametuši!” Tā nu iznāca, ka formāli vecais Austrums faktiski bija jauna organizācija, ko veidoja jaunā Rīgas paaudze. Minētā apstākļi atrodam arī izskaidrojumus, kādēļ tik bieži vienumēr no jauna, ik pēc pāris gadiem, pārstrādājām iekšējās dzīves noteikumus.

Es būtu tendenciozi apgaismojis Austruma noskaņu un netaisnīgs pret vecbiedriem, ja teiktu, ka tie it visi bija pasīvi un neatzīmētu, ka bija arī daži izņēmumi. Tas pirmām kārtām sakāms par karsto Austruma patriotu vecbiedru valdes priekšsēdi A. Strausmani, kas Austruma labā netaupīja nedz laika, nedz enerģijas, bet diemžēl vecā Austruma pilāra konservitāte, nepietiekoša jaunatnes izprašana un bezkompromisu līnija neļāva tam kļūt

par saiti, par tiltu, kas vienotu veco un jauno paaudzi, bet bieži kritiskajos momentos pat padarīja attiecības vēl saspīlētākas. Atzīmētais procentuāli lielais vecbiedru referātu skaits nespēja atlīdzināt gaidīto vecbiedru līdzdarbību tīri konkrētos Austruma organizātoriskos jautājumos. Vecbiedru un aktīvo attiecībām nepiemita tuvuma ieskaņa, tās nelīdzinājās tēva un dēla vai vecu un jaunu draugu attiecībām, bet tās raksturoja vārds „Jūs“ un vecbiedru uzrunas veids „N kungs“, ko aizstāvēja tā laika vecbiedru priekšsēdis.

Tādā noskaņā izauga aktīvās saimes prasība pēc iekšējās dzīves reorganizācijas, nolūkā panākt stingrāku disciplīnu un galvenais — ciešākas saites, kas ļautu Austrumu izveidot par respektējamu spēku. Sākumā sanāksmēs kritizēja trūkumus, bet reorganizācijas iespējamības cilāja galvenā kārtā kuluāros. Apsprieda dažādus projektus. Daļa austrumiešu gribēja apmierināties vienīgi ar valdes kompetenču paplašināšanu un dažu iekšējās dzīves noteikumu grozīšanu, citi uzskatīja par vēlamu vēl arī ārējo zīmju ieviešanu krūšu žetona un galvas segas veidā, pie kam pastrīpoja, ka tām spilgti jāatšķiras no korporeliskām. Principiālus iebildumus ārējo zīmju aizstāvji centās atspēkot norādījumiem uz to, ka jau vecie austrumieši Maskavā valkāja krievu augstskolu uniformas, pat ar uzpleciem, un ka organizācijas formu valkāšana ir padošanās disciplīnai un vēl nenozīmē ārišķības kultivēšanu.

Beidzot ar nožēlu jākonstatē, ka bija arī tādi mūsu vidū, kas saskatīja Austruma glābiņu pārējā korporāciju nometnē. Minētie biedri sava viedokļa aizstāvēšanai norādīja uz korporāciju spēka un skaita pieaugumu un uz iespēju izveidot Austrumu par tādu korporāciju, kas neļautu iesakņoties tiem trūkumiem, kādus pierakstām korporācijām. Korporācijas proponētāji nebija īsti izpratuši, cik dziļi atšķirīga ir Austruma ideoloģija, ka ne jau ārējās formās vien slēpjas iemesli, kadēļ ejam savu īpatnējo ceļu. Patiesības labā jāatzīmē, ka vēlākā liktenīgā 1926. g. 3. marta iesnieguma parakstītāju vidū noteiktu — īstu korporācijas gribētāju bija samērā maz, kādi 5—6 biedri, bet dominējošais vairums bija tādu draugu, kas patiesi meklēja līdzekļus Austruma stiprināšanai, bet bija apmaldījušies, jo aizmirsa, ka, atmetot veco ideoloģiju, tie izrauj ēkai pamatus un tā to sagrauj.“

Piegriezīsimies atkal notikumu gaitai.

1. februāra sapulcē „dažādos jautājumos“ valdes pārstāvis ziņo, ka „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienības“ līdzdalībnieces „Patria“ pārstāvis ieradies pie valdes un lūdzis Austruma domu jautājumā par kopējā organa rādīšanu savienības ārējās dzīves regulēšanai, kā arī Austruma domas par ārējās nozīmes, resp. krāsū pieņemšanu. Valde pēc šī paziņojuma ieteic nozīmēt 4. februārī sapulci, kur visus šos jautājumus varētu pārrunāt.

Izceļas asas debates, kas nobeidzas ar balsošanu: 34 balso par to, ka Austrums ir pret ārējo nozīmi — krāsām, pretim balso 8, viens atturas; nolemj arī nesusaukt valdes proponēto sapulci, atstājot jautājumu par kopējās organizācijas rādīšanu atklātu un krāsū jautājumā „Patria” atbildēt, ka Austrums ir pret krāsām. Šie balsošanas rezultāti sevišķu nelaimi vēl nevēstīja. Tomēr rūgšanas process bija sācies, un normāla sabiedrības darbība traucēta.

Te jāatzīmē, ka „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienībā, kas 1925. gadā bija noturējusi 5 pārstāvju sanāksmes (5. IV, 26. IV, 22. IX — šī sanāksme kvoruma dēļ nenotika, 29. X un 25. XI) un 1926. gadā pirmo sanākumi noturēja tikai 16. martā, krāsū pieņemšanas jautājums, kā to liecina minēto sanāksmju protokoli, nav cilāts. Tā tad jākonstatē, ka krāsū jautājums formāli bija nācis no „Patria's“ mitekļa.

Ja 1912. gada februārī krāsū gribētājiem nācās no organizācijas aiziet, radot grūtus pārdzīvojumu brīžus, tad 1926. g. februārī atkal ierosinātais krāsū jautājums dabīgi satrauca Austruma vecbiedrus. 11. februārī aktīvais Austrums izsludināja ārkārtēju pilnu sapulci ar diezgan garu un raibu dienas kārtību. Ieradās arī daži vecbiedri. Sapulci vadīja vecbiedrs J. Breikšs. No protokolā ierakstītiem vecb. A. Strausmaņa paskaidrojumiem ir redzams, ka vecbiedri sapulcē ieradušies, lai dabūtu zināt aktīvo domas krāsū jautājumā. Viņš vēl aizrādījis, ka vecbiedri neesot sapēmuši vajadzīgo paziņojumu par sapulci. Seniors A. Māļītis atvainojas, ka sekretārs neesot izsūtījis uzaicinājumu uz šīsdienas sapulci arī vecbiedriem. Tā kā dienas kārtībā 6. vietā stāv dažādi jautājumi, tad vecb. A. Strausmanis ieteic šo punktu likt pirmajā vietā un apskatīt krāsū jautājumu. Priekšlikumu nobalso aizklāti. Nodotas 98 zīmītes — 45 par, 51 pret, 2 atturas. Tā tad A. Strausmaņa nodoms atraidīts. Vecb. J. Breikšs prasa krāsū jautājumu apskatīt 4. vietā, bet E. Roze ierosina 3 nedēļu laikā sasaukt speciālu sapulci ārējās nozīmes apspriešanai. Nebalsojot ne vienu, ne otru

priekšlikumu, pasludina sapulces pārtraukumu uz 10 minūtēm. Pēc sapulces atjaunošanas J. Breikšs paziņo, ka vecbiedri šīs dienas sapulcē tālāk nepiedalīsies un viņš, solidārizēdamies ar vecbiedriem, noliek sēdes vadību. Aktīvie izvēl jaunu sapulces vadītāju un turpina sēdi. Drīz vien nolasa seniora A. Māliša paziņojumu, ka viņš noliek pilnvaras un lūdz ievēlēt jaunu senioru. Tā kā demisijas iesniedzējs aizgājis, tad debates par iesniegumu atliek.

Lai gan sapulces dienas kārtībā nav krāsu jautājums, tomēr par to runā. Tā aktīvais P. Breikšs saka: tā kā daži komiltoni jau atklāti izteikušies par korporāciju, tad Austrums uz priekšu vienots nevarēšot pastāvēt. K. Dannenbergs protestē pret vecb. A. Strausmaņa izteicienu, ka Austrumā neesot cienīgs būt tāds biedrs, kas stāvot par krāsām, bet no balsošanas rezultātiem varot spriest, ka tādi esot vairākumā. Tādēļ P. Breikšam ir pamats konstatēt, ka šovakar viņš pirmo reizi dzirdot tik daudz balsis par to, ka Austrums jāpārvēršot par korporāciju. P. Skulte aizrāda, ka no stāvokļa, kas tagad radies, varot vērot, ka dažas personas vedušas lielu aģitāciju, lai Austrumu pārvērstu par korporāciju. Runātājs par tādu rīcību izsaka savu sašutumu. V. Rūsa izsakās, ka Austrums nonācis necienīgā stāvoklī, bet vēl nevarot spriest, ka par krāsu pieņemšanu būtu Austruma vairākums, jo daudzi biedri šodien balsojuši pret vecb. A. Strausmaņa priekšlikumu tikai tādēļ, lai izbeigtu necienīgu aktīvo iespaidošanu no vecbiedru puses.

Kādā noskaņojumā pēc sapulces 12. februāra agrā gaiļu stundā šķīrās Austruma jaunās paaudzes locekļi viens no otra, nebūs grūti atminēt: vieni cerēja realizēt iedomāto, otri — uz pozīciju noturēšanu. Bet visvairāk sirds gan sāpēja vecajiem organizācijas virziena veidotājiem un sargātājiem.

11. februāra sapulci vecb. E. Roze, kas toreiz bija rosīgs biedrs aktīvo saimē, rāda šādā apgaismojumā: „Ziņa par tendencēm aktīvo saimē sasniedza vecbiedrus, un tekošiem jautājumiem veltītā sanāksme 1926. g. 11. februārī (tā bija izsludināta kā ārkārtēja pilna sapulce. A. K.) negaidot ieradās vesela vecbiedru grupa. Ja atcerēsimies, ka pat atsevišķa vecbiedra ierašanās mūsu sanāksmēs bija notikums, tad kļuva saprotams, ka šī ierašanās izsauca pārsteigumu un nojautu, ka tā noorganizēta kādā noteiktā nolūkā. Austrumā jau toreiz pastāvēja tradīcija kopējās sanāksmēs par priekšsēdi izraudzīt vecbiedru, tādēļ arī piekritām vecbiedru minētam

kandidātam, un sēdes vadību uzņēmās vecb. J. Breikšs. Kad priekšsēdis kareivīgā runā pieprasīja „dažādus jautājumus“ pārceļ darba gaitas pirmajā vietā, lai pārrunātu jautājumu par „krāsām“ un par visām reizēm „izgrieztu trumu no Austruma miesas“, visiem kļuva skaidrs, ka vecbiedru grupa ir soda ekspedīcija, kas nodomājusi „sadot“ jaunajiem. Jā vecbiedri ierastos pie mums kā draugi, kas vēlas noverst trūkumus mūsu dzīvē un būtu šo pašu prasību uzstādījuši ar citādu — draugu pieeju, mēs ne mirkli nekavētos, bet vecbiedru priekšsēža naidīgais stils piepēži radīja opozīciju un vecbiedru ierosinājumu noraidīja. Pretbalsotāju motīvi bija: jautājums nav vienkārši par „krāsām“, Austrums pārdzīvo dziļi krīzi, kas jāapspiež visā plašumā, jāapskata trūkumi un visi ceļi, kā tos novērst, jānozīmē speciāla sanāksme, un tā laikus jāizziņo, jo visiem biedriem jāsaprotavojas šim svarīgam momentam. Nevietā te speciāli noorganizēti triecienu gājieni no reto viesu — vecbiedru puses. Austruma sanāksmēs visi biedri ir pilntiesīgi lēmēji, atmetama katra tieksme kādu pārmācīt.

Nospiedošu iespaidu atstāja vecbiedru grupas tālākā rīcība, kad priekšlikums par darba gaitas maiņu bija noraidīts. Bez balsošanas priekšsēdis pasludināja pārtraukumu, kurā vecbiedri apspriedās blakus telpās un tad, neatgriezušies sapulcē, kā bija ieradusies, tā atkal reizē aizgāja no Austruma mītnes, nepiedaloties citu jautājumu tālākā apspriedē. Priekšsēdis pēc pārtraukuma, solidarizēdamies ar pārējiem vecbiedriem, atteicās no sēdes tālākas vadības un bez sapulces dalībnieku atļaujas, nenovadījis sanāksmi līdz beigām, aizsteidzās.

Šinī sanāksmē pirmo reizi sevišķi spilgti izpaudās plaša, kāda bija radusies Austruma saimē; šī sanāksme it kā iezvanīja cīņas posmu, aizdedzināja kara lāpu, kautču pie citādas pieejas vecbiedri šinī pat sanāksmē atbrūnotu korporācijas gribētājus, un krīzes likvidācija kļuva daudz vieglāka. Līdz minētai sanāksmei bija tikai meklējumi, reformu projekti, bet te sākās mūsu iekšējais karš. Vājš personīgais kontakts ļāva idejiskai cīņai izvērsties par ļoti asu un neiecietīgu, kas noveda pie tā, ka Austruma viengabalainība kļuva grūti saglabājama.“

Tuvākajā Austruma literārā sapulcē, t. i. 15. februārī, ierodas valsts prezidents vecbiedrs Jānis Čakste. Savu apmeklējumu viņš bija jau agrāk apsoliļjis. Lai jauno biedru uzmanību piegrieztu nopietnākām lietām, prezidents runā par tematu „Kompetences jautājums demokrātijā“. Protokols atzīmējis apcerējuma dažas tēzes, kā: katram amatam vajadzīgas

zināšanas, nenormāli ir tas, ka katrs parlamenta loceklis uzskata sevi par spējīgu būt par ministri un valsts dzīves kārtotāju, pakāpeniska pacelšanās uz augstākiem amatiem garantē labāku lietu saprašanu un veikšanu, parlaments nekad nedrīkst jaukties administrācijā, Latvijā deputāts pa lielākai daļai maz izglītots, pēc Aristoteļa — Monteskjē principa tā varētu arī būt, tikai tiem vajadzētu aprobežoties ar kontroli u. c. Kā jau parasti runātājs ierosina debates, kas arī risinās. Kad prezidents aizbrauc, sapulce vēl nokārto dažus jautājumus, bet nepiemirst uz sekretāra biedra J. Līča ieteikumu nozīmēt 20. februārī vienīgi aktīviem biedriem — tā tad bez vecbiedriem — alus vakaru. Šinī vakarā R. Kronbergs un G. Kliemets ieteic dzert vīnu, bet O. Alks — alu, jo Latvijā neesot dabūjams labs vīnogu vīns. Par alu nodod 42, vīnu — 9 balsis.

Kamēr aktīvie paliek savrup, vecbiedri sacer un 23. februārī izsūta rakstu „Visiem vecbiedriem“ ar sekojošu saturu: „Mīļo vecbiedri! Austrums atkal atrodas ceļa jūtīs. Jautājums grozās ap būt vai nebūt? No Austruma nelabvēļiem saagītēta kāda studentu grupa — aktīvie biedri, kuŗi uzstājas par Austruma pārvēršanu korporācijā ar visiem krāsnešu simboliem: krāsaino cepurīti, lenti u. t. t.

Ar šo grib lauzt visas līdzšinējās Austruma tradīcijas un ienest Austrumā nesaticības dīgli, kas sagrauž Austruma iekšējo saskaņu un var beigties ar Austruma iziršanu.

Šī krāsu jautājuma apgaismošanai, kā arī viņa nosodīšanai un likvidēšanai Austruma saimē ir sasaukta trešdien, 3. martā 1926. gadā plkst. 1/29 vakarā Austruma telpās, Marijas ielā nr. 4a, dz. 11 ārkārtīgā pilnā sapulce, uz kuŗu neiztrūkstoši ierasties Jūs laipni lūdz stud. sab. Austrums vecbiedru palīdzības biedrības valde; nevien lūdz, bet arī prasa, jo Austruma iekšējais stiprums un pastāvēšana ir apdraudēti.

Tā tad neskatoties šoreiz uz ceļa vai laika neērtībām, bet esat klāt un palīdzat mums atsist to uzbrukumu, kuŗu gatavo Austrumam sveši, viltīgi un negodīgi elementi. Oficiāla pavēste no studentu puses uz šo ārkārtīgo pilno sapulci Jums jau piesūtīta.

Nolūkā informēt vecbiedrus par priekšstāvošās ārkārtīgās sapulces mērķi un nolūku, kā arī pārrunāt vecbiedru stāvokli un taktiku minētā 3. martā 1926. g. ģenerālsapulcē stud. sab. Austrums vecbiedru palīdzības biedrība sasauc jau dienu iepriekš, t. i. otrdien, 2. martā 1926. gadā

plkst. 1/29 vakarā minētās telpās iepriekšēju apspriedi, uz kuru arī Jūs laipni lūdzam ierasties.

Bez tam paziņojam, ka uz pirkšanas līguma pamata studentu biedrības Austrums vecbiedru palīdzības biedrība ir ieguvusi nekustamu īpašumu Gertrūdes ielā nr. 123, kālab, pamatojoties uz 7. aprīļa 1925. gada pilnās sapulces lēmumu, Jums, sākot ar 1. februāri 1926. g. minimālā biedru nauda ir noteikta uz Ls 6,— mēnesī.

Ar vecbiedru sveicienu priekšnieks A. Strausmanis, mantzinis M. Čakste, sekretārs K. Brants."

Šis uzaicinājums sacēla kājās visus vecbiedrus, un 3. martā gandrīz visi tie — skaitā 48 — ieradās sapulcē.

Laikā līdz 3. martam Austrumā vēl bija: 22. februārī literāra sapulce, kur vecb. A. Bīlmanis nolasīja referātu „Dažādi publicistu izdevumi neatkarīgas Latvijas laikā“ un 1. martā aktīvais biedrs A. Spulģis apcerējumu par Romenu Rolānu.

3. martā plkst. 21 Austruma ārkārtējo pilno sapulci atklāj vecbiedru palīdzības biedrības valdes priekšnieks A. Strausmanis, vada vecb. J. Breikšs un protokolē aktīvais biedrs O. Kārklīšs. Dienas kārtībā 11. februāra sapulces protokola pieņemšana, ārējās nozīmes noskaidrošana Austrumā, valdes vēlēšanas un dažādi jautājumi. Papildinot šo kārtību, pievieno „ziņojumus“ ārējās nozīmes punktam un nolemj pirms valdes vēlēšanām apspriest „iekšējās dzīves noteikumu grozīšanu un papildināšanu“. Valdes sekretārs nolasa to biedru vārdus, kas maksājumu nenokārtošanas dēļ nebauda balsošanas tiesību. Tā kā priekšā balsošanas cīņa, tad īsā laikā nokārtoti maksājumi. Ātri pieņem arī 11. februāra protokolu.

Pieejot galvenajam sapulces jautājumam, pirmais runā vecb. Juris Kēmanis. Viņš iesāk ar aizrādījumu, ka nācis zināms, it kā Austrums gribot pārvērsties par korporāciju. Par tādu pārvēršanos korporācijā nevarot būt ir runas. Vecbiedru nodoms ir bijis un būs ietekmēt aktīvos biedrus. Tā tas bijis arī pagājušā sapulcē. Runājot par korporācijām, jāsaka, ka tām ir gan tikai negatīvas, bet nevis kādas pozitīvas puses, viņās nacionālisms pilnā mērā netiek pastrīpots. Vecbiedru nedalītās domas tādas, ka Austrumam korporācija nav pa ceļam un Austrumā nav vietas tiem, kas gribētu Austrumu pārvērst par korporāciju. Kas attiecas uz disciplīnas pārkārtošanu, tad šis jēdziens var stāvēt ļoti tālu no korporācijas idejas. Pie disciplīnas pārkārtošanas nevar būt runa par jebkādam ārējam nozī-

mēm, kā karogu, lentēm, brelokiem vai citu, jo tas viss ved Austrumu tikai uz korporāciju pusi. Tagad vajadzētu vienbalsīgi konstatēt, ka mēs esam tie paši vecie austrumieši, kādi esam bijuši dibināšanas laikā. Uzai- cina jaunākos kolēģus atklāti pateikt, ka viņi nav nopietni domājuši Aus- trumu pārvērst par korporāciju, un ja tādi būtu, tad velkamas zināmas konsekvences.

Tad L. Rozentāls iesniedz protestu, ka viņam sapulces vadītājs neesot devis vārdu iesnieguma nolasīšanai pirms vecb. J. Kēmaņa runas. Šo pro- testu pievieno protokola materiāliem. Tad L. Rozentāls nolasa sekojošu iesniegumu: „Ļoti god. studentu biedrībai Austrums. Studentu biedrība Austrums savu 6 gadu pastāvēšanas laikā pie Latvijas universitātes nav varējusi izveidot stabilu iekšēju disciplīnu. Tāpat nav izveidotas attiecības starp aktīviem Austruma biedriem un vecbiedriem. Arī Austruma pagātne pierāda, ka tā uzbūve, uz kādas ir dibināts Austrums, ved pie šķelšanās un nevēlamas attiecību paasināšanas Austruma locekļu starpā. Nav cie- šas vienojošas saites, kas attiecības regulētu. Nav arī iekšējā struktūrā tā spēka, nedz arī noteiktības, kas Austrumu turētu kopā un neļautu rasties viņā dažādām strāvām un virzieniem. Arī uz ārieni Austrums līdz šim laikam nav spējis izvest savu patstāvīgu līniju, nedz arī iet cieši kopā ar pārējām universitātes pilsoniskām organizācijām. Lai rastu stabilu un disciplinētu Austrumu iekšējā dzīvē, lai būtu iespēja vienoti strādāt ar pārējām vecākām un labi disciplinētām organizācijām, mēs atrodam par vēlamu pārveidot Austrumu par korporāciju.

Nākdami ar šādu priekšlikumu, mēs vēlamies dzirdēt visa Austruma domas šinī jautājumā. Ja nospiedošs vairākums šādu pārveidošanu uzskatītu par nevēlamu, mēs, cieši apņemdamiem novērst disciplīnas un aktīvi- tātes sabrukumu viņā, liekam priekšā izveidot Austruma iekšējo dzīvi pēc šā raksta pielikumā izteiktiem principiem. Šo soli mēs speram, stādī- dami par visu augstāk Austruma vienību un nevēlēdamies pārraut tās draudzības saites, kuŗas izveidojušās Austruma biedru starpā.

A. Apinis, A. Blomnieks, K. Dannenbergs, A. Dzenītis, V. Eiche, A. Jēkabsons, J. Jurgelans, A. Jurka, A. Kalniņš, F. Kalniņš, R. Kalniņš, E. Kanaviņš, O. Kārklīņš, A. Kamals, V. Kuplis, Rob. Legzdiņš, A. Liepiņš, R. Liepiņš, J. Lodziņš, A. Mālītis, K. Mālītis, A. Neiders, J. Ozols, V. Perlbachs, K. Rācens, Lud. Rozentāls, A. Spulģis, Švarcbachs, A. Taube, J. Vegners, R. Vikmanis, A. Vilciņš, P. Zvirgzdiņš, J. Pāvuliņš, A. Žukov-

skis, J. Lasmanis, A. Rozentāls, J. Ullis, A. Saliņš, J. Ozols, A. Zaļais, J. Purvītis, J. Vikels, Fr. Miķelsons, B. Dedzis, P. Barons, L. Brūniņš. Klāt nav, bet ir vienādos ieskatos Ed. Ducēns, K. Sīks. Rīgā, 3. martā 1926. gadā.“

Pēc šā iesnieguma nolasīšanas iesākas debātes. Atzīmēsim tās īsumā.

P. Breikšs asi uzstājas pret iesnieguma parakstītājiem. „Es nesaukšu viņus par komiltoniem, bet par kungiem, jo korporeļus es par komiltoniem neuzskatu.“ Ieteic iesnieguma parakstītājus uzskatīt par tādiem, kas izstājušies no Austruma.

V. Rūsa domā, ka Austrums nedrīkst saskaldīties, bet gan jāpanāk vienošanās. Korporācijas aizstāvju grupa gribējusi panākt disciplīnas pacelšanu Austrumā. Raksts iesniegts tādēļ, ka viņiem pārmesta slepena rīcība.

A. Siecenijs pievienojas P. Breikša uzskatiem. Iesniegto rakstu varot saprast tikai kā aiziešanu no Austruma. Lāpīt kaut ko un meklēt vienošanos nevajagot.

L. Rozentāls paskaidro, ka raksta iesniedzēji izgājuši tikai uz to, lai Austrumu stiprinātu, bet nevis lai grautu. Šīs personas apvienojušās zem korporācijas iekšējās iekārtas lozunga, un apvienošanās notikusi jau janvārī.

Vecb. V. Holcmanis uzstājas pret korporācijas principa aizstāvjiem, resp. iesnieguma parakstītājiem, kuŗi gribot iznīcināt veco Austrumu. Ja tas notiktu, tad vecbiedri Austrumā nepaliktu nevienu pusstundu.

Vecb. Kadiķis atrod, ka korporācijās esot arī savas pozitīvās puses. Uztrauktijs par iesniegto rakstu esot pārāgri, vajagot zināt, kas Austrumā būtu pārveidojams.

Vecb. K. Brants uzstājas pret V. Rūsas izteikto vienošanās principu.

M. Celms runā par disciplīnas trūkumu Austrumā, aizrāda, ka vecbiedri līdz šim neesot domājuši austrumiešus pabalstīt — „vecbiedri mūs ir pametuši“. Tā kā Austrums ir draugu sabiedrība un tā kā draudzība ar šī vakara iesniegumu ir satricināta, tad vajagot „kristīgi“ šķirties.

Vecb. A. Bumbērs pārmet, ka Austrumā nevaldot vairs vienkāršība, sirsnība un godīgums. Uz izrikojumiem esot pacēlies pat jautājums par frakām. Pievienojas P. Breikša un A. Siecenijs izteiktām domām.

Vecb. A. Strausmanis izsakās pret korporācijām kā vācisku institūtu. Ja Austrumā vajadzīgas reformas, tad tās izvedamas evolūcijas, bet nevis revolūcijas ceļā. Ieteic nebalsot nemaz par iesniegto priekšlikumu pār-

veidot Austrumu par korporāciju, jo tas runā pretim Austruma konstitūcijai, ideoloģijai un tradīcijām.

Debatēs piedalās vēl daži runātāji.

Vecb. V. Holcmanis un V. Rūsa iesniedz priekšlikumu balsot vārdiski, ko sapulce vienbalsīgi pieņem.

Iesniegtas nobalsošanai vairākas rezolūcijas. Kā radikālākā balsošanā nāk vecb. J. Kēmaņa rezolūcija: „Atrodot, ka iesniegums par Austruma pārvēršanu par korporāciju kā runājošs pretim Austruma pamatiem un garam nav vispārīgi balsojams un tie Austruma biedri, kuŗi šādu priekšlikumu ir iesnieguši, nav sapratuši šos Austruma pamatus, sapulce pāriet uz nākošo dienas kārtības punktu.“

Par šo pārejas formulu ir 63 balsis, pret — 47 un atturas 16. Sapulces vadītājs vecb. J. Breikšs paskaidro, ka ar senāta lēmumu atturējušās balsis nav pieskaitāmas ne par, ne pret balsīm un tādēļ vecb. J. Kēmaņa pārejas formula skaitās par pieņemtu.

Rīgas laikmetā šī bija neparasta sapulce. Neparasts bija arī vārdu skarbums, ko jaunākie biedri pārāk viegli un nepārdomāti adresēja dažiem vecbiedriem. Tā 18. aprīļa protokolā atzīmēts, ka aktīvais L. Rozentāls „paskaidrojis“ sekojošo: „Savus asumus pret A. Strausmaņa kungu neesmu vērsis personīgi, bet gan kā pret vecbiedru prezidija vadītāju“. Šis apstāklis jāatzīmē, lai saprastu, kādēļ vecbiedru saimei bija zināms rūgtums ne tikai par korporācijas projektēšanu, bet arī par formu, kādā viss tas tika darīts. Pēc 3. marta sapulces objektīvi gan varēja konstatēt, ka Austruma vecās pozīcijas noteikti bija noturētas, bet kuplais aktīvo zars stipri aizlauzts. Sadzīves atmosfēra kļuva smaga. Turpat divas nedēļas paiet bez kādas sapulces. Pirmajā literārā sapulcē 15. martā atkal ierodas valsts prezidents vecb. Jānis Čakste un interesantā tēlojumā rāda aktīvajam kolektīvam Austruma vēsturi, galveno vērību piegriezdams idejskam strāvojumam, kas organizāciju nesis visus šos ilgos gadus. Šinī sakarā vecb. M. Celms, toreiz aktīvais biedrs, savā rakstā „Kādu Jānis Čakste vēlējās redzēt studējošo latvju jaunatni“ izsakās tā:* „Austruma šķelšanās J. Čakstem ļoti ķērās pie sirds, un viņš visiem spēkiem gribēja to novērst, kādēļ biežāki ieradās Austrumā, kur tad runās centās uzspodināt Austruma vadošās idejas. Bija redzams, ka vecais Austruma celms palika J. Čakstem vēl tuvāks.“

* Jānis Čakste, illūstr. piemīņas rakstu krājums 139. l. p.

Turpmākajās literārās sapulcēs arvien vēl referātus lasa tikai vecbiedri: 22. martā J. Breikšs — „Muitas jautājums“, 12. aprīlī K. Brants — „Intelligences pārprodukcija Latvijā“.

18. aprīlī izsludināta atkal ārkārtēja pilna biedru sapulce, bet bez vecbiedriem. Sapulces galvenais nolūks pārspriest jaunus iekšējās dzīves noteikumus, proti tos, kurus bija sastādījuši 3. marta iesnieguma parakstītāju vadoņi. Sapulce tos ar dažiem pārgrozījumiem pirmajā lasījumā arī pieņēma. Par jaunajiem noteikumiem nodotas 67 balsis, bet cik pretim balsojuši un cik pavisam sapulcē piedalījušies, to protokolists J. Blūms nav minējis. Protokolā gan atzīmēts valdes priekšsēdētāja biedra K. Birnbauma paziņojums, ka vecbiedri izteikuši vēlēšanos iekšējās dzīves noteikumus vēl neskatīt cauri, jo 3. martā pieņemts lēmums, ka visus iesniegumus papriekš skata cauri abi prezidiji. M. Celms tomēr ieteic 3. marta lēmumu atcelt, ko arī pieņem ar 56, pret 4 balsīm, 1 atturoties. Nav šaubu, ka ar šiem lēmumiem nesaprašanās plaisa ar vecbiedriem vēl padziļinājās.

Atzīmējams, ka 18. aprīļa sapulcē, vecbiedros uzņemti Pēterupes draudzes ārsts Jānis Alfreds Vītols, kas studējis Maskavas universitātē, ko beidzis 1918. gadā, un zvērināta advokāta palīgs Teodors Bramanis, kas 1913. g. iestājies Maskavas universitātē un 1923. g. nobeidzis Latvijas augstskolu. Dienas kārtībā bijis arī ārējās nozīmes ieviešanas jautājums. Par to plašāki runājis E. Roze un ieteicis pieņemšanai sekojošu rezolūciju: „Austrumam kā ārējā nozīme ir ne tikai karogs, bet arī krūšu nozīme un galvas sega, kuŗa nav korporēliska vai korporāciju atgādināša.“ Pretim runājuši O. Alks, Ed. Šmits un E. Mendiāns. Tomēr E. Rozes ieteiktā rezolūcija pieņemta ar 34 pret 17 balsīm, 2 atturoties. Šinī sapulcē aktīvie biedri ievēlējuši sev arī jaunu valdi: seniors — E. Mendiāns, vicesen. — E. Roze, sekretārs — A. Sיעeniēks, kasieris — A. Jēkabsons un sekretāra biedrs — A. Šteģmanis. Līdz šim Rīgas laikmetā saskaņā ar statūtiem bija valdes priekšsēdētājs, bet šinī sapulcē pieņemtajos iekšējās dzīves noteikumos 122. § skanēja tā: „Seniors ir pirmais un galvenais biedrības priekšstāvis.“

Kas attiecas uz pirmajā lasījumā pieņemtajiem iekšējās dzīves noteikumiem, tad par tiem vecbiedri arī gribēja savu vārdu teikt. Ka viņi tos apsprieduši, liecina vecb. J. Kēmaņa 29. marta vēstule vecb. K. Brantam, kur starp citu sacīts: „Par pamatu „noteikumiem“ ir jāņem līdzšinējie (jo

no studentiem, resp. korporantiem iesniegtais projekts ir komplicēta, saputrota beletristika, kurā bez kādas vajadzības ievesti gandrīz visi ārējie statūti) — tanīs jāieved noteikumi par goda tiesu (kuri paredzēti statūtos) un, varbūt, ar dažām izmaiņām vēl Jūsu projektētie papildinājumi. No Jūsu projekta, bez šaubām, jāmet ārā „seniora“ un „viceseniora“ nosaukumi, jo ārējie statūti tāds neparedz.“ — Šinī vēstulē vecb. J. Kēmanis vēl papildām pierakstījis: „Neatkarīgi no statūtu un noteikumu grozījumiem katrā ziņā ar studentiem jāved sarunas, lai viņi atrod līdzekļus piespiest 16—25 korporantus atstāt Austrumu.“

Tanī pat 18. aprīlī notikusi arī vecbiedru palīdzības biedrības biedru pilna sapulce, kurā ziņots par nekustamā īpašuma Rīgā, Gertrūdes ielā 123. n. iegūšanu. Pārrunāts arī kopdarbības jautājums ar aktīviem biedriem. Te noskaidrojas, ka iekšējās dzīves noteikumu pārstrādāšanai nozīmēta komisija, kurā vecbiedrus reprezentē J. Kēmanis un K. Brants, aktīvos Štubis un K. Birnbaums. Bet aktīvais Austrums, kā redzējam, bija aizsteidzies priekšā un noteikumus skatījis cauri. To vēl nezinādams, vecb. A. Strausmanis vecbiedru sapulcē saka: „Izrādās, ka aktīvie nevar brīvi rīkoties bez krāsu piekritēju līdzzināšanas. Tādēļ nekas vēl nav izstrādāts. Acīm redzot, aktīvo starpā krāsu jautājums nav vēl likvidēts. Valde pieprasīja 7 galveno krāsnešu aiziešanu no Austruma, atrodot, ka līdz tam kopdarbība ir neiespējama. Tie ir A. Spulģis, A. Kamals, A. Dzenītis, K. Dannenberg, L. Rozentāls, A. Jēkabsons un A. Žukovskis. Šis lēmums aktīviem paziņots, tomēr labprātīgi neviens negrib izstāties, negrib arī aktīvo pilna sapulce. Rodas jautājums, ko iesākt.“ — Pēc attiecīgām pārrunām, kurās dalību ņem J. Kēmanis, K. Brants, M. Ratermanis, P. Leitāns un K. Čakste, vienprātīgi pieņem lēmumu: „Atzīt valdes rīcību konflikta lietā ar aktīviem par pareizu attiecībā uz augšminētiem 7 aktīviem un arī turpmāk atstāt valdei šinī jautājumā brīvas rokas.“

Šie protokola fakti kā no vienas, tā otras puses rāda, ka krīze nebija vis likvidēta, bet tā arvien vēl padziļinājās. Līdz nākošajai aktīvo darīšanu sapulcei 6. maijā notikušas divas literāras sapulces, kur kandidāts O. Jubass nolasījis referātu „Cilvēka ilgas un maldi pēc paradīzes“ (26. aprīlī) un kand. Revelis — par tēmatu „Energijas krājumi un viņu izmantošana“ (3. maijā). 6. maija sapulcē jaunais aktīvo valdes priekšsēdētājs, resp. seniors E. Mendiāns runā par valdes galveno mērķi — Austruma vienības uzturēšanu, kas esot panākama ar biedru savstarpējo

attiecību stiprināšanu. Jāpiegriežot lielāka vērība arī kandidātiem; ja agrāk apmierinājās ar referāta nolasīšanu, tad vēlāk atzinuši, ka vajaga izzināt arī kandidātu pārējās īpašības. Ņemot vērā, ka tagadējie kandidāti vēl nav pietiekami sadzīvojušies aktīvo pretešķību dēļ, valde domā šinī pava-sarī kandidātus aktīvos neuzņemt.

Pēc ilgākām debatēm par kandidātu sastāvu un noskaņojumu sapulce nolemj kandidātu uzņemšanu aktīvajos biedros atlikt uz rudens sēimestri. Sapulce vēl ievēl 10 biedrus vecāko padomē un pārrunā Austruma stāvokli „Latvju nacionālo studentu organizāciju savienībā“. Noskaidrojas, ka pārvarēts gan daudz grūtību, tomēr maz panākts — jaunas organizācijas savienībā klāt nav nākušas. Atzīst, ka sakaru uzturēšana arī turpmāk vēlama.

Pēc šīs sapulces aktīvo valde 11. maijā izsūtīja vecbiedriem īsu pēdējo sapulču lēmumus, ievadot ziņojumu šādiem vārdiem: „Austruma valde nodomājusi atjaunot veco paražu ziņot vecbiedriem par svarīgākiem notikumiem Austruma dzīvē. Izpildot šo nodomu, ziņojam u. t. t.“ Rakstā paziņots, ka pieņemti jauni iekšējās dzīves noteikumi, kuŗos paredzēta „Vecāko biedru padome“, goda tiesa, internā tiesa un kā vecāko biedru padomē ievēlēti 10 aktīvie biedri.

Ja tālāk nepāršķirstītu Austruma vecbiedru palīdzības biedrības valdes protokolus, tad varētu likties, ka aktīvais Austrums iet uz priekšu bez šķēršļiem. Diemžēl, tā tas nebija. 11. maijā vecbiedru valdes sēdē A. Strausmanis ziņo, ka aktīvie biedri skatījuši cauri jaunos iekšējās dzīves noteikumus, lai gan bijuši vecbiedru iebildumi, un valdē ievēlējuši korporācijas piekritēju A. Jēkabsonu un tāpēc ar pašreizējo aktīvo valdi neesot iespējams stāties sakaros. K. Brants saka, ka sakari ar aktīvo valdi faktiski jau esot pārtraukti; ja vecbiedri negribot kapitulēt aktīvo priekšā, tad atliekot tikai jaunas studentu organizācijas dibināšana no tiem aktīviem biedriem, kuŗi stāv par agrāko Austruma iekārtu. M. Ratermanis atzīst, ka par šo jautājumu jālemj pilnai vecbiedru sapulcei. Beidzot valde nolemj uzdot A. Strausmanim noskaidrot, vai daļa aktīvo biedru būtu mierā palikt pie vecbiedriem, par ko ziņot nākošajā valdes sēdē. Sarežģītais Austruma iekšējais stāvoklis tomēr netraucēja vecbiedru valdi vienprātīgi atzīt, ka bez kavēšanās jāķeras pie iegūtā nama pārbūves darbiem.

Iekams vecbiedru valde varēja rakstīt savas nākošās sēdes protokolu, aktīvais Austrums 13. maijā — pēdējā sēimestra sēdē — vienprātīgi ar 42

balsīm pieņēma beidzamā lasījumā iekšējās dzīves noteikumus, ievēlēja goda tiesas tiesnešus — A. Dzenīti, R. Kronbergu, K. Birnbaumu, R. Čaksti un R. Kalniņu, kuŗi tanī pat sēdē pēc tikko pieņemtiem noteikumiem parakstīja svinīgo solījumu un nozīmēja 29. maijā ekskursijas braucienu kopā ar vecbiedriem.

20. maijā aktīvo valde izsūtīja vecbiedriem paziņojumu, ka 29. maijā Austrums rīko izbraukumu uz „Lībiešu salu“ ar vecbiedru, aktīvo un kandidātu piedalīšanos, nosakot izbraukšanas laiku plkst. 18 un bez dāmām.

Kā noritēja šis vakara cēliens Lībiešu salā, par to rakstos pēdu nav. Vecbiedri viņā nepiedalījās. Vēlākos gados aktīvo un vecbiedru valdes arvien ir centušās izbraukumus sarīkot ne tikai ar dāmām, bet ar ģimenes locekļiem — patiešām lielā Austruma saimē. Tas jau ir kaut kas cits! Un pēdējā laikā ikviens pavasara izbraukums svētīgā darbā atbalsojas visā mūsu valstī, un sakarā ar to Austruma un viņa draudzīgo organizāciju vārds iegūst jo lielāku autoritāti un pelnītu godu. Sarīkotos pavasara darba svētkos izpaužas idejiski ierosinājumi un lēnītiņām rodas studentu kolektīva saskare ar tautu. Par šo jauko attiecību padziļināšanu un tālākizveidošanu jaunajām Austruma paaudzēm arvien ir jābūt nomodā. Arī tādā kārtā austrumnieki cels un vairos savas organizācijas nozīmi, godu un slavu.

27. maijā vecbiedru biedrības valde notur sēdi. Viņā biedrības priekšnieks A. Strausmanis ziņo, ka sarunās ar studentiem noskaidrojies sekojošais: daļa aktīvo biedru vēlas turpināt kopdarbību ar vecbiedriem. Runātājs atrod, ka vislabāk to varētu, nodibinot pie Austruma vecbiedru palīdzības biedrības sevišķu studentu sekciju, kuŗā varētu iestāties tie aktīvie Austruma biedri, kuŗi stāv par Austruma agrāko iekārtu un grib darboties saskaņā ar vecbiedriem. Tālāk sekcijas biedrus varētu uzņemt par biedriem-veicinātājiem vecbiedru palīdzības biedrībā; tad no vienas puses tie ieņemtu noteiktu stāvokli pret vecbiedriem, bet no otras puses nebūtu arī nekādu šķēršļu viņu turpmākai palikšanai studentu biedrībā Austrums.

Pēc plašākām pārrunām vecbiedru valde nolemj: 1) par biedriem-veicinātājiem, kuŗi paredzēti vecbiedru palīdzības biedrības statūtu 8. § pagaidām uzņemt tikai studējošos, 2) uzņemt par biedriem-veicinātājiem studentu biedrības Austrums vecbiedru palīdzības biedrībā sekojošas personas: Oskaru Alku, Voldemāru Auziņu, Teodoru Cīruli, Ģediminu Čak-

sti, Ringoldu Čaksti, Visvaldu Jankavu, Pauli Jansonu, Voldemāru Jansonu, Hugo Kārklīņu, Jāni Koceru, Jēkabu Peksi, Pauli Skulti, Teodoru Šironu, V. Zandersonu un P. Veismani, 3) likt priekšā vecbiedru palīdzības biedrības pilnai sapulcei augstāk minēto lēmumu apstiprināt, 4) no augstāk minētiem biedriem-veicinātājiem nodibināt pie vecbiedru palīdzības biedrības studentu sekciju, ko savukārt apstiprinātu pilna sapulce.“

Tādu nu vecbiedru valde bija atradusi cīņas līdzekli. Klusu un ilgi šis solis jāpārdomā, lai varētu jautāt, vai tiešām cita ceļa nebija. —

Nākošā vecbiedru valdes sēde ir 10. jūnijā. Piedalās A. Strausmanis, J. Kēmanis un K. Brants. A. Strausmanis ziņo, ka aktīvie biedri M. Celms un K. Birnbaums bijuši pie viņa ar priekšlikumu atjaunot pārtraukto kopdarbību un apsolijuši gādāt par to, lai anulētu bez vecbiedru piekrišanas 18. aprīļa sapulcē pieņemtos iekšējās dzīves noteikumus, pārvēlētu aktīvo valdi, bet 7 vīru lietu nodotu sevišķai tiesai, kas varētu sastādīties no 2 vecbiedriem, 2 aktīviem biedriem un priekšsēdētāja vecbiedra. J. Kēmanis aizrāda, ka tiesa varētu lemt tikai par visiem 49, kuŗi parakstījuši 3. marta sapulcē iesniegto deklarāciju, bet tā kā tas neesot iespējams, tad katēgoriski jāprasot, lai zināms skaits (tie paši 7 vai vēl citi) izstājas no Austruma. Pēc jautājuma pārrunāšanas vecbiedru valde nolemj: paskaidrot M. Celmam un K. Birnbaumam, ka pašu aktīvo biedru vidū vēl nav nomanāmas nekādas tieksmes atkristies no korporeliskiem elementiem, kādēļ vecbiedru valde pagaidām nevar nākt ar jauniem priekšlikumiem konflikta izbeigšanas lietā. Tālāk A. Strausmanis ieteicis izstrādāt aktīvo sekcijai instrukcijas, lai viņā neieplūstu nevēlami elementi. Tādu instrukciju nevajadzību motivējis J. Kēmanis, kam piekritis arī K. Brants, kādēļ A. Strausmanis savu priekšlikumu nopēmis. — Šinī sēdē arī nolemts dziesmu svētku laikā 18. jūnija vakarā Austruma jaunajās telpās sasaukt vecbiedru pilnu sapulci.

Šinī sakarā vecb. K. Birnbaums paskaidro, ka viņa un M. Celma priekšlikumam, apmeklējot vecbiedru valdes priekšsēdētāju A. Strausmani, bijusi pievienota arī prasība no studentu puses, proti, likvidēt aktīvo sekciju pie vecbiedru palīdzības biedrības. Sekcijas pastāvēšanu pārējie aktīvie uzskatījuši par nevēlamu, bet šis apstāklis neesot bijis „bubulis“, kas izsaucis priekšlikuma iesniegšanu. Tā kā vecbiedri (arī A. Strausmanis) nebija atzinuši 18. aprīlī ievēlēto valdi (seniors bija E. Mendiāns), tad ar iesniegumu

gājis iepriekšējās valdes priekšsēdētāja biedrs, proti, viņš (t. i. K. Birnbaums) un vecāko biedru padomes priekšsēdētājs M. Celms.

Tikko sacītais rāda, ka dažkārt iešana uz Kānosu arī neizdodas. Tomēr šinī gadījumā spertais solis jāieraksta aktīvo biedru aktīvā. 2. jūnija vakarā jauniegtajā namā Gertrūdes ielā 123. numurā bija notikusi jau studentu sekcijas dibinātāju sapulce ar vecbiedru valdes piedalīšanos. Sekcija izvēlēja arī savu pagaidu valdi: priekšsēdētājs T. Širons, tā palīgs J. Peksis, sekretārs H. Kārklis un iekasētāji J. Kocers un V. Zandersons. Amatu nosaukumi šē atzīmēti, kā toreiz tie lietoti.

Šī aktīvo sekcijas pagaidu valde jau jūnijā izlaida šādu uzsaukumu: „Komiltoni! Liktenīgais š. g. 3. marts, kad grupa austrumiešu atļāvās pacelt jautājumu par vēlamību Austrumu pārvērst korporācijā, radīja plaisu ne tikai starp aktīviem austrumiešiem, bet galvenā kārtā starp vecbiedriem un aktīviem. Šī plaisa dienu no dienas padziļinājās, un visi līdzšinējie valdes mēģinājumi to izlīdzināt palikuši bez sekmēm. Apzinoties šādu stāvokli par neciešamu, kā arī nepieciešamību visdrīzākā laikā likvidēt radušās nesaskaņas ar vecbiedriem, daļa austrumiešu nodibināja aktīvo sekciju pie vecbiedru palīdzības biedrības, sprauzdamā par savu mērķi: 1) panākt ciešu un saskaņotu kopdarbību ar vecbiedriem un 2) ar sakni izravēt korporācijas ideju Austrumā, lai radītu vienotu un stipru organizāciju. Komiltonus, kuŗiem šie mūsu mērķi saskan ar viņu iekšējo pārliecību un kuŗi vēlētos aktīvi līdzdarboties pie to izvešanas dzīvē, mīļi lūdzam nākt mūsu vidū.“

Tā kā šis uzsaukums parādījās pēc tam, kad studenti vairākumā bija jau izklīduši vasaras brīvdienās, tad jāpieņem, ka sevišķas pārgrozības aktīvo rindās tas neradīja. Mazliet te jāatiet no dokumentiem atmiņās. Liktenīgajā 1926. gadā uz rudens pusi kādu reizi sekcijas priekšsēdētājs šī raksta autoru uzaicināja iesniegt lūgumu rakstā par uzņemšanu sekcijā, jo aicinātājs it labi zināja manu virzienu un simpatijas. Biju toreiz iesniedzis diplomdarbu un retāk piedalījos aktīvo sapulcēs. Reaģēju aicinātājam ar jautājumu, k a m v i n š iesniedzis tādu lūgumu. Protams, ka ar lūgumiem nenodarbojos un domāju, ka to būs bijis gaužam maz, varbūt arī nemaz. Archīvos tādus neatradu. Vecbiedru valdes 27. maija protokolā, kur nozīmēti 15 aktīvie biedri sekcijas kodolam, vēlāk vecb. K. Branta roka ar zīmuli pierakstījusi vēl klāt piecus vārdus: Richardu Kronbergu, Hermani Apsīti, Pēteri Breikšu, E. Vikmani un manu vārdu.

VI vispārīgo dziesmu svētku laikā — 18. jūnijā Austruma namā sanāk vecbiedru pilna sapulce. Piedalās 17 vecbiedri. Sapulci vada retāks viesis — vecb. Jānis Lukstiņš. Pēc nama apskates vecbiedri debatē galvenā kārtā jautājumu par aktīvo sekcijas apstiprināšanu, ko ieteic vecb. A. Strausmanis. P. Leitāns izsaka šaubas, vai šāda sekcija attaisnojama no juridiskā viedokļa. P. Radziņš atrod, ka vecbiedru prezidija ievadītā taktika neizdevīga, morālisko atbildību par sekcijas dibināšanu nevarot uzņemt. Apsolās balsot pret sekcijas dibināšanu. A. Strausmanis: mēs saprašanās neizslēdzam. Tīrīšana jāatstāj pašiem aktīviem. Otra puse ieņēmusi nicinošu stāvokli pret vecbiedriem — 7 cilvēki musina un rīda pārējos pret vecbiedriem. V. Rūsa: aktīvie spēruši soļus, lai panāktu vienošanos. Sekcija nav pieņemama no organizācijas prestiža viedokļa; tā nepārvilks arī vairākumu, un 75 aktīvie biedri paliks ārpusē. Vecbiedru nicināšana, par ko runājis vecb. A. Strausmanis, aktīvajos biedros neesot. Priekšlikumi: A. Jēkabsona izstāšanās (no valdes), statūtu pārstrādāšana, goda tiesas ievēlēšana. P. Leitāns: viss grozās ap prestiža jautājumu. Jaunajiem jāpiekāpjas, — no viņu puses bijis izaicinājums. J. Kociņš: sekcijas dibināšanas jautājumu nevar šodien izšķirt — lai to izšķir laiks. Atstāt valdei rīcības brīvību. K. Čakste: ceru, ka aktīvie sapratīsies. Sekcija provizorisks jautājums — tikai tilts. Atbalstīs sekcijas apstiprināšanu. K. Brants: V. Rūsas priekšlikumu būtu iespējams revidēt, bet sekcija šovakar jāapstiprina. J. Kēmanis: Austrumā ir grupa, kas neder. Šo grupu kultivēt nevar, jo Austrums tad nonāks vēl ļaunākā stāvoklī. Šķīrejtiesa nav iespējama. Tagad jārunā par Austruma konstitūciju, bet ne par konfliktu starp atsevišķām biedrībām. Biedri-veicinātāji, resp. sekcija, šodien jāpieņem, citādi viņi karāsies gaisā. Tad varēsīm nogaidīt līdz rudenim. Ja saprašanās nenotiks, dibināsim studentu korpusu Austruma garā, kur ieietu biedri veicinātāji. Cita ceļa nav un tāpēc jāpieņem valdes priekšlikums. P. Leitāns: pievienojos J. Kēmaņa domām. P. Radziņš: Jāatzīst tiesība uz revolūciju. Jāatrod praktisks modus vivendi. Mums jāmet saprašanās tilts, un aktīvajiem tagad iespējams saprasties.

Beidzot ar visām balsīm, vienam (V. Rūsam) atturoties, pieņem: 1) atzīt līdzšinējo valdes darbību attiecībā uz aktīvajiem biedriem par pareizu, 2) uzņemt par biedriem-veicinātājiem valdes ieteiktos aktīvos biedrus.

Ar tikko minēto sapulci jānoslēdz Austruma saimes dzīves un cīņņu diezgan sīks apraksts 1926. gada pavasara pēdējās dienās. Sākās jauka saulaina vasara.

1926. gada rudens sēmeistri Austruma aktīvie biedri uzsāka 20. septembrī ar literāru sapulci, kurā V. Jankavs attēlo savu braucienu uz Pragu un starptautiskās studentu konferences darbību.

7. oktobrī ārkārtējā pilna biedru sapulce vispirms nozīmēja katram kandidātam, kuŗu skaits bija 30, divus oficiālus padoma devējus, ievēlot šī raksta autoru par kandidātu vadītāju un E. Šmitu un T. Šironu par palīgiem. Te jāpiemin, ka kandidāti bija no iepriekšējā akadēmiskā gada, kuŗiem „aktīvo nesadzīvošanas“ dēļ ilgāk bija jāpaliek mācekļu kārtā.

Seniors E. Mendiāns ziņo par valdes darbību vasaras brīvlaikā. Sakari ar vecbiedriem neesot panākti, arī vienošanās nekāda neesot iespējama, jo oficiāli vecbiedru prezidijs senioru neesot pieņēmis visu vasaru. Tikai beidzamā laikā esot panākta vienošanās par iekšējās dzīves noteikumu otrreizēju caurskatīšanu. Vecbiedri pieprasot sevišķas komisijas nodibināšanu, lai tiesātu 3. marta iesnieguma parakstītājus, bet sarunas beigušās bez konkrētiem rezultātiem. Lai varētu saprasties ar vecbiedriem, tad vecāko biedru padomē vienprātīgi pieņemts lēmums, ka Austrums nekad nevar pārvērsties par korporāciju un ka Austrumam nav nekādu krāsu.

Šos jautājumus sapulcē dedzīgi pārrunā, sakarā ar ārējo statūtu grozīšanu izsakās gan par, gan pret. Beidzot kā ārējo statūtu 2.a § ar 54, pret 6 balsīm, 1 atturoties, vārdiski balsojot, pieņem: „Austrumu nevar pārvērst par studentu korporāciju veida organizāciju. Piezīme: Šo pantu var grozīt vai atcelt ar vienbalsīgu lēmumu pilna biedru sapulce, kuŗā piedalās ne mazāk ka $\frac{4}{5}$ no visiem pilntiesīgiem biedriem.“ Kas attiecas uz valdes ierosināto ārējo statūtu 3. § piezīmi: „Izņemot karogu, Austrumam kā vienībai, tā arī atsevišķiem biedriem nav citu ārēju nozīmju“ sapulce ar 28 pret 24 balsīm, 1 atturoties, noraida.

No aktīvo valdes 14. oktobra protokola ir redzams, ka valde 6 pretbalsotājus ārējo statūtu 2a §. jautājumā izsaukusi paskaidrojumu došanai attiecībā uz balsošanu. A. Mālītis atteicies motivēt savu pretim balsošanu, O. Kārklīšs, A. Vilciņš, A. Žukovskis, A. Zaļais un J. Līcis apmēram vienādi paskaidrojuši, ka tāds pants statūtos esot nelietderīgs; visi viņi sen esot atteikušies no domas Austrumu pārvērst par korporāciju.

7. oktobra sapulcē ievēlēja arī jaunu valdi, kurā par senioru nāca K. Birnbaums, sekretāru A. Blomnieks, kasieri A. Jurka un valdes locekļiem J. Švanks un J. Purvītis, bet pēc dažām nedēļām valdes sastāvs mainījās.

Līdz nākošajai darišanu sapulcei, kas deva galīgu krīzes atrisinājumu, 18. oktobra literārā sapulcē referēja A. Siecenieks par Somijā gūtiem iespaidiem, 25. oktobrī vecb. R. Markus — par vācu studentiem Gīsenas universitātē, kur viņš studējis kādu semestri.

Te jāatzīmē, ka 18. oktobra literārā sapulcē A. Māļītis bija ierosinājis atcelt valdi no amata un nodot internai tiesai par to, ka tā pārkāpusi varas robežas, izaicinot dažus biedrus dot paskaidrojumus par augšā minēto pretim balsošanu. Šo prasību pastiprina ar iesniegumu rakstā A. Māļītis, K. Dannenbergs un J. Lodziņš. Seniors K. Birnbaums paskaidrojis, ka literārā sapulcē tādām lietām neesot vietas.

19. oktobrī vecāko biedru padomē jo sīki pārrunāja Austruma iekšējo stāvokli un pēdējos notikumus. Aizklāti balsojot, ar 12 pret 3 balsīm, 1 atturoties un 3 nododot baltas zīmītes, padome nolēma: „Tā kā š. g. oktobra ārkārtējā un literārā sapulcē aktīvie biedri: A. Māļītis, O. Kārklis, A. Vilciņš, A. Žukovskis, A. Spulģis, K. Dannenbergs un J. Lodziņš ar savu uzstāšanos un izteiktām domām pierādījušies par Austruma vienības jaucējiem, liekam priekšā nodot viņus internai tiesai.“ Tanī pat sēdē padome nolēma „nodibināt ar vecbiedriem jauktu komisiju, kurā nokārtotu individuālus pārkāpumus, kas jauc Austruma vienības garu“.

Šie lēmumi radīja noteiktu lūzumu.

Pēdējo lēmumu nemaz nenācās realizēt. Tomēr vecbiedru valde savā 26. oktobra sēdē „izmeklēšanas komisijā“ nozīmēja vecbiedrus P. Leitānu, V. Holcmani un M. Ratermani. Šinī pat sēdē vecb. A. Strausmanis ziņoja, ka lietas gaita virzoties uz labo pusi: viņu esot apmeklējis aktīvo valdes priekšsēdētājs (vecb. A. Strausmanis neatzina iekšējo noteikumu jauno termiņu „seniors“) K. Birnbaums un sacījis, ka aktīvie paši atkratīšoties no tiem biedriem, kuri turpmāk varētu traucēt Austruma darbību. Vēlāk ieradušies K. Birnbaums un vecāko biedru padomes priekšsēdētājs M. Celms un paskaidrojuši, ka korporācijas piekritēji laikam paši atstāšot Austrumu. Ņemot vērā minētos apstākļus, A. Strausmanis atzīst, ka būtu atjaunojama normāla satiksme ar aktīvajiem biedriem ar klauzulu realizēt izmeklēšanas komi-

siju. J. Kēmanis, turpretim, atrod, ka normāla kopdarbība atjaunojama tikai tad, ja aktīvie izstumj no sava vidus zināmu skaitu biedru, kuŗi pēc viņu pārliecības ir korporācijas piekritēji. Šīs divas rezolūcijas izšķir M. Čakstes balss, kas pievienojas A. Strausmanim.

Tanī pat 26. oktobrī notika vecbiedru pilna sapulce, kuŗā piedalījās 18 vecbiedru. Daudz tie debatēja par apspriedes galveno jautājumu — galīgo attiecību noskaidrošanu ar aktīvajiem biedriem. Galu galā pieņēma J. Kēmaņa priekšlikumu: atstāt valdei rīcības brīvību konflikta likvidēšanai, ievēlot 3 vecbiedrus varbūtējai izmeklēšanas komisijai. Tos arī ievēlēja, kā augšā atzīmēts. Vēl jāpiemin, ka šinī sapulcē ziņots par nama izbūvi Gertrūdes ielā un telpu iesvētīšanu 5. decembrī.

Internā tiesa ar priekšsēdētāju L. Rozentālu (arī 3. marta iesnieguma parakstītājs!) savu pienākumu bija veikusi līdz 28. oktobrim, kad apsūdzētajiem arī pasludināja spriedumu. 4. novembra darīšanu sapulcē to paziņoja aktīvo saimei, proti: A. Mālītis izslēgts pavisam no Austruma, K. Dannenbergs izslēgts uz 2 gadiem, O. Kārklīšs un A. Spulģis izslēgti uz 1 gadu, A. Vilciņš nodots kandidātu audzinātāja ziņā uz 1 gadu, J. Lodziņš attaisnots. Šis spriedums stājas spēkā ar 1. novembri.

Valdes sekretārs tad paskaidro, ka spriedums vēl attiecas tikai uz K. Dannenbergu, jo pārējie sodītie 30. oktobrī paziņojuši par savu izstāšanos no Austruma. Pēc tam garā rindā sapulces vadītājam K. Birnbauam nodod izstāšanās paziņojumu 19 aktīvie biedri un atstāj Austruma telpas. Acīmredzot, ka viss jau iepriekš bija norunāts un izstāšanās raksti sagatavoti. Sapulcē tomēr vēl paliek 21 dalībnieks, kādēļ sēde turpinās. Vecāko biedru padomes priekšsēdētājs ziņo, ka 2. novembrī likvidējusies aktīvo sekcija un ka ar internās tiesas sprieduma pasludināšanu un vairāku aktīvo biedru izstāšanos jautājums par jauktās komisijas dibināšanu esot izbeidzies dabīgā kārtā. Pēc kandidātu audzinātāja informācijas par veikto darbu rudens cēlienā sapulces dalībnieki šķiras ar apņemšanos kļūt vienotāki Austruma nākotnes darbā.

22. novembra darīšanu sapulcē valde ziņoja, ka no Austruma izstājušies vēl 9 aktīvie biedri, un 13. decembra sapulcē nāca tāds pat ziņojums par pēdējo 9 aktīvo biedru izstāšanos. Tādā kārtā līdz 1926. gada beigām no Austruma bija izstājušies sakarā ar ieilgušo krīzi pavisam 45 bijušie aktīvie biedri un proti: A. Mālītis, K. Mālītis, A. Dzenītis, O. Kārklīšs, P.

Breikšs, P. Grišāns, A. Vilciņš, A. Spulģis, A. Zaļais, V. Štubis, Saliņš, L. Bruniņš, A. Taube, Artūrs Kalniņš, V. Perlbachs, A. Apinis, J. Lodziņš, A. Kamals, V. Kuplis, Arvids Liepiņš, Pāvuliņš, J. Kliesmets, K. Dannenberg, A. Žukovskis, K. Rācenis, J. Lasmanis, J. Jurgelans, Richards Kalniņš, J. Vegers, J. Ozols, K. Villa, Fricis Kalniņš, J. Līcis, H. Švarcbachs, J. Vikels, Artūrs Rozentāls, K. Sīks, A. Neiders, F. Miķelsons, A. Jurka, A. Jēkabsons, E. Kanaviņš, R. Vikmanis, A. Blomnieks un Ludis Rozentāls. Visgrūtākā loma iekrita tieši L. Rozentālam: kā internas tiesas priekšsēdētājs viņš parakstīja spriedumu 6 pretbalsotājiem un, beidzot, arī pats atstāja Austrumu, kur tik enerģiski vairākus gadus bija darbojies. Izstājās arī 8 kandidāti. Lielākā daļa aizgājēju, kā vēlāk nāca zināms, nodibināja korporāciju „Fraternitas Livonica“, bet daži tiem tomēr nepievienojās, piem. Pēteris Breikšs. A. Taube atnāca atpakaļ.

Tā šķīrās no mūsu organizācijas liels daudzums cilvēku, kuri ir un paliek mūsu brāļi pēc valodas un asinīm un bez naida teikšu — arī ar vienādu gala mērķi: kalpot latviešu tautai, Latvijas suverēnitātei. Mūs šķīra lietas, kas no mūžības perspektīves ir sīkas un niecīgas, bet no zināma vēstures posma un jaunatnes audzināšanas viedokļa pietiekami nopietnas, lai aizstāvētu savus principus, savu „nē“.

Vecb. E. Roze savās atmiņās apgaismojis dažus apstākļus par solījuma došanu un vārda neturēšanu no „reformu“ ierosinātāju puses. Viņš raksta:

„Pēc notikumiem 11. februārī un liktenīgās 3. marta sapulces Austrumā radās ļoti smaga atmosfēra, izveidojās 3 nogrupējumi. Vecbiedru vairākums un daļa aktīvo austrumiešu vēlējās, lai mūsu rindas atstāj 3. marta ierosinājuma parakstītāji. Stāvokļa smagumu izjuta arī paši iesnieguma parakstītāji. Lai atjaunotu satricināto savstarpējo uzticību un radītu iespēju auglīgam sadarbam, 1926. g. 18. aprīlī tie vēlreiz apliecināja, ka no sirds apņemas respektēt disciplīnu, darboties Austruma veco tradīciju garā un ka nekāda separāta vienošanās vairs nepastāv. Seniors K. Birnbaums mūs informēja, ka viņa klātbūtnē ierosinājuma parakstītāju pārstāvis svinīgi sadedzinājis 3. marta „sazvērestības“ dokumentu. Līdz ar to uzskatījām apvērsuma mēģinājumu par galīgi likvidētu un nolēmām kopējiem spēkiem stāties pie iekšējās dzīves noteikumu pārstrādāšanas, ņemot par pamatu projektu, ko bija izstrādājuši 3. marta ierosinājuma iesniedzēji un kurā bija paredzēti daži jaunievedumi, kā: vecāko biedru

padome, internā tiesa u. t. t. 18. aprīlī arī nolēma pieņemt ārējās nozīmes un ievēlēja jaunu valdi. Radās pārliecība, ka turpmāk būs laba sadarbība. Drīz tomēr izrādījās, ka krīze Austrumā nav likvidēta, par ko liecināja tas, ka vecbiedru valdes priekšsēdis aktīvo valdi un viņas ziņojumu nepieņēma, tāpat vecbiedri neatzina izlīgumu un pieprasīja 7 aktīvo biedru izslēgšanu. Pēdējai prasībai aktīvie nepiekrita, bet darīja visu iespējamo, lai panāktu izlīgumu ar vecbiedriem, neizslēdzot draugus, kas devuši solījumu korporācijas jautājumu nekad vairs nepacelt. Aktīvo valde nolūkā uzturēt kontaktu ar vecbiedriem izsūtīja tiem apkārtrakstu ar informāciju par lēmumiem un jauninājumiem, jo bija konstruējusies vecāko biedru padome un internā tiesa. Tomēr visi šie aktīvo pūliņi izrādījās velti, jo vecbiedri pastāvēja uz 7 biedru izslēgšanu. Austruma viengabalainības aizstāvēšanā sevišķi aktīvs bija 3. nogrupējums — tie reformas prasītāji, kas korporāciju nevēlējās, arī iesniegumu nebija parakstījuši, bet ticēja dotam solījumam un pretojās prasītai biedru izslēgšanai. Tie izpelnījās „lipinātāju“ un „mīkstpēdiņu“ apzīmējumu. Kad kļuva skaidrs, ka aktīvie nepildīs vecbiedru prasību, vecbiedri izšķīrās par jaunu cīņas veidu — sekcijas dibināšanu un pēc izlases aicināja tanī iestāties aktīvos biedrus, kas atbalsta vecbiedru viedokli.

Sekcijas pastāvēšanas fakts ir smagākais sitiens austrumiešu draugu jūtām, jo visi mēs zinājām, ka saprašanās ar vecbiedriem ir vispārēja vēlēšanās un ka sekcija dibināta, lai sašķeltu aktīvo saimi ar nolūku panākt dažu biedru izslēgšanu. Pēc 3. marta ierosinājuma noraidīšanas un 18. aprīļa solījuma — korporācijas domu vairs nepacelt — akūta bija vienīgi vecbiedru prasība par dažu biedru izslēgšanu. Austrumā oficiāli bija radīta grupa ar izcilu uzticību, radās valsts valstī, legalizēta opozīcija pat ar savām amatu personām; bija iznīcināta Austruma viengabalainība, pastrīpots ilgstošais kara stāvoklis, aizmirsta devīze „Viens par visiem, visi par vienu“. Austrumieši ar to atzina, ka nespēj draugam piedot pārkāpumu, netic solījumam. Sekcijas pastāvēšana apgrūtināja izlīgumu, jo sekcijas likvidācija tagad kļuva par aktīvo saimes prasību. Nenormālo stāvokli raksturo gadījums, kad sekcijas sekretārs H. Kārklīšs izkāra uz Austruma dēļa kādu sekcijas paziņojumu, bet seniors E. Mendiāns to noņēma un izteica H. Kārklīšam rājienu. Sekcijas jautājumā varam tomēr konstatēt iepriecinošo parādību, ka tā neguva piekrišanu, tanī bija tikai apm. 15 aktīvo biedru. Vēl gribu atzīmēt, ka sekcija neattaisnoja mērķus, kādus

deklarēja tās dibinātāji — panākt saprašanos ar vecbiedriem, jo krīze atrisinājās citādā ceļā.

Lai atvieglotu saprašanos ar vecbiedriem, jaunais institūts — vecāko biedru padome ierosināja pilnā biedru sapulcē statūtu grozījumu, kas noteiktu, ka Austrumu nekad nevar pārvērst korporācijā. Balsojot šo priekšlikumu, pret to nostājās 6 aktīvie biedri. Vecāko biedru padome šādā nostājā saskatīja Austruma vienības jaukšanu un solījuma nepildīšanu, kādēļ nodeva minētos 6 aktīvos biedrus internai tiesai, kas 4 no tiem izslēdza. Vēlāk ar izslēgtiem solidārizējās vesela virkne aktīvo biedru un izstājās no Austruma rindām. Tā mēs nebijām laužuši drauga solījumu, nebijām izslēguši biedrus, kas atzina sava soļa aplamību, nebijām bez tiesas pēc vecbiedru sastādītā saraksta izstūmuši kādu no mūsu vidus, bet gan stingri ievērojām jauno kārtību, par kādu bijām vienojušies, un norunas nepildītājus sodījuši.

Ilgstošās cīņas rezultātā — nedaudziem īstiem korporācijas gribētājiem aizgāja līdzī daudz tādu aktīvo, kas uzskatīja par neiespējamu tālāk darboties Austrumā tīri personīgo attiecību dēļ, kādas tiem bija radušās galvenā kārtā ar vecbiedru vadību.

Stiprā Austruma noasiņošana pierakstāma draudzības saišu vājumam. Ar mazu papildinājumu pievienojos vecb. M. Celma domām, ka „Austrumu glāba ne vecbiedru stingrība, ne aktīvo sekcija pie vecbiedru palīdzības biedrības, bet gan tas aktīvo austrumiešu veselīgais kodols, kam šķelšanās laikmetā bija pilnīgi izkristalizējusies latviskās studentu organizācijas ideoloģija“ un kas gribēja paturēt Maskavas laiku vienkāršību.“

Pēc aprādītās šķiršanās Austrumā palika 47 aktīvie biedri, 19 kandidāti un visa vecbiedru saime.* Kas tieši bija izšķirošais faktors krīzes likvidēšanā, diezgan grūti dot neapstrīdamu atbildi. Daži domā, ka liela loma piekritusi aktīvo sekcijai. Vecb. T. Šīrons par to tā izsakās:** „Sekcijas dalībnieki apzinājās, ka veidojums studentu sekcija nav legāls, bet apzinājās arī to, ka vienīgi organizētā kārtā var pārvarēt to pretspēku, kas draudēja pārvilkt svītru visai agrākai Austruma darbībai. Mēs zinājām, ka pretinieka lēģerī notiek separātas sanāksmes, zinājām, ka apspriež plānus, kādā ceļā pilnā biedru sapulcē panākt vairākumu Aus-

* Tikai 1927. gadā izstājās A. Bīlmanis un K. Straubergs, pārejot korporācijā.

** Raksts Austruma archīvā.

truma likvidēšanai. Šādos apstākļos bijām pārliecināti, ka arī mums — sekcijas biedriem, ir morālas tiesības uzsākt cīņu Austruma pasargāšanai, darbojoties bez jebkāda kontakta ar oficiālām Austruma vadītājām personām. Kādā sekcijas apspriedē pieņēmām Austruma statūtu grozījuma projektu, kuŗa galvenais punkts bija, ka Austrumu nevar pārvērst par korporāciju veida organizāciju. To sekmīgi izdevās aizstāvēt biedrības pilnā biedru sapulcē. Statūtu grozījuma sekas bija tās, ka gandrīz visi „korporēļi“ Austrumu atstāja un līdz ar to cīņas laikmets beidzās. Pēc šādas „revolūcijas apspiešanas“ nebija vairs pamata turpināt sekcijas darību, un sekcija likvidējās.

Varētu jautāt, kāda nepieciešamība bija dibināt sekciju, jo darbojās likumīgi izvēlēta biedrības valde, kuŗas pienākums bija stāvēt nomodā par biedrības konstitūciju. Konkrētā gadījumā biedrības valde mēģināja iet kompromisa ceļu, nenostājoties ar noteiktību pret apvērsuma rīkotājiem. Šāds ceļš pēc sekcijas biedru pārliecības bija nepieņemams, nepareizs un būtu Austrumu novedis pie katastrofas.“

Savā 1937. g. 3. decembra referātā vecb. K. Birnbaums, kas toreiz bija aktīvo seniors, daļā par daudzu citkārtējo biedru aiziešanu izsakās tā:* „Tas bija ļoti liels zaudējums Austruma dzīvajam spēkam. Ja pētījam pēc cēloņiem, kādēļ tādi lieli upuŗi bija jānes un ja ņemam vērā, ka visi aizgājušie pēc savas pārliecības nebija īsti korporēļi, bet daudzi sākumā vēlējās tikai dažas reformas un ārējās nozīmes, tad jāatzīst, ka toreiz uzstādītās prasības, salīdzinot ar vēlāk akceptētām, visas pieņemtas un ievestas Austruma dzīvē. Varbūt, ka tās nāca dažus gadus par vēlu. Tomēr neviens nevar arī apgalvot, ka noskaņojums par labu korporācijām, kāds bija šķelšanās laikā, nebūtu gājis tālāk arī tad, ja izsacītās vēlēsšanās būtu uzklaustītas. Vecbiedru stingrība stāvokli gan labi noskaidroja, het tā prasīja lielus upuŗus.“

Šie vecbiedru (bijušā sekcijas priekšsēdētāja un seniora) atskati uz citkārtējiem notikumiem Austruma dzīvē, kas ļoti daudziem vēl dzīvē atmiņā, met papildu gaismu aizgājušajām smagajām dienām un cīņas izpratnei. Tādēļ lasītājs būs par visu to skaidrībā bez šī darba autora secinājumiem.

No smagajiem 1926. gada pārdzīvojumiem mums tomēr jāņem vērā viena otra pamācība, bet no visām vērtīgs atzinums, ka par Austruma

* Referāts glabājas Austruma archīvā.

aktīvās saimes sabiedrisko audzināšanu vecbiedriem vienmēr ir jābūt nomodā. Ciešs, savstarpējas uzticības pilns kontakts un audzināšanas rūpes un mīlestība varēja būt visdrošākā ķīla organizācijas veco principu nesatricinātai aizstāvēšanai un jauno nodomu un mērķu sasniegšanai. Šinī gadījumā mums jāatzīst, ka nebija pietiekamā mērā vajadzīgā sadzīves kontakta un audzināšanas ietekmes. Minētais trūkums bija lielākais iegansts visā notikumu un pārdzīvojumu norisē. Stingra valdīšana vien kā mazās, tā lielās lietās agri vai vēlu beidzas ar atrisinājumu, kas pilnīgi neiepriecina ne vienu, ne otru pusi. Sacītā pierādījums ir notikumi Austruma dzīvē 1926. gadā.

To biedru aiziešana, kas vairākus gadus enerģiski bija darbojušies pašā Austrumā un viņa vārdā sekmīgi veikuši dažādus pienākumus uz ārieni, atstāja, protams, tukšas vietas, bet tanī pat laikā modrināja un vairoja spēkus jauniem nodomiem, jauniem darbiem. Viens otrs bija arī kaut ko mācīties un tādēļ jāsaprot, ka Austruma dzīvē iesākās jauns konstruktīva darba posms. Šinī laikā Austruma saime pārcēlās savā namā Ģertrūdes ielā 123. Pārbūvētās telpas iesvētīja 5. decembrī. 13. decembrī sapulce pilntiesīgos biedros uzņēma: M. Alksni, A. Anševicu, E. Balgalvi, R. Celmu, A. Ejupu, K. Jēkabsonu, O. Jubasu, V. Kleinbergu, J. Krupeņu, N. Kelderu, A. Lerchu, P. Lāci, P. Medni, M. Paži, J. Palapu, Ž. Priekuli, Fr. Rutuli un Fr. Upelinci. Tādā kārtā aktīvo biedru skaits uz 1927. gadu kļuva 60 cilvēku liels, kandidātos palika vienīgi R. Melbārdis. Vecbiedru pulkā bija 54 personas.

Jaunais 1927. gads sākās klusā darbā. Kārtības atmosfēru vairoja ārēji mierīgais, bet pienākumu pildīšanas un noteiktības uzmanīgs sargs seniors K. Birnbaums. Viņa pēdās gāja nākošais seniors R. Upelincis ar savu valdi. 24. janvārī atsevišķā sapulcē jaunās valdes amatpersonas referēja par Austruma turpmāko darbību un dzīvi, atgādinot aktīvajiem biedriem, ka valde sevišķi raudzīsies uz iekšējās dzīves disciplīnas pildīšanu, tulkojot viņu pēc labākās sirdsapziņas.

Sapulces kā agrāk nozīmēja pa pirmdienām, bet mēneša pirmajās divi piektdienās aktīvajiem biedriem obligāti bija jāierodas kandidātu sanāksmēs, lai ar tiem tuvāk iepazītos Tas bija teicams lēmums. Žēl tikai, ka tas nav atstājis tradīciju spēku. Te jāatzīmē, ka pavasara sēmeštrī uzņēma 13, bet rudenī 8 kandidātus. No tiem gada beigās — 16. decembra sapulcē pilntiesīgos biedros uzņēma: A. Bērziņu, A. Gobziņu, T. Lūdenu,

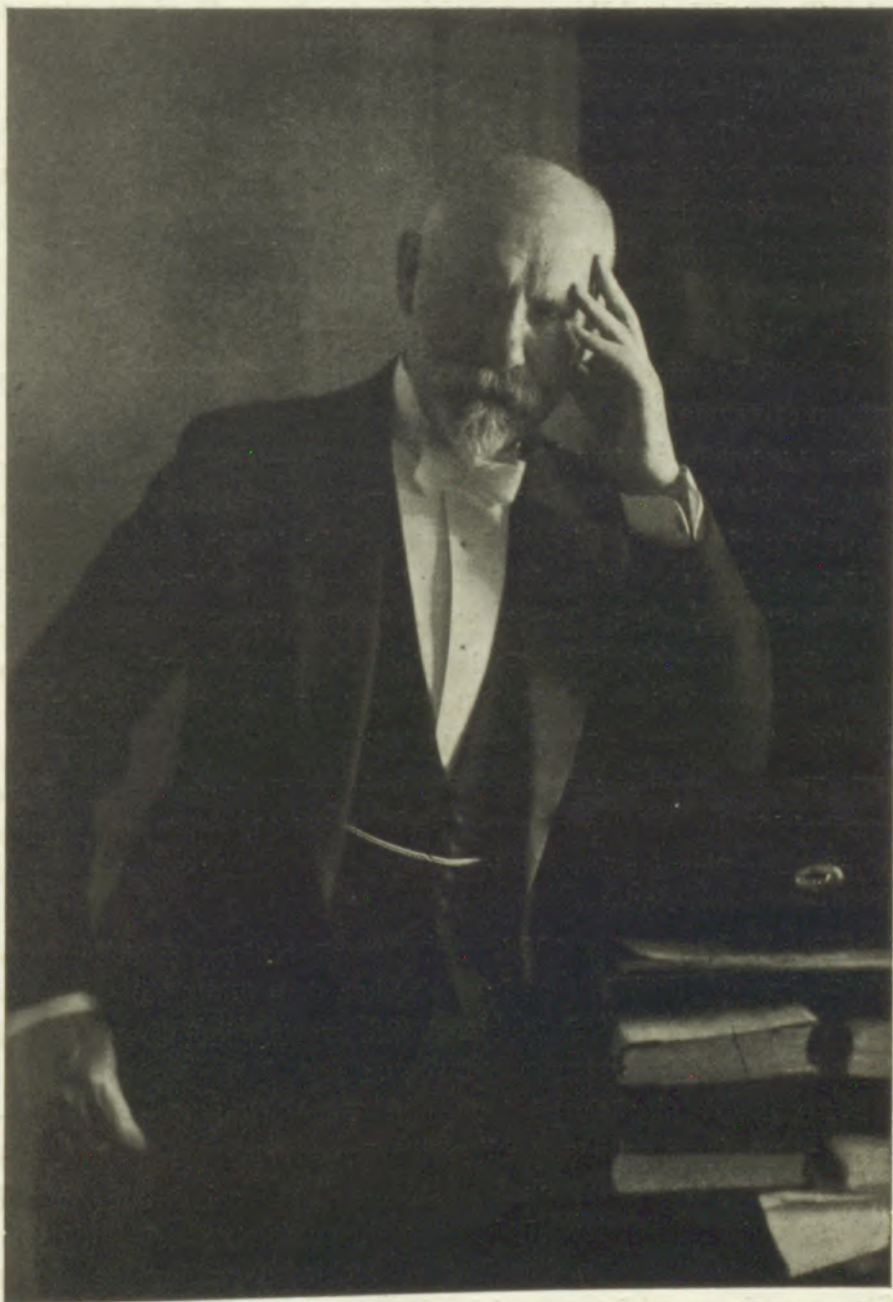
R. Lapsiņu, J. Strausmani un A. Šutku. Vecbiedru pulkā šinī gadā nāca klāt Dr. D. Bīskaps un doc. J. Bokalders.

Referātu lasīšana turpinājās pa vecam. 31. janvārī A. Anševics referēja „Kāpēc es studēju teoloģiju“, 7. februārī A. Lerchs — „Okultisms un burvju māksla“. Šinī pat sapulcē sekretārs M. Proriņš paziņoja, ka 14. februārī Austrumā runās valsts prezidents vecbiedrs Jānis Čakste par tematu „Tautu biedrību pamati un mērķi“. Apsolītā lekcija tomēr nenotika: 9. februārī prezidents sasirga un pēc grūtas slimošanas 14. martā aizgāja mūžībā. Organizācijas dibinātāju un savu pirmo vecbiedru Austruma saime izvadīja dziļās skumjās. Arī visa latvju tauta šinīs dienās sēroja par nelaikā aizgājušo valstsvīru.

Vēlāk Austruma saimes sēru sapulcē vecbiedru palīdzības biedrības valdes priekšsēdētājs vecb. A. Strausmanis apcerēja nelaiķa prezidenta mūža darbu latviešu tautas un visas Latvijas republikas labā. „Grūti būs aizpildāms robs kā valstij, tā mūsu Austrumam, kas radies ar vecbiedra Jāņa Čakstes nāvi. Bet latvju tauta arvien ir bijusi stipra pārbaudījumu brīžos. Daudz paliekamu vērtību mums ir atstājis nelaikis, daudz no viņa dzīves un darbiem mēs varam mācīties, kā veidot savu un tautas dzīvi nākotnē. Liela sirsnība, cilvēku saprašana, darba mīlestība, vienkāršība, bet par visām lietām — cildināms godīgums iezīmē nelaiķa prezidenta garīgo seju,“ sacīja toreiz A. Strausmanis.

Šo vārdu patiesības priekšā Austrumā apvienotā latvju intelligēnce dziļi nolieca galvu. Visi saprata, ka Austrums līdz mūžības vārtiem bija pavadījis ne tikai savas organizācijas dibinātāju, veidotāju un sargu, bet arī republikas pirmo pilsoni, kas nepazīna favorītus, kas nekad un nekur nespēra soli, lai saņemtu lētus puļa aplausus, kas no sirds dziļumiem nīda glaimus un ārišķības, sacīdams: „Šodien ļaudis tev gaviļē, bet rītu kaŗ.“* Austruma pirmais vecbiedrs ne reizi vien atgādināja jaunajiem biedriem: „Mācaities un krājiet zinības, tā ir manta, ko jums neviens nevar atņemt. Negaidait nekā no citiem, ko paši darīsiet, tas paliks jūsu.“ Savas akadēmiskās saimes mitekļi republikas pirmais pilsonis bez vārdiem rādīja priekšzīmi, ka šie nepieklājas izcelties ar nostāšanos pirmā vietā, bet gan atgādināja, ka šinī vietā apvienojusies latvju intelligēnce, kuŗa cīnās vai vēl tikai aug cīņai par savas tautas labklājību un kultūru, par savas republikas godu un stiprumu.

* Sk. Monograf. Jānis Čakste 80. l. p.

Pirmais Latvijas valsts prezidents un Austruma vecbledrs
Jānis Čakste.

— Latvijas ozols mums ir bijis un būs apbrīnojams stipruma un izturības simbols. Tas spītē trakākiem negaisiem, tas pazaudē vienu otru zaru, bet kā gigants ieaug arvien dziļāk zemē, augstāk debesīs. Ja augot nokrīt sausie zari, — tas zemes likums, ja sīvā auka salauž un notriec košāko zaru, — arī tas ir dabas sitiens, bet pats milzenis tomēr ieaug zemes krūtīs, ieaug gadu simteņos. Vai piecdesmit gados Krišjāņa Valdemāra iestādītais latviešu inteliģences koks vēl nebūs tik daudz ieaudzies un nostiprinājies, lai paustu sīkstu un nesalaužamu pretspēku mūsu nācijas dzīves viesuļos, vai Austrums neslēpj sevī jau nesatricināmu spēku, kas tam nodrošina veidoties par milzeni Latvijas republikas kalnājā? Mēs tam ticam! Tādēļ Latvijas ozols vienmēr lai paliek apbrīnošanas cienīgs izturības un stipruma simbols. —

Citādi biedrības iekšējā dzīve bez traucējumiem auga un veidojās. Sapulču protokoli rāda, ka aktīvo sapulcēs pārrunāti audzināšanas jautājumi ne vienu vien reizi. Šinī ziņā senioram R. Upelincim un viņa vadītai valdei pienākas atzinība. Interese bijusi arī par citām organizācijām. Tā 24. oktobra sapulcē aktīvais biedrs Fr. Rutulis referējis par konkordijām un viņu satversmi. Debatēs izceltas vienotnes, jo tām esot kopēja ideja, noteikti centieni un mērķi. Nākošā gada 6. februāra sapulcē T. Lūdēns aplūkojis vienotņu vēsturi un ideoloģiju.

Atzīmējams, ka pārskatāmā gadā 19. februārī Austruma dāmu komiteja sarīkojusi pirmo interno karnevālu, kas it labi paticis, kādēļ internie karnevāli — mājas izpriecas priekš lielā gavena — iekaroja atkārtotās tiesības arī turpmākajos gados.

Sevišķi pieminams, ka 1927. g. 3. martā aktīvo sapulce pieņēmusi Austruma karoga projektu, atzīstot, ka karogam jābūt baltam, vienkāršam un latviskā stilā. Arī vecbiedru 28. marta pilnā sapulce atradusi par vajadzīgu gādāt Austrumam karogu.

1928. gads bija pienācis kā Austruma 45 gadu jubilejas gads. Protokols rāda, ka pirmā sanāksme bijusi literāra sapulce 16. janvārī. Seniors A. Sieceniņš apsveicis ne tikai Austruma jauno saimi, bet arī vecāko biedru ierašanos nolūkā ievadīt jauno gadu ar Austruma ideoloģijas pārrunu. Pēc „Gaudeamus” nodziedāšanas vecbiedru valdes priekšsēdētājs A. Strausmanis savukārt apsveicis aktīvos vecbiedru vārdā un izsacījis prieku, ka darbs sākas jaukā saskaņā un domu apmaiņā par Austruma garu. „Tas atgādina manus studenta gadus; gars arvien paceļ cilvēku,”

nobeidza runātājs. Tālāk sekoja šā darba autora apcere par Austruma centieniem, principiem un vadītāju garu 44 gadu pastāvēšanas laikā. Aktīvais biedrs M. Celms runāja par Austruma garīgo seju Rīgas laikmetā. Debatēs dedzīgi oponenti V. Jankavs, mierīgāki jau K. Birnbaums, A. Siecenieks, E. Vikmanis, J. Ullis, runāja arī vecb. A. Strausmanis. Kopslēdziens: Austrumā slēpjas daudz potenciāla spēka; ja tas izpaustos pareizā virzienā un veidā, tad organizācijas nozīme un svars redzami vairotos.

Seniors A. Siecenieks pirmajā darīšanu sapulcē sevišķi pasvītēja, ka jaunā valde vēlas panākt lielāku aktivitāti aktīvo biedru vidū: „Sevišķi pēc lūzuma (domāts 1926. gads) Austrumā bija nepieciešama lielāka aktivitāte, tomēr tās nebija. Sevišķi neaktīvi ir kļuvuši vecākie biedri. Daudzi no tiem būtu pārskaitāmi vecbiedros. Ir arī tādi, kas, būdami gan aktīvie, tomēr palikuši ārkārtīgi pasīvi — tie būtu izslēdzami. Tad liela grupa biedru ir ar tendenci ieskaitīties pasīvos. Daudziem ir arī motīvi. Tomēr jāņem vērā, ka Austrums no mums prasa tagad lielu aktivitāti. Tāpēc tie, kas dzīvo Rīgā, nemaz nedrīkst būt pasīvi; arī valsts eksāmeni un diplomdarbi nevarētu būt pietiekams iemesls, un ja tomēr, tad uz mēnesi. Paceļama arī disciplīna, kādēļ valde uz priekšu stingri prasīs statūtu un iekšējo noteikumu pildīšanu. Arī pieklājība Austrumā paceļama, un valde paredz izstrādāt sīkākus noteikumus par savstarpējo uzvešanos. Nenormālas kļuvušas kandidātu un aktīvo attiecības: kandidāti palikuši par izolētu saimi. Ja aktīvie biedri ar labu neņems lielāku dalību kandidātu dzīvē, tad valde palīgā ņems spaidus. Valde centīsies uzturēt arī ciešākus sakarus ar vecbiedriem, veicinot viņu biežāku atnākšanu uz Austrumu. Literāriskie vakari mums palikuši bāli, maz lasa referātus un vēl mazāk labus referātus. Valde te piegriezīs vajadzīgo vērību. Neaizmirsīsim arī fizisko audzināšanu, dibinot, piem., vingrošanas grupu u. c. Austruma ārējo dzīvi valde atstās otrā vietā, t. i. kā darbību studentu padomē, tā arī nacionālo organizāciju savienībā, pievēršot galvenā kārtā uzmanību iekšējai dzīvei. Galvenais tā tad — aktivitātes pacelšana Austrumā par katru cenu.“

Turpmāk aktivitāte Austruma iekšējā dzīvē pieņemas. Ja daudzās lietās darba spraigums sevišķi spilgti izteicas un aktivitātes pieaugšana viegli saskatāma un atzīmējama, tad visas šīs parādības nav vis tik viegli konstatējamas audzināšanas laukā: tur ar lielu pacietību jāgaida ilgiem gadiem, kamēr no graudu izsēšanas, kā Auseklis saka, nākamība atnes rasmīgu

zelmeni. Ja jau lielāka uzmanība bija piegriezta organizācijas iekšējai dzīvei un tās izkopšanai, tad darbu tiešām bija daudz.

Noliekot savas seniora pilnvaras, kādā maija sapulcē A. Sieceniņš izsacījās, ka daudz vēl palicis nepadarīta darba: tā cepures un karoga jautājums neesot galīgi nobeigts, arī attiecībās ar pārējām organizācijām darba vēl papildam. Te jāpiemin, ka 2. februārī kopējā aktīvo un vecbiedru prezidiju sēdē pēc garākām debatēm pieņemts šāds lēmums: „Abi prezidiji vienojas, ka Austrumam atsevišķos svinīgos gadījumos pieņemama viengabalaina, pieklājīgi neuzkrītoša privāta rakstura galvas segu atgādinoša galvas sega. Aktīvam Austrumam jānāk šajā jautājumā ar konkrētiem priekšlikumiem.“

Starp ikdienas notikumiem jāatzīmē 6. februāra sapulces paziņojums, ka nodibināta nelaiķa vecb. Jāņa Čakstes fonda stipendija, kas piešķirama trūcīgam, bet sekmīgam Austruma biedram. 14. martā Austruma saime sarīkoja gājienu uz kapiem un piemiņas dievkalpojumu Māras baznīcā sakarā ar Jāņa Čakstes nāves dienu iepriekšējā gadā. 18. martā bija svinīgs piemiņas akts Austruma namā.

Ilgi jau runāja un kārtoja karoga lietu. Beidzot 15. marta sapulcē seniors paziņoja, ka karoga jautājums jau izšķirts. Turpat karoga zīmējuma autors R. Legzdīņš paskaidroja, ka nodomāts karogā izveidot grafisku attēlu no Austras koka kā gaismas simbolu, kas būtu pieskaņojams vārdam Austrums. Viena puse karogam paredzēta balta, otra gaiši dzeltena. Tanī pat sapulcē valdes pārstāvis ziņoja, ka vecāko padome, valde un vecbiedru prezidijs kopīgi izstrādājuši galvas segas projektu. Galvas sega domāta no melna samta ar 7 stūrīgu virsu. Lai gan šīs lietas tik tālu jau bija pavisam, tomēr vēl pagāja ilgs laiks līdz galīgam atrisinājumam. Tikai 1929. g. 21. janvāra sapulcē seniors paziņoja, ka melnās samtnīcas esot gatavas un saņemamas attiecīgā veikalā.

Rudens sēmes pirmā aktīvo sapulce sanāca septembra beigās. Sākās atkal parastā biedrības dzīve. 4. oktobra sapulcē seniors J. Ullis ziņoja, ka 30. oktobrī (faktiski 31. oktobrī) Austrums kļuvis 45 gadu vecs un ka nodomāts svinēt jubileju. Šinī pat sapulcē ziņo, ka 15.—17. novembrī Rīgā būs Baltijas valstu studentu konference. Ieteic Austrumā sarīkot viesu uzņemšanas vakaru. P. Skulte iepazīstina sapulci ar to biedrību veidiem, no kuriem viesi varētu ierasties. Igaunijā pastāvot studentu

Kaut gan šis ansamblis atzīmēts ar laiku no 1883.—1928. g., tomēr mirušie Austruma biedri šē nav ievietoti. Grupējumam ir gadījuma raksturs, kādēļ tas uzskatāms pār sajauktu fotogrāfiju sakopojumu.

biedrība līdzīga Austrumam, Somijā — novadniecības, Lietuvā — jaukta tipa organizācijas. Sapulce arī nolemj sarīkot viesu uzņemšanu.

30. oktobrī Austruma saime nosvinēja savas organizācijas 45 gadu jubileju. Aktā runāja seniors J. Ullis par Austruma vēsturiskiem posmiem un vecāko biedru padomes priekšsēdētājs O. Alks. Viņš starp citu teica: „Vērtības nesējus laikmetus sagatavo ar ilgu un neatlaidīgu darbu. Lauri un slava nāk vēlāk. Kad Austrumam piepildījās 40 gadi, tad tas bija pacēlies klajākās virsotnēs. Panākumi cēla Austrumu spožumā, kas reibināja austrumiešu jaunāko daļu. Tā aizrāvās. Pat vecās tradīcijas gribēja aizmirst. Likās, ka Austruma dzīvē notiks lūzums. Radās arī nopietni pārbaudījumi, kuŗos Austrums tomēr godam pastāvēja. Tas nezaudēja savu līdzsvaru, kaut arī smagi cieta. Un tagad Austrums atkal stāv mierīga darba priekšā. Lai atceramies šinī svinīgajā brīdī mūsu tradīciju stiprākos pamatus: sirdsskaidrību, vienkāršību un darbu. Tie ir pamati, kas Austrumam dod spēku arī atvērsuma laikmetā; tie ir pamati, kas likti mūsu organizācijai pirms 45 gadiem, bet mūsu laikos atmirdz ar jaunu spožumu. Šie pamati liks Austrumam zelt līdzīgi stipram ozolam gadu simteņus. Lai turam svētas šīs mūsu tradīcijas!“

Pēc jubilejas nosvinēšanas veicamo darbu kārtībā nāca gan vēlēšanas studentu padomē kopā ar draudzīgām organizācijām Ziemeļi un Ataugu, gan obligātoriskā piedalīšanās gājienā uz Brāļu kapiem 18. novembrī, gan noteikumu izstrādāšana jaunievēstās 7 stūrainās cepures valkāšanai. 6. decembra sapulcē par pilntiesīgiem biedriem uzņēma K. Grīnfeldu, R. Šeperu un N. Ūdri. Šā gada pavasarī bija uzņemti: P. Bušs, R. Jansons, J. Norvelis, K. Prauliņš, H. Veispals un A. Zandersons.

Še jāpiemin, ka Austruma 45 gadu jubilejas gadā Jaunpiebalgas sabiedrība bija sarīkojusi 25 gadu darba jubileju savam plaši iecienītajam ārstam un mūsu vecākajam vecbiedram Jānim Liepiņam. Pats par sevi saprotams, ka šinīs svinībās piedalījās arī Austruma saimes pārstāvji.

1929. gadā Austruma dzīve ritēja klusi un mierīgi uz priekšu. Februārī sarīkoja kārtējo interno karnevālu: 22. aprīļa sapulcē aktīvajos biedros uzņēma A. Dravnieku un A. Krišjāni. Šinī pat sapulcē pārrunāts jautājums par Austruma dziesmu krājuma izdošanu. Sevišķi šo nodomu aizstāvējis vecb. M. Paže, aprādot, ka Austruma kopējā dziedāšana palikusi novārtā dziesmu tekstu trūkuma dēļ. Pēc dziesmu izmeklēšanas darba 1930. gadā parādījās dienas gaismā „L. ū. stud. biedrības Austrums

dziesmu krājums" ar motto: „Tur, kur mājo dziesmu gars, atspīd vienprātības stars.“ 27. aprīlī svinīgā aktā prof. K. Kundziņš iesvētīja Austruma karogu. 13. maijā pilnā biedru sapulcē ievēlēja jaunu valdi ar A. Gobziņu kā senioru.

Rudenī pirmajā biedru sapulcē 23. septembrī pēc komisiju, tiesnešu un pilnvarnieku ievēlēšanas nacionālo organizāciju savienībā daži biedri jautājuši, kāpēc Austrums nav piedalījies mirušā dzejnieka Raiņa izvadīšanā. Sapulcē noskaidrojies, ka neesot pat līdzjūtība izteikta Raiņa dzīves biedrei dzejniecei Aspazijai. Seniors paskaidrojis, ka tas „techniski“ neesot bijis iespējams. Daži biedri to apstrīdējuši un aizrādījuši, ka tas esot nepareizi. V. Kleinbergs atzīmējis, ka Austrums vispār esot miegains pret jaunām parādībām sabiedrībā; tā neievērota pagājusi dzejnieka A. Pumpura pieminēkļa atklāšana, Latviešu biedrības jubileja un vēl citi notikumi.

Te jāatzīmē, ka dzejnieks J. Rainis mira 12. septembrī. Latvijas patstāvības lielāko cīnītāju un augstskolas godabiedru pēdējā gaitā izvadīja daudz organizāciju, skolu jaunatne un pilsoņu jūra kā nevienu citu latviešu kultūras darbinieku. Ka šinī dienā pēc vācu parauga organizētie latviešu studenti palika savos mitekļos un nespēra kāju uz mirušā dzejnieka kapa pusi, tas pilnīgi saprotams, bet kāpēc Austrumam pēc sēmeštra dzīves uzsākšanas vajadzēja atrauties no izvadīšanas un aizbildināties ar „technisko neiespējamību“, to tik viegli aizmirst gan nevarēs. Laikam ir gaišākas acis un dzirdīgākas ausis, lai pareizi saskatītu un nemaldīgi atšķirtu ikdienas troksni un nievu no cildenā un mūžīgā tautas dzīvē. Ja kāds lasītājs iebilstu, ka mirušais dzejnieks bijis sociāldemokrāts, tad jāatbild Dr. phil. Z. Mauriņas vārdiem: „Marksismu viņš (Rainis) nekad nav uzņēmis sevī kā dogmu, tas viņam bija čaula, viens no meklējuma veidiem.“* Un kaut! Svarā krīt Latviju uz visiem laikiem atstājušā dzejnieka nopelni tautas un valsts labā.

Šis gadījums Austruma vēsturē pieminēts tādēļ, ka Austrums latvju tautas un intelliģences dzīvē ar katru gadu uzņemas jo lielāku atbildību, dziļāk ieaug latvju tautas likteņos, kādēļ vienmēr ar lielāku uzmanību tam viss jāredz, jāsaprot, jānovērtē, jo šausirdības vaņģniecība met ikvienu drīzā aizmirstībā. Un jaunajiem no pagātnes jāmacās. — Te atmiņā nāk

* Latviešu literātūras vēsture IV sēj. 1936. g. 170. l. p. izdev. „Literātūra“.

arī krievu rakstnieka L. Tolstoja nāve, ko savā laikā jauki atzīmējusi arī mūsu organizācija.

1929. gada rudens semestrī vēl atzīmējama 7. oktobra sapulce, kur dienas kārtībā uzņemtas pārrunas par mūsu akadēmiskās saimes garīgo kultūru. Šīs pārrunas ievadījis aktīvais biedrs T. Lūdēns, sacīdams, ka mūsu studentiem trūkstot akadēmiskās saimes kultūras, kādu grib redzēt cilvēki, kas stāv ārpus augstskolas. Galvenais — studentiem trūkstot idejisku tieksmju. Rodoties jautājums, ar ko tas izskaidrojams. Runātājs min dažādus iemeslus. Vispirms — kara gadi atstājuši jaunu ietekmi ne tikai uz veco paaudzi, bet arī studentiem, otrām kārtām — universitāte jauna, un daudzās fakultātēs mācības spēki neatbilstot studentu ierosinājumiem un prasībām, trešām kārtām — dzīvojam jaunā valstī, kur valstiskā apziņa neesot vēl izkopta. Mūsu studentos trūkstot vienotas idejas, kopēja gara. Pirms pasaules kara latviešu studenti bijuši gan izkaisīti, bet gars viņos bijis viens.

Debatēs izteikti daži apsvērumi. Tā T. Cīrulis pasacījis, ka neesot jāmeklē diezin kādas idejas, lai kļūtu par kārtīgu darbinieku valstī. A. Sienieks aizrādījis, ka agrāk bijuši tikai nedaudzi simti latviešu studentu, no kuriem daži viegli varējuši izdalīties. Arī tagad daudzi studenti strādājot vispārības, resp. tautas laba, bet viņi tā neizceļoties kā agrākajos laikos. Otrs faktors esot tas, ka tagadējos studentus ietekmējot politiskā dzīve un ka tā neesot iepriecinoša, tas jau nenoliedzams fakts. Protokolā vēl nosaukta rinda runātāju, bet ko viņi pateikuši, tas nav atzīmēts. Nav arī uzrakstīts pārrunu kopsavilkums. Lai gan šinī diskusijā vecākās paaudzes pārstāvji būtu koriģējuši kā tezes, tā antitezes, bet nozīmīgs tas, ka jaunā Austruma saime ierosinājusi un pārrunājusi tematu par akadēmiskās saimes garīgo kultūru divdesmito gadu beigās. Ka aktīvie biedri interesējušies arī par savas organizācijas ideoloģijas jautājumiem šinī laikā, to liecina M. Celma attiecīgs referāts 28. oktobra literārā sapulcē.

28. novembrī sapulce pilntiesīgos biedros uzņēmusi A. Alpu, P. Niedru, A. Plienu, Juri Pēteronu, Pēteri Pēteronu un T. Strēlertu. Gada bilancē izrādījās pavisam neliels aktīvs: pilntiesīgo biedru skaits pieaudzis par 8 personām, visā gadā aktīvie nolasījuši tikai 11 referātus, vecbiedri 4.

Jaunajā 1930. gadā aktīvais Austrums iegāja ar 63 biedriem un 10 kandidātiem. Vēlāk tiem piebiedrojās vēl daži citi. 8. maijā par pilntiesīgiem biedriem uzņemti: J. Ātrēns, O. Bērziņš, T. Kraulis, P. Liepiņš, L.

Plauciņš, A. Paže, A. Rūsis, J. Stabulnieks un A. Stradiņš. Šinī gadā vecbiedros pārskaitīti 16 personas, un vecbiedros uzņemts vēl Daugavpils apgabaltiesas tiesnesis Jānis Legzdiņš. Gada pārskatā atzīmēts, ka daļa studentu bijuši pietiekami aktīvi Austruma dzīvē, bet daļa aktīvo reti apmeklējuši sapulces. Referātus šinī gadā lasījuši:

3. februārī A. P l i e n s — „Daži vēsturiski dati par Jelgavas pils izcelšanos un viņas izveidošanos.
 17. „ E. R o z e — „Ceļojuma iespaidi Dienvidvācijā“.
 24. „ J u r i s P ē t e r s o n s — „Quintus Horatius Flaccus un viņa darbi“.
 3. martā A. S t r a d i ņ š — „Darbi un piegādes valsts vajadzībām“.
 31. „ P. J a n s o n s — „Iecietība“.
 22. septembrī A. S i e c e n i e k s — „Ceļojums par Vakareiropu“.
 30. „ v e c b. V. T e p f e r s — „Iespaidi Pragas kriminālistu kongresā“.
 6. oktobrī R. L e g z d i ņ š — „Zviedru modernā arhitektūra“.
 13. „ v e c b. L. Ā b o l i ņ š — „Dažas domas par nacionālām studentu organizācijām“.
 20. „ O. B ē r z i ņ š — „Cilvēka rakstura noteikšana pēc viņa ārējām pazīmēm“.
 3. novembrī A. Z a n d e r s o n s — „Pēckaņa laikmeta saimnieciskā krīze un pastāvošās sociālās iekārtas“.
 10. „ M. A l k s n i s — „Latviešu rakstu valoda un tautas valoda“.

Lai gan referātu saraksts skaitā nav liels, tomēr tēmatu ziņā tie visai interesanti. Kaut vai pats pēdējais — jauki izstrādāts un pienācīgi pārakstīts un iesiets tas greznotu mūsu grāmatu krātuvi un daudziem nākotnē nodarētu kā jaunu meklējumu un pētījumu izejas punkts. Šinī darbā man atkārtoti jāpasvītro, ka referāti ne tikai čakli jāizstrādā un labi jānolasa, bet arī rūpīgi jāuzglabā, jo tā ir vērtīga manta, kas nesīs lielu svētību organizācijas jaunajām paaudzēm.

1930. gadā diezgan daudz domāts un runāts par ciešāku sadarbību ar citām nacionālām nekorporēliskām studentu organizācijām. 24. marta, 7. un 10. aprīļa sapulcēs pēc vispusīgām pārrunām noskaidrojies, ka Austrums labākos sabiedrotos redz vienotnēs organizētos studentus un studentes. Gluži kā Austrums arī vienotnes neatzīst korporāciju ideoloģiju par

savienojamu ar latviešu tautas inteliģences patiesiem centieniem un mērķiem, nemaz jau nerunājot par „ārējo aristokratismu“, ko korporācijas cenšas kultivēt savos dalībniekos. Šinīs pārspriedēs aktīvie biedri konstatē, ka pēdējos gados saradusies vesela armija korporēļu, no kuriem grūti sagaidīt labus nākotnes pilsoņus, bet vēl bēdīgāka ir parādība, ka korporācijas rada plaisu starp savu šķiru un tautu, kāds saskaldījums neizbēgami novedīs pie lielākiem sarežģījumiem latviešu tautā. Beidzot 10. aprīļa sapulce vienprātīgi pieņēma šādu lēmumu: „Uzsākt kopdarbību ar vienotnēm, pakāpeniski izveidojot kopēju platformu kopējiem mērķiem, un uzdot valdei tuvākā nākotnē kopā ar vienotņu pārstāvjiem atrast minētajai kopdarbībai veidus, neaizkarot mūsu un vienotņu īpatnības.“

Še minētās pārrunās un lēmumā ir meklējams sākums vienību savienības nodibināšanai 1935. gadā, kaut gan Austrumam aiz muguras bija diezgan ilga kopdarbība nacionālo studentu organizāciju savienībā.

1930. gada sākumā Austrumā pārrunāts arī jautājums par stāvokļa ieņemšanu studentu padomē, proti, palikt kā līdz šim opozīcijā vai ieiet koalīcijā. Beidzot nolemj palikt opozīcijā. Noteikšana studentu padomē toreiz atradās korporēļu rokās.

Pārskatāmā gadā Austruma budžetā ieņēmumi un izdevumi sabalansēti uz 4540 latiem. Gada pārskatā atzīmēts, ka aktīvo maksājumu parāds sakrājies pāri par 5600 latiem, pie kam pēdējā, t. i. 1930. gadā aktīvo parāds pieaudzis par 2600 latiem. Revīzijas komisija šinī gadā konstatējusi, ka visi sapulču lēmumi izpildīti, izņemot to, ka nav vesta Austruma dienas grāmata. Aktīvo biedru lēmums par tādas grāmatas vešanu nepavisam nav peļams, tikai žēl, ka nav attaisnots princips „vīrs un vārds“. Organizācijas dzīves pētītājs varētu priecāties, ja rakstītu kaut „mēnešu“ grāmatu. Revīzijas komisija vēl atradusi, ka bibliotēkas grāmatu saraksts neesot kontrolēts vairākus gadus, kādēļ grāmatu daudzumu un raksturu neesot iespējams pateikt. Šis konstatējums godu, protams, nedara biedriem, kuŗu pienākums bija visu to kārtot un pārzināt.

Nobeidzot pārskatu par 1930. gadu, vēl jāatzīmē, ka „Latvju nacionālo studentu biedrību savienība“ 1. decembrī Rīgas Latviešu biedrībā bija sarīkojusi disputu par tēmatu „Latvju studentu nacionālie centieni“. Kā runātāji piedalījās prof. K. Kundziņš, prof. N. Malta, doc. L. Āboliņš, doc. F. Gulbis, doc. K. Kiršteins un rakstniece A. Rūmane-Ķeniņa. Domāju ka šinī vietā nākas pieminēt ne tikai disputa sarīkošanas faktu, ko Aus-

trums kopā ar draudzīgām studentu organizācijām bija veicis, bet dažus vārdus vajadzētu atzīmēt arī par pārrunu saturu. Tā prof. K. Kundziņš uzsvēris, ka latvju studentu skaits pavairojies no 900 uz 8300, tikai neesot daudz to, kas patiesi nododas studijām. Liels skaits ir tādu, kam nav vajadzīgo dāvanu un spēju; īstā vieta tiem būtu kādā praktiskā darbā vai amatā. „Ārējs nomāc iekšējo vērtību“, pasvītrojis runātājs. „Samaitājošs ir liekais spožums, ar kādu universitāte svinēja savu 10 gadu atceri un kāda korporācija šajās dienās savus svētkus. Liekas, it kā mūsu nākamā intelliģence, sekodama sabiedrībai, gatavojas kādam milzīgam nākotnes rautam. Tālāk, domādami pirmā kārtā par karjeru, studenti visumā aizmirsuši nacionālās atmodas darbinieku devīzi — sniegt roku tautai, kas vēl atrodas tumsā. Kas labprāt iet „tautā“ uz tumšo Latgali, kas jūt dziļu cieņu pret pelēko darba cilvēku? Rets kāds. Tāpēc vairāk radoša darba, mazāk ārējā spožuma, vairāk brālības un atbildības jūtu pret tautu.“

A. Rūmane-Ķeniņa starp citu teikusi: mums 18 studentu un 7 studenšu organizācijas, kas ārēji nacionālas, bet iekšēji ir vāciskas. Par to izbrīnījies Francijas prof. Ozērs. Kāds cits franču profesors aprakstījis Latvijas universitātes svētkus, kuŗos viņš juties tīri kā kādas agrākās Vācijas universitātes svētkos. Kāda korporācijai, svinot svētkus, no 37 pasniegtām dāvanām bijuši 33 alus kausi.

Arī prof. N. Malta aizrādījis uz pārmērībām ārējā reprezentatīvā momentā kā valsts un sabiedriskā, tā arī akadēmiskā dzīvē vispārī un studentu dzīvē sevišķi. Somijā Latvijas botāniķi šā gada pavasarī akadēmiskā dzīvē novērojuši lielu vienkāršību, turpretim mājās augstu mājas kultūru. Pie mums studentu organizācijas rīko neparasti pompozas jubileju svinības. Zemē valda lielas saimnieciskas grūtības, bet no otras puses fraka kļuvusi it kā par nepieciešamu atributu studentu dzīvē. Tas notiek tad, kad mācības spēki diskutē ar studentiem jautājumu, vai studentiem iespējams atlicināt savā budžetā 20—30 latus gadā, lai ik gadus iegādātos kaut vienu grāmatu. Cīnīties par vienkāršību un sātību studentu organizāciju dzīvē un mūsu nacionāliem un materiāliem apstākļiem atbilstošu šo organizāciju dzīves ārējo izpausmi ir viens no svarīgākiem studentu uzdevumiem. Jāvēlas, lai organizācijas, kas jau spraudušas sev šo mērķi, apvienotos un iegūtu tā lielāku iespaidu studentu sabiedriskā dzīvē nekā līdz šim.

Doc. Fr. Gulbis atgādinājis, lai mūsu students nekad neaizmirstu, ka,

dodot viņam iespēju izglīties universitātē, mūsu mazā nācija nes lielu upuri. Šis upuris jāatlīdzina un ar augļiem; tāpēc viņš nedrīkst aizmirst to, ka katra viņa fiziskās un garīgās enerģijas daļa pieder ne tikai viņam, bet arī tam, kas viņu uztur. Katrs nelietderīgi izšķiests enerģijas kvantums ir noziegums pret tautas nākotni. Vislietderīgāki students varēs savu parādu nolīdzināt, ņemot daļību kultūras vērtību radīšanā, jo tās ir nepieciešamas progresam. Nepietiek ar svešas kultūras mehānisku piesavināšanos. Svešā kultūra ir jāpārveido, piemērojoties mūsu apstākļiem, jo garīgā kultūra var būt tikai nacionāla. Bet radīt kultūru var tikai tas, kam pašam tā ir, tāpat kā viss cits no nekā nevar rasties. Viss tas uzstāda studentam augstas prasības: būt augsti kultūrālam, lai varētu jaunas kultūras vērtības radīt. Bet vai tad nu mūsu studenti tādi nav? Par nožēlošanu vēl nē. Lielais vairums ir kultūrāli inerti. Otra studentu daļa gan uzskata sevi kultūrāli par pārākiem, bet viņu kultūra ir vairāk ārēja un nekādā gadījumā ne nacionāla. Tās ir mūsu studentu korporācijas. Atgādinu studentu uzvešanos š. g. 1. maijā Nacionālā operā, kam pats biju nejaušs aculiecinieks. Tāpat nekas nav kopējs ar nacionālu kultūru tai formai, kādā pag. g. universitātes sarīkotā 10 gadu jubilejā korporācijas uz operas skatuves reprezentējušās latvju studentu aicināto svešo un vietējo viesu priekšā. Un korporācijās kultivētā alkohola lietošana nav nekas cits, kā nelietderīga un noziedzīga fiziskās un garīgās enerģijas šķiešana. Saprotams, arī citi studenti pret šo punktu noziedzas. Gan jaunie studenti, kas nāk no lauku sētas, te nav vainojami. Vainojami tie, kas tos saņem savās rokās un dažreiz izmanto pat šauriem politiskiem mērķiem. Tāpēc jāvēlas, lai sāk sevi parādīt tie studenti, kuri latvju tautas garam svešos pamatos vēl nav iesaistīti.

Austruma vecbiedrs doc. L. Āboliņš uzsvēris, ka mūsu sabiedriskā dzīve rāda pilnīgu sajukumu nacionālās idejas izpratnē, savienotu ar vēl nepiedzīvotu nevajadzīgi patapinātu svešu — galvenokārt ģermanisku — elementu ievazāšanu mūsu kultūrā. Studenti uzskatāmi par nacionālās kultūras veidotājas — intelliģences — morāliskām un intelektuālām rezervēm. Tagad noteicošās studentu organizācijas — korporācijas — pēc spārīga nacionālo cīņu laikmeta, pēc nacionālā gara uzliesmojuma atbrīvošanas cīņās nonākušas galīga epigonisma stāvoklī. Nacionālās studentu organizācijas, kas mēģina izveidot savu dzīvi latviskā garā un latviskās formās, varētu tapt par izšķirošu kultūras faktoru mūsu dzīvē, ja viņas apvienotos lielā disciplinētā vienībā. Tāda vienība pēc iekšējas noorgani-

zēšanās stadijas varētu atdzīvināt un turpināt pāragri apsīkušos latviskās atmodas centienus un tapt par organizētu nacionālās kultūras rezervi. Latvisko studentu organizāciju darbības pamatā liekama iekšēji brīvas un kritiskas, bet arī augstākā mērā disciplinētas personības izkopšana. Disciplīnai organizācijās jābūt iekšējas dabas, kas personību nepazemo, bet to stimulē un tur iekšēju dziņu stāvoklī. Organizācijām jāveicina intelektuālās tieksmes, lai celtos relatīvi zemais vidusmēra studentu līmenis. Latviskais lirisms jāievada spēcīga entūziasma gultnē, kas palīdz tīrīt domas un jūtas no latvietībai svešiem elementiem. Sadzīvē kultivējama mēra un norīnu sajūta, cilvēka vērtēšana pēc viņa spējām. Jāsargās no partikulārisma gara, kas apdraud katru slēgtu organizāciju. Bet par visām lietām, kas grib būt mūsu kultūras rezerve, nedrīkst sevi ne fiziski, ne morāli, ne intelektuāli priekšlaicīgi izšķiest, bet skaidrā mērķa apziņā attīstīt nākamībai nepieciešamos spēkus, demonstrējot jau tagad tur, kur ir vispār vērts, jaunlatvisko domu jaunā formā.*

Augšā izsacītās domas par latvju studentu nacionāliem centieniem ar patīku ierakstu mūsu organizācijas vēstures visjaunākajā posmā, lai vēlākais lasītājs pareizāk apjaustu, kādā laikā un atmosfērā Austrumam bija jāveido sava līnija 30. gadu sākumā. Zīmīgus vilcienus šā laika raksturojumā ir snieguši visi disputa runātāji.

Lielāka rosme Austruma dzīvē izpaudusies 1931. gadā. Aktīvo biedru skaits šīnī gadā pieaudzis par 19 personām: 9. martā pilntiesīgos biedros uzņemti: J. Bušs, A. Čaurs, P. Dubaus, O. Jansons, A. Ganģis, J. Gcbziņš, A. Koroļevs, A. Plauciņš, R. Širants, J. Šmiters, V. Šīrons un K. Veitmanis; 3. decembrī: P. Brūvers, N. Lancmanis, A. Legzdiņš, J. Matiss, J. Skalbe, V. Ūdris un V. Vilīps. Vecbiedros no aktīvo saimes pārgājuši 8, bez tam vēl vecbiedros uzņemts Tukuma zemes grāmatu nodaļas priekšnieks cand. jur. Kārlis Roberts Kalevics. 1932. gada 1. janvārī Austrumā bija 77 vecbiedri, 77 aktīvie un 5 kandidāti. Pārskatāmā gadā bijušas 20 literāras un 6 darīšanu sapulces un 18. februārī gada sapulce. Aktīvie nolasījuši 12 un vecbiedri 4 referātus, proti:

- 2. februārī vecb. J. Peksis — „Vecais dzelztilts“.
- 9. „ A. Koroļevs — „Latvijas mežu saimniecība un agrārā reforma“.
- 23. „ T. Strēlerts — „Latvijas disciplinārsodu likums“.
- 15. martā A. Siecenijs — „Darba racionālizācija“.

* „Jaunākās Ziņas“ 1930. g. 277. n.

23. martā J. Ātrens — „Medniecība“.
20. aprīlī V. Jansons — „Vidzemes zemnieku likumi“.
27. „ J. Šmiters — „Aizstāvēšanās un goda aizkāšana“.
11. maijā vecb. H. Kārklīņš — „Ārkārtēja likumdošana Latvijā“.
5. oktobrī A. Šutka — „Kurlmēmo audzināšana un mācīšana“.
12. „ N. Lancmanis — „Mani novērojumi Vidusāzijā“.
19. „ vecb. J. Bokalders — „Pārdomas par Anglijas saimniecisko krīzi“.
2. novembrī J. Bušs — „Pulkvedis Briedis“.
9. „ vecb. K. Birnbaums — „Mežkopja novērojumi Polijā“.
16. „ A. Čauris — „J. Cimzes dzīve un darbība“.
23. „ J. Matīss — „18. g. s. latviešu tautas dzīvē un Garlibs Merķelis“.
7. decembrī R. Širants — „Jauniešu psiholoģija“.

Apvienošanās lieta ar vienotnēm, ko iepriekšējā gadā diezgan enerģiski uzsāka Austrums, pa visu šo gadu necik vēl nebija pavisam izstrādāta. Gada sākumā vienā otrā sapulcē debatēja arī jautājumu par saprašanos un vienošanos ar konkordijām, bet tālāk par privātām sarunām ar tām nekas vēl nebija panākts. Te lieku reizi bija jāatzīst, ka izplūšana plašumā nereti attālina no drīzāka mērķa sasniegšanas.

1932. gads Austruma mūžā bija 49. viņa pastāvēšanas gads. To raksturo gan parastā organizācijas darbība, bet arī tendence arvien vairāk un labāk veidot savu iekšējo dzīvi; viss tas izpaudies gada sapulcēs izstrādātās un pieņemtās vairāku komisiju darbības instrukcijās, kā arī citos lēmumos. Aktīvo valdei bijušas 39 sēdes. Redzamu vietu šinīs protokolos ieņem uzkrājušos parādu kārtošana un sabiedrības dzīves rituma virzīšana kā iekšējā sadzīvē, tā uz ārieni. Paši aktīvie sanākuši 25 literārās, 6 darīšanu un vienā ārkārtējā darīšanu sapulcē. 26. februārī noticis vecbiedru un aktīvo tuvināšanas vakars. Tāda rakstura sanāksmes nevajadzētu aizmirst arī nākotnē, ņemot vērā Austruma saimes kuplu ikgadīgu pieaugumu. 5. martā sarīkots saviesīgs vakars, kurā piedalījies 131 Austruma biedrs. Oktobrī kā arvien nosvinēti gada svētki, 12. novembrī Mārtiņa vakars, un 4. decembrī Jelgavā notikusi Austruma biedru sapulce. Arī šādas sapulces ir apsveicamas. Ar laiku tādām sanāksmēm dabīgi jānotiek ne vienā vien vietā, jo darba pienākumi Austruma biedriem liek aiziet visās Latvijas debesu pusēs.

Pēc kandidātu staža veikšanas par pilntiesīgiem Austruma biedriem 1932. gadā uzņemti — 28. aprīlī: Arv. Jansons, P. Petzals un K. Velme, 8. decembrī: R. Austrinš, E. Kampars, R. Krežis, J. Krieviņš, P. Putniņš, J. Rogalis, J. Rūsis, J. Sadovskis, A. Štelbaums, A. Tolks, P. Zemgals, A. Zirnis un V. Zirnītis. Vecbiedru pulkā 7. aprīlī vienprātīgi uzņemti: Daugavpils apgabaltiesas priekšsēdētāja biedrs J. Dāvis, kara virstiesas priekšsēdētājs F. Birkenšteins un universitātes matemātikas un dabas zinātņu fakultātes dabas zinātņu nodaļas asistents A. Veģis. 1933. gada 1. janvārī Austrumā bija 87 vecbiedri, 86 aktīvie biedri un 2 kandidāti.

Referātus lasījuši ne tikai aktīvie, bet arī vairāki vecbiedri. Agrākos gados par arhitektūras tematiem lasījuši R. Legzdiņš un A. Plauciņš, bet šinī gadā arhitektus reprezentējuši: Leons Plauciņš, nolasīdams 8. februārī aPCRējumu „Architektoniskie stili“, un R. Krežis — 7. novembrī referēdams par tematu „Architektūra kā iekštelpu māksla“. 18. aprīlī pārrunām bijis nozīmēts temats „Students un sabiedriskais darbs“, ko ievadījis V. Jansons. Viņš aprādījis, ka bez studijām studentam lēnām jāiekļaujas arī sabiedriskajā darbā, atgādinādam prof. K. Kundziņa vārdus, ka gara bagāts cilvēks ir tomēr nabags, ja viņam nav, kam savas gara bagātības sniegt.

Debatēs daži biedri izteikušies, ka tagad pie tautas nevarot iet ar referātiem, bet jārādot drosmi ķerties pie melnā darba. Šim uzskatam vairāki nav piekrituši, būdami pārliecībā, ka izglītības līmenis mūsu tautā vēl nēsot tik augsts, ka students nevarētu iet tautā ar priekšlasījumiem vai ar citu mākslas nozari. Izskanējusi arī doma, ka studentam rūpīgi jāgatavojas sabiedriskajam darbam, paliekot kontaktā ar savu tautu. Cits to papildinājis sacīdams, ka students nedrīkst ar lepnību un pārākuma apziņu iet pie tautas, bet gan kā līdzīgs pie līdzīga, jo tad vienotājas saites ar tautas masu kļūst tuvas un tīkamas abām pusēm. Šādā ceļā students, izmantojams „gudrības avotus“, var veikt svētīgu darbu savas tautas labā.

Vecākā Austruma paaudze var tiešām priecāties, ka jaunie orientējas pareizi, ka tie iet īsto ceļu.

Vairāki biedri šinī gadā referējuši par ceļojumu iespaidiem (vecb. K. Kalevics, P. Zemgals, vecb. K. Birnbaums u. c.). Novārtā nav palikuši arī oikonomiskie jautājumi. Te jāatgādinā, ka 1932. gads bija saimnieciskās krīzes laika centrs. Vecb. doc. J. Bokalders aPCRējis tematu „Saimnie-

ciskā dzīve Krievijā“, vecb. P. Radziņš pat divus — „Pasaules saimniecība strupceļā“ un „Kapitālisma nākotne“. Aktīvais biedrs A. Jansons referējis par demokrātijas ideju, pretstatot demokrātijas valdīšanai metodes ziņā diktatūru, kurā izpaužas diktatora griba — bez cieņas un iecietības pret cilvēkiem. Demokrātijā pozitīvs tas, ka te dziļi cilvēcīgi, rosinoši elementi. Vecb. A. Kociņš Austrumu apmeklējis ar apcerējumu „Gribas un pašaudzināšanas loma rakstura veidošanā“. Referents ievadījis klausītājus citā — gan tuvā, bet interesantā un nozīmīgā skatījumā. 21. novembra sapulcē A. Tolks nolasījis referātu „Amerikānisms un eiropisms“. Gada beigās J. Ruskis apcerējis problēmu „Ideja un dzīve“.

Darīšanu sapulcēs kā jau arvien kārtoti gan administratīvie jautājumi, kā valdes un komisiju vēlēšanas, dažādu instrukciju pieņemšana u. t. t., gan veiktas arī citāda rakstura lietas. Tā 4. februāra sapulcē nolēmusi, ka 1933. gadā Austruma korim jāpiedalās 60 gadu dziesmu svētku atcerē. Šo lēmumu koris arī veica ar vecb. M. Paži kā vadītāju. Dienas kārtībā bijis arī jautājums par iekšējās dzīves noteikumu grozīšanu. Te jāsaka, ka tā bijusi vai ikgadīga parādība, un nemitas vēl tagad. Gada beigās bija ierosināts atkal jautājums par ārējām nozīmēm — pastāvīgi nesājamu galvas segu un zīmi žetona veidā. 13. oktobra darīšanu sapulcē aktīvie ar 27 balsīm, pārējiem atturoties, bija pieņēmuši priekšlikumu: „Atzīt par vēlamu ievest austrumiešiem pastāvīgi nēsājamas ārējās nozīmes, uzaicinot valdi šo jautājumu virzīt tālāk, kā arī izstrādāt noteiktus vadītājus principus Austruma iekšējā un ārējā darbībā, kurus celt priekšā sapulcē pēc iespējas drīzākā laikā.“

24. novembra darīšanu sapulcē starp citu bija nozīmēts jautājums „pārrunas par ārējām nozīmēm“. Seniors A. Krišjānis paskaidrojis, ka ārējā nozīme vajadzīga, lai novērstu gadījumus, kur vecbiedri nepazīst aktīvos, kā arī lai populārizētu Austrumu vispārējā studentu saimē, kam sekos jauno studentu lielāka interese par mūsu organizāciju.

Vecāko biedru padomes priekšsēdētāja biedrs R. Šepers ziņojis, ka vecāko biedru padome, apspriežot 13. oktobra darīšanu sapulcē pieņemto lēmumu par ārējām nozīmēm „nospiedošā vairākumā izsacījušies noraidoši par šī jau reiz atrisinātā jautājuma pacelšanu dienas kārtībā“. — Pārrunas šinī sapulcē risinājušās. Vecbiedri A. Strausmanis, M. Ratermanis, J. Breikšs, P. Radziņš noteikti nostājušies pret ārējām nozīmēm, aprādot 1) ka Austrums sevi ir cēlis ar darbu (A. Strausmanis), 2) ka, tuvojoties 50

gadu jubilejai, mums naidīgie spēki centušies pielikt visas pūles, lai mūs novestu zem krāsainām cepurēm (P. Radziņš), 3) ka ārējo nozīmju jautājums ir Austruma konstitūcijas jautājums un tādēļ to nevarēja likt sapulces dienas kārtībā, nesazinoties ar vecbiedriem (J. Breikšs), 4) ka vecie austrumnieki turējuši svētus savus principus bez ārējām nozīmēm (M. Ratermanis); izsacītas arī pretējas domas, proti, ievēdot pastāvīgi nēsājamu ārējo nozīmi, Austrums paliktu redzamāks un pazīstamāks studentu dzīvē, paturot savus pārējos lozungus un mērķus neaizskartus (L. Āboliņš), ka vecbiedriem nevajadzētu tik krasi nostāties pret aktīviem biedriem ārējo nozīmju jautājumā, jo aizliegt par šo jautājumu runāt būtu absurds, pavisam otrādi — debates vajadzīgas, lai aktīvos pārliecinātu, ka ārējās nozīmes Austrumam nav vajadzīgas (J. Blūms).

Arī no aktīvo puses bijušais balsis gan par, gan pret ārējo nozīmju ieviešanu.

Beidzot vairāki vecbiedri iesnieguši apvienotu rezolūciju: „Ārējās nozīmes nav Austruma garā un ideoloģijā un nevar veicināt iekšējo disciplīnu un aktivitāti. Pastāvošās tradīcijas jāizveido tādās konkrētās formās, kas Austrumam dod iespēju pievilkt vairāk biedru no jaunās studentu saimes, spēlēt lielāku audzinošu lomu mūsu studentu dzīvē un apvienot visas latviskās organizācijas krietnam sabiedriskam darbam. Visi šie jautājumi atrisināmi aktīviem tikai ar vecāko biedru padomes un vecbiedru pilnsapulces piekrišanu.“ Šī rezolūcija pieņemta ar 31 balsi, 17 biedriem atturoties. — Tā ārējo nozīmju jautājums patiesībā bija iegājis jaunā tapšanas stadijā — atrisināšanai ar vecāko biedru padomes un vecbiedru pilnsapulces piekrišanu.

1933. gads Austruma dzīvē ir gājis zem 50 gadu jubilejas karoga. Tas tomēr nenozīmēja, ka organizācijas darbība citos virzienos būtu apklususi. Jau gada pirmajā sapulcē debatēja par „Latvju nacionālo studentu biedrību savienības“ darbību un jauna biedra — studentu biedrības „Kāvi“ uzņemšanu savienībā, ko arī pozitīvi izlēma. Turpmāk kā parasts Austruma aktīvie biedri pulcējās literārās sanāksmēs, kuŗu skaits pavasara sēmesestrī bijis 12, rudens sēmesestrī 9. Nolasīti un pārrunāti 17 referāti. Vecbiedri šinī gadā nolasījuši 6 referātus, starp tiem vecb. R. Liepiņš apcerējis tematu „Kā austrumietis var celt Austruma nozīmi“. Atbilde dota šāda — ar neatlaidīgu, sistematisku darbu, godīgumu un tīrām rokām, ar nemitīgu garīgu attīstību un augšanu, kas rod personības vērtību, tās spēku un stip-

Austruma vecbiedri pēc svinīgā 50 gadu jubilejas akta 1933. g. 30. oktobrī.

Austruma aktīvo saime pēc svinīgā 50 gadu jubilejas akta 1933. g. 30. oktobrī.

rumu. Darišanu sapulces bijušas 5, no tām 2 ārkārtējas, un 2 gada sapulces. Aktīvo valde pa visu gadu noturējusi 31 darba sēdi. Pavasara sēmes-trī darbojusies valde ar senioru (pēc ārējiem statūtiem viņš arvien vēl saucās par valdes priekšsēdētāju) P. Brūveri, bet no 2. aprīļa ievēlētā valde, kas nesusi jubilejas valdes godu, ar senioru A. Gobziņu. Pats par sevi saprotams, ka šai valdei nācās sevišķi daudz strādāt, rīkojot Austruma 50 gadu jubileju un kārtojot visus citus sabiedrības darbus un pienākumus.

Austruma vecbiedru pulks šinī gadā pieauga par 12 personām. Organizācijā kā vecbiedrs atgriezās citkārtējais aktīvais ing. silv. Arvīds Taube, tad vēl 16. marta sapulcē par vecbiedriem uzņemti Daugavpils apgabaltiesas priekšsēdētāja biedrs Nikolajs Kīgurs un tās pašas tiesas tiesneši Aleksandrs Ankravs, Pēteris Ērglis un Jānis Krūmiņš. No kandidātiem par pilntiesīgiem Austruma biedriem 7. decembrī uzņemti: Arturs Ašaks, Laimonis Bērziņš, Pēteris Birkenš, Jānis Priedītis, Arturs Strēķis un Ernests Treiģuts. 1934. gada 1. janvārī Austrumā bija 98 vecbiedru, 83 aktīvo un 7 kandidāti, kopā 188 personu liela saime.

Kā jau pieminēts, lielākais gada notikums bija 50 gadu jubileja, ko Austruma saime nosvinēja sirsnīgā pacilātībā. Svinības iesākās ar attiecīgu dievkalpojumu Rīgas sv. Jāņa baznīcā 29. oktobra vakarā un beidzās 31. oktobra vakarā Austruma namā, piedaloties ne tikai organizācijas biedriem, bet arī viņu ģimenes locekļiem. Svinīgais svētku akts sākās 30. oktobrī plkst. 12 Austruma telpās. Akadēmiskā runā šī raksta autors bija izvēlējis tematu „Austruma gars un centieni 50 gados“. Universitātes rektors J. Auškāps savā runā apliecināja, ka Austruma dibinātāji nav bijuši tikai sapņotāji, bet arī liela darba darītāji, jo Austrums piedzīvojis pārdrošāko sapņu piepildīšanos: Austruma dibinātāji bija neatkarīgās Latvijas dibinātāju pirmajās rindās un stājās brīvās Latvijas priekšgalā. Spēcīgu un skaistu runu teica Austruma vecbiedru palīdzības biedrības priekšsēdētājs A. Strausmanis. Viņš starp citu sevišķi uzsvēra: „Neaizmirst savu tautu un neatšķirties no tās, veicināt mīlestību uz darbu, ko latvju arāju tauta tur tik augstā godā. Strādājot tautas un sabiedrības labā, neprasīt un nejautāt, cik par to samaksās. Būt vienkāršiem un taupīgiem. Būt godīgiem savā dzīvē un nelocīt mugurkaulu šīs dienas vareno priekšā, nepārdot savu pārliecību, jo latvju ozoli nelokās, bet tikai lūzt.“ Svinību pēdējā dienā intīmās brokastīs Austruma vecbiedri viens otru pārsteidza dziļos un spēcīgos vārdos izteik-

Austruma 50 gadu jubilejas svinīgais akts 1933. g. 30. oktobrī Rīgā, Gertrūdes ielā 123.

tām atziņām, domām un nākotnes nojautām. Tāda atziņu un pārlicības skaidrība, tāda gara plūsma var sakrāties un izpausties tikai pa ilgiem gadiem. Austrums to piedzīvoja savā 50 gadu jubilejā, un tādēļ šī diena kļuvusi vēsturiska viņa mūžā. Notikuma dalībnieki to paglabās atmiņā. Kaut tālā nojautā to pieminētu Austruma saime — latvju inteliģences avangards, kad tā svinēs savas organizācijas 100 gadu jubileju.

Dabīgi, ka nākamās paaudzes jautās, kādu lomu latvju inteliģences vēsturē ir pildījusi mūsu organizācija savas pastāvēšanas 50 gados. Atbildi dos ne tikai pašas sabiedrības pagātnes cīņa dažādos politiskos režīmos par savu pastāvēšanu, bet neapšaubāmu liecību paudīs organizācijas inteliģentu audzināšanas darbs, kuŗa pamatos arvien ir bijusi noteikta apņēmība strādāt tautas labā. Ne nošķiršanās no vienkāršās darba tautas viņas grūtajā liktenī, bet labāko spēku likšana cīņā par tautas politiskām tiesībām, labklājību un kultūru — tā ir bijusi un palikusi Krišjāņa Valdemāra un Jāņa Čakstes radītās organizācijas devīze un parole. Dažādos laikmetos un apstākļos no šā ceļa ir nogriezušies gan atsevišķi līdzgaitnieki, gan viena otra viņu grupa, vadoties no citiem pamudinājumiem un mērķiem, bet šie apstākļi nav spējuši satricināt mūsu organizācijas garu un apņēmību. Austrums ir gājis un ies savas latvju tautas progresīvās attīstības demokrātisko ceļu, ar dedzību pildīdams darba inteliģences uzdevumu un pienākumus no paaudzes paaudzē.

Tautas mūžā 50 gadi ir īss brīdis. No šāda viedokļa raugoties, Austrums ir spēris dzīvē tikai pirmos soļus, pārvarējis pirmos šķēršļus, paveicis sākuma darbus. Ar pieaugošiem spēkiem, skaidru un nopietnu dzīves izpratni viņš ieiet savas darbības gadsimta otrā pusē.

Laika plūdumā Austrums lai paliek kā jaunās akadēmiskās saimes, tā vecbiedru pulka labas saprašanās, draudzīgas kopdarbības un neliekuļotas mīlestības faktors un spēks.

Austruma gars, centieni un principi 50 gadu darbības laikā

Nacionālās kultūras radišanā, celšanā un izveidošanā galvenā loma pieder tautas inteliģencei, tautas atmodinātam garīgam spēkam. Civilizētās tautas šo faktoru vienādi uztver, vienādi vērtē un tur godā. Jaunekļu laušanās ārā no visgrūtākiem dzīves apstākļiem, celšanās uz augšu ar šķēršļu pārvarēšanu un ziedošanās nerimstīgam darbam un cīņai savas tautas labā ir varonības un skaistuma pilna parādība, bet katras tautas dzīvē tā ir īpata gara apdvesta un ietekmēta. Latvju zeme ir cīnītāju un varoņu zeme tālā un tuvā pagātnē. Latvijas novadi no visām debess pusēm mums ir devuši vīrus-varoņus, censoņus, vīrus-paraugus. Tomēr latvju tautas inteliģence mūsu laiku izpratnē nav veca. Tikai pagājušais gadsimts lēnītiņām sācis dot mums mācītus vīrus, kultūras darbiniekus. Viņu vidū Krišjānis Valdemārs ir lielākais, tālredzīgākais, bet galvenais — dziļas un karstas mīlestības pilns pret savu tautu. Pa visu mūsu zemi ir gājusi viņa darba slava, strāvojis viņa gars, kas pamatos ir ārdījis šejienes feodālo iekārtu, gars, kas radījis entūziasmu ne vienā vien latvju paaudzē rauties ārā no nebrīvības un šauriem dzīves apstākļiem, lai pēc tam cīnītos par tautas tiesisku stāvokli — brīvību un radītu tai iespējamo labklājību. Kr. Valdemārs paliks arī turpmāk paraugs visiem tiem latvju tagadnes un nākotnes censoņiem, kam pašu spēkiem jāizlauž ceļš dzīvē.

Simtiem un tūkstošiem latviešu ir cēlušies un krituši cerībā un ticībā par labāku savas tautas nākotni. Tādēļ, atklājot Latvijas Satversmes sapulci 1920. gada 1. maijā, tās prezidents — Austruma vecbiedrs Jānis Čakste savā vēsturiskajā runā pareizi sacīja: „Mēs nevaram uzskaitīt visas tās rokas, nevaram uzskaitīt visas tās domas un jūtas, kas ir stāvējušas par mūsu jauno neatkarīgo valsti.“ Tāda atzinība ir cildena piemiņa un pateicība visiem tiem, kas ziedojuši ne tikai savu roku un smadzeņu darbu suverēnās Latvijas tapšanai, bet arī savu dārgāko mantu — dzīvību.

Analizējot minētos radītājus spēkus, mums jāpiegriežas latvju inteliģencei, kuŗas pirmajās un atbildīgākajās rindās arvien ir stāvējuši mūsu orga-

nizācijas biedri, sākot ar atrisinātā cīņas karoga saņemšanu no Krišjāņa Valdemāra rokām līdz patstāvīgās Latvijas karoga pacelšanas brīdim 1918. gadā un turpmākajā republikas izbūves darbā un nekad nenobeidzamā kultūras — garīgās un materiālās — radīšanā, veidošanā, izplatīšanā un nostiprināšanā latviešu tautā.

Dažos vārdos še gribu atzīmēt, ka par mūsu organizāciju mēs neturam un nesaucam tikai Austruma aktīvo saimi — jaunekļus, kas še draudzīgā sabiedrībā pavada dažus savus studiju gadus. Tas jau ir tikai tapšanas un veidošanas laiks. Galvenais — ieiešana Austruma vecbiedru pulkā, savu intelektuālo spēku likšana darbā, vadoties no gara un principiem, ko Austrums sauc par saviem, ko mūsu organizācija, kas nesusi dažādus nosaukumus, vairāk kā gadu pussimteni atpakaļ saņēmusi no latviešu tautas labākā pārstāvja, ideālākā cīnītāja. Tā tad gars un principi ir tie faktori, kas noteic mūsu organizācijas seju, stāju un svaru nacionālā kultūrā un visas republikas dzīves nozarēs. Bet aktīvo saime un nacionālā darbā ierindotais vecbiedru pulks vēl nav viss Austrums. Viņa dziļākais un noteicējs pamats ir vīri, kuņus no mums jau šķir mūžības vārti. Mūsu pusē palikuši viņu darbi, centieni, cīņas, uzvaras, gars un principi, un viss tas ir neaizmirstams spēks, kas vairo mūsu spēkus, stiprina un kāpina mūsu centienus, nemaldīgi rāda ceļu lietderīgam darbam, svētīgām cīņām, tuvina ideāliem.

Tā saprasts un apzināts Austrums ir spēcīgs sazarojums pagātnē un tagadnē, ir faktors, ko pienākas respektēt ikvienam, kas grib saprast Latvijas intelliģenci, tās lomu un nozīmi.

Sacītais pietiekamā mērā mūs pievedis jautājumam, kur meklējami Austruma gara un centienu sākumi. Viss organizācijas vēstures gājiens rāda, ka tie slēpjas jaunlatviešu studentu pulciņa darbībā, kur dzimusi un veidojusies latvju atmodas laikmeta ideoloģija ar visu viņas cīņas drosmi, kā arī „Pēterburgas Avīžu“ uzņemtajā kursā un šī laikraksta paustā cīņas sparā ievijas un slēpjas mūsu organizācijas gars, viņa dziļākās saknes. Nacionālās atmodas gara apņemts un kāpināts, Kr. Valdemārs uzsāka savu darbību Maskavā un svētīja mūsu organizāciju šinī garā un centienos. To apliecinājis organizācijas dibinātājs Jānis Čakste sacīdams, ka Kr. Valdemāra gars uz studentiem iedarbojies ne tikai studiju gados, bet palicis dzīvs uz visu mūžu.

Austrums, uzņemdamas savā saimē jaunu pilntiesīgu biedru, liek tam apsolīties un izšķirties par sekojošo: „Augt un dzīvot Latvijai, turoties pie lozunga vīrs un vārds, uzturēt sabiedrībā paredzēto disciplīnu, cenšoties pacelt Austruma zelšanu iekšējā dzīvē un uzturēt Austruma cieņu ārpus viņa.“

Solījuma saturs izsaka daudz. „Augt un dzīvot Latvijai!“ Šī apņemšanās ir tikpat veca, cik veca mūsu organizācija, jo 1883. gada 31. oktobra vakarā Kr. Valdemārs dibināšanas sapulcē bija studentiem piekodinājis papriekš augstskolā pamatīgi studēt, lai katrs par sevi būtu zināms faktors, un tad ziedot savu darbu latviešu tautai, strādājot vienā vai otrā darba laukā. Tas ir Kr. Valdemāra gars, kas tagad vēsturiski kāpināts izpaužas katēgoriskā likumā: „Augt un dzīvot Latvijai!“ Tas ir cēlākais mērķis, lielākais pienākums, ko Austruma biedri ieslēdz savā sirdī.

Mūsu organizācija, pārvarējama dažādus vēsturiskus šķēršļus, arvien ir centusies un cenšas arī tagad savos jaunajos biedros, kas pēc sava oficiālā stāvokļa atrodas akadēmiskā darbā, kur veidojas viņu pasaules izpratne un zināšanu krājums, attīstīt personību vārda vislabākā nozīmē. Autonomas un suverēnas personības izveidošanu un nostiprināšanu Austrums uzskata par sava audzināšanas darba pirmo pakāpi, jo atzīst, ka šādas personas kristalizē sevī katēgorisko imperatīvu, no kuŗa izplūst augstākie morāles likumi kā saules stari. Izkopta, pilnvērtīga, patstāvīga un morāliska persona organizētā sabiedrībā — šaurākā vai visplašākā nozīmē — drīkst un var uzņemties nopietnus pienākumus, pildīt tos un atbildēt par tiem savu līdzpilsoņu vai vēstures priekšā. Tomēr vislielāko atbildību par visu, kas notiek tautas un valsts dzīvē, nes pati tauta. Tā atbild ar savu labklājību, nereti asinīm un brīvību par aizmirsto modrību un noņēmību, par savu darbinieku tuvredzību un mīkstčaulību. To pierādījusi vēsturiskā pagātne, to apstiprina arī mūsu laika bargie notikumi.

Sevišķa uzmanība un vērība pagājušajos organizācijas 50 gados veltīta biedru patstāvības izkopšanai un nostiprināšanai. Šīs parādības dziļākā sakne slēpjas latviešu tautas rakstura īpatnībās. Citus neapbrīnot, no citiem negaidīt, bet darīt pašiem, augt patstāvīgā darbā stipriem un lieliem — tie ir izcili dainu motīvi, ko tauta kolektīvi izteikusi un atzinusi. Nacionālās atmodas laikmeta dzejnieks A. Pumpurs (dzejolī „Tautai“ 1871. gadā) zīmīgos vārdos cildinājis patstāvības ideju, atgādinādams nedomāt, ne-

spriest un nedarīt līdzīgi svešiem ļaudīm, bet gan atrast visu sevī, senču atstātajā mantojumā. Un mūsu gadsimta sākumā („Tālas noskaņas zilā vakarā“ 1903. g.) dzejnieks J. Rainis no jauna atgādināja: „Pats cīnies, palīdz, domā, spried un sver, Pats esi kungs, pats laimei durvis ver!“

Iespējami izteiktu patstāvības nostāju no mūsu intelliģences ir prasījusi latviešu tautas pagātne, un nevar būt nekādu šaubu, ka to pašu diktēs arī nākotnē. Tādēļ Austruma atziņu šinī jautājumā revidēt nenākas, bet arvien vairāk jāveltī uzmanība un darbs, lai mūsu organizācijas biedri varētu izaugt par pilnvērtīgām personībām.

Austruma audzināšanas centieni dzīvē nav palikuši bez pozitīvām sekām. Sevišķi uz tiem reaģē jaunības laikmets. Ja vēlākos mūža gados mēs nereti garā atgriezīsimies pie savas personības tapšanas, par to domājam, skumstam vai priecājamies, tad tā ir liecība, ka šī stadija mūsu dzīvē jo augsti ir vērtējama. Kāds jaunās paaudzes Austruma vecbiedrs savā autobiogrāfijā atklāti un jauki raksta: „No Austruma es guvu vadošās līnijas savas iekšējās struktūras izveidošanai. Lai gan Austrums tagad tālu un reti sasniedzams, tomēr šis apstāklis nespēs manī dzēst austrumieti.“

Austruma audzināšanā solis tālāk ir — veidot personu, kas runā un dara pēc dziļas pārliecības — pēc saviem principiem, nevis pēc acumirkļa iespaidiem un ietekmes. Kādā vecā grāmatā par to ierakstīti zīmīgi vārdi, proti: „Es zinu tavus darbus, ka tu neesi ne auksts, ne karsts. Kaut jel tu būtu auksts vai karsts!“ Tā tad noteiktība, skaidrība — principi. Tādus cilvēkus cienī pat ienaidnieki, un piepildās vārdi: „No viņa izgāja spēks.“ Principu vērtību pazīst ne tikai Eiropas civilizācija. Tālās Indijas ideologs Gandijs šinī sakarā tā izteicies: „Cilvēks nekad nav sasniedzis savu mērķi, ja pastāvīgi ir nogriezies no taisnā ceļa.“

Cik augsti Kr. Valdemārs turējis principu nozīmi un cilvēkus, kas ievēro principus, rāda šādi viņa vārdi: „Kas apstākļu spiests pamet principus un atsakās no saviem pamatiem, tā stunda nekad nenāks, nekad arī nevar nākt. Kur tad tautas masa sev lai smel principus un kā tos lai aizstāv, ja tautas garīgie vadoni atmet principus.“

Grūti iedomāties, kādas būtu sadzīves attiecības un vai vispār par tām varētu runāt, ja laudis neatzītu principu augsto vērtību. Bezprincipu sabiedrība atgrieztos stāvoklī, ko raksturo apzīmējums „homo homini lupus est“. Vēsture protams pazīst laikmetus, kad dažādu apstākļu dēļ morāles līmenis arī civilizētā sabiedrībā noslīd tik zemu, ka to nemaz vairs nevar

saskatīt. Tad iršanas procesam tuvojas arī tiesību normas, jo pastāvīgie gadījuma apstākļi un spēki kuļ un mētā cilvēkus kā viļņi avārējoša kuģa atliekas. Par bezprincipu paaudzi un laikmetu nākošajām paaudzēm jāatbild „trešā un ceturtnā augumā“. Tādēļ cilvēkiem, kas ne tikai vārdos mīl savu zemi, savus pēcnācējus un viņu organizēto kopu — valsti, arvien savā dzīvē jāvadās no principiem un uzsvērsim — augstvērtīgiem un daiļiem principiem.

Austrums no laika gala savus jaunus biedrus, kā jau vispār to dara krietnas zemkopju tautas, ir audzinājis par apgaismotiem dēmokratiem. Sakne te meklējama Krišjāņa Valdemāra pasaules izpratnē, jo viņš allaž izsacījis, ka latviešu tauta var būt tikai dēmokratiska.* Šī Kr. Valdemāra atziņa arī attaisnojusies, jo 1918. g. 18. novembrī, atjaunojot pēc daudziem gadsimtiem mūsu zemes suverēnitāti, Latviju proklamēja par republiku uz dēmokratiskiem pamatiem.** Gadu vēlāk, proti 1919. g. 28. septembrī, svinīgajā Latvijas augstskolas atklāšanas aktā Tautas padomes prezidents Jānis Čakste savā runā starp citu teica: „Mūsu jaunatnei, kas jau iestājusies un vēl iestāsies Latvijas augstskolā, novēlu nevien sekmes studijās, jo nav šaubu par viņas čaklumu un izturību, bet arī to, ka no viņas mums rastos krietni tautas darbinieki, kas noderētu citiem par priekšzīmi. To sagaida latviešu tauta no viņiem. Pie mums nepastāv kā citur plaisa starp inteliģenci un pašu tautu un neradīsies arī uz priekšu, kad mūsu augstskola dos mums dēmokratiski audzinātus darbiniekus, kas paliek ar tautu dzīvē sakarā.“

Šie jaukie vārdi no jauna atgādināja Krišjāņa Valdemāra pārliecību, ka latviešu inteliģencei, ja tā tiešām grib izpildīt savu sūtību, arvien jāpaliek dzīvē sakarā ar tautu. Tas ir princips, ko Austrums gadu desmitiem ir cildinājis un ieaudzinājis savos biedros. Arī pēdējā laikā Austruma dzīves svinīgajos brīžos ir atskanējis pamudinājums — ar tautu — par tautu. Kas turas kopā vārda reālā un patiesā nozīmē ar tautu, strādā tās labklājības celšanā un garīgās pasaules izkopšanā, tas tiešām var būt drošs un stiprs; labi gari to pasargās, kaut būtu arī nāvē jākrīt.

Uzsākot savas dzīves jauno posmu patstāvīgā Latvijā, Austrums atzina un pieņēma jaunu principu, proti, ka darba objektīvitātei jāstāv pāri par politisku karjērismu, kas apkarojams visās formās. Kas šinī ziņā

* J. Kreicbergs, Atmiņas par Krišjāni Valdemāru.

** Latvijas tautas padome, Satversmes sapulces izdevums Rīgā, 1920. g. 6. l. p.

darīts un kā tas izdevies, par to gaužam tuvas perspektīves dēļ grūti runāt. Tomēr jākonstatē, ka garīga modrība šinī ziņā Austruma saimē arvien ir pulsējusi. Daži to sajutuši vairāk, daži mazāk. Pati organizācija ar politisku spēli nekad nav nodarbojusies, jo viņai ir daudz dziļāka un stablāka platforma. Politiska darbība ārpus biedrības arvien ir bijusi katra biedra personīga lieta. Kā vēsturisks fakts atzīmējama parādība Latvijas parlamentā līdz 1934. gadam, kur Austruma biedri ir sēdējuši no labās sienas līdz kreisajam spārnam. Ar kādu garīgu noblesi viņi darbojušies suverēnās Latvijas parlamentā un vispār politiskos darba postēnos, respektēdami savas vecās organizācijas idejiskos pamatus, to rādīs vēsturnieks nākotnē. Še tikai jāvēlas, kaut viņš par tiem varētu rakstīt kā vīriem ar garu un principiem! Atzinības un pateicības pilnus vārdus mēs varam sacīt par tiem kultūras darbiniekiem un valsts vīriem, ko izaudzinausi mūsu organizācija un kuru darbība noslēgusies uz visiem laikiem. Viņu gars ir vairojis mūsu garu, viņu centieni cīņā un darbā par tautas tiesībām, labklājību un kultūru kāpinājuši mūsu centienus, un viņu principi ir veidojuši un vēl vairāk stiprinājuši mūsu principus. Tā, liekas, ir neredzama, bet tomēr dārga manta, ko organizācija sakrājusi savās tradīcijās, satversmē un ideoloģijā; tas ir spēks, kas jo tālāk nākotnē, jo vairāk stiprinās un spārnos cels tūkstošiem latvju jaunekļu.

Austruma atziņa attiecībā uz stāvokli sabiedrībā un valstī ir tā, ka vienīgi personas darba spējas un ētiski-sabiedriska dzīves veids nosaka pilsoņa vietu un piešķir tam nozīmi vispārības lietās. „Darbs ceļ vīru“ — deklarējis Austrums no sākta gala, un šo principu tas centies paglabāt tīru. Liekas, ka darbīgajā latviešu tautā pret šādu atziņu iebildumu nevarētu būt, tomēr valsts un sabiedrības reālā īstenībā nereti virsroku ir ņēmuši citi spēki. Un pirmā vietā te jāmin pazīstamā draugu celšana un bīdīšana uz augšu bez attiecīgas darba pozīcijas izcīnīšanas un iekarošanas paša spēkiem. Viss tas notiek, protams, uz citu rēķina, kādēļ agrāk vai vēlāk „draugu būšanas“ beidzas ar neizbēgamu katastrofu un nereti ar nelaimi visai tautai. Tādēļ Austruma biedru draudzība vārda labā un skaistā nozīmē nekad nedrīkst izvērsties par sabiedriska posta un nelaimes faktoru.

Ja mēs sakām, ka Austrums cenšas attīstīt savos biedros iekšējā biedriskuma un draudzības garu, tad tas izriet no apliecinājuma kopīgi augt un cīnīties par latviešu tautu; ja mēs audzinām jaunos biedros izpratni un arī paši esam nomodā par toleranci godīga pretinieka politisku un kultū-

rāli sabiedrisku uzskatu respektēšanā un cienīšanā, tad mēs godā turam Kr. Valdemāra ieaudzināto uzskatu, ka pretējas domas ir vajadzīgas, lai tuvāk nāktu patiesībai.

Patiesības principa vērtību mēs turam jo augstā cienā un godā. Patiesība ir bijusi un paliks pamats visam bijušam, esošam un tam, ko dos nākotne. Patiesību cilvēki ne reizi vien ir vainagojuši ērkšķiem, tulkojuši relatīvā nozīmē, kājām mīdījuši, gribēdami iznīcināt ar varas spēku, bet arvien tā ir cēlusies uz augšu jaunā mirdzumā un līdzī cēlusi gan atsevišķus cilvēkus, gan veselas tautas, ko nepatiesības vara bija nospiedusi vai domājuši satriektas esam. Lai paskatāmies tikai mūsu un līdzīgu tautu likteņos! Patiesības princips ir jaukākais un varenākais spēks; tas atver mūžību kā atsevišķam cilvēkam, tā pilsoņu kopai, kas patiesā dedzībā pieķērusies savai zemei un tautai, kalpojot un ziedojot visu viņas labā. Patiesības karogu arvien augstu ir turējušas Austruma paaudzes, kuŗu pārstāvji viens pēc otra aizgājuši mūžības ceļu. Te Jānis Čakste, Alfrēds Strausmanis, Richards Krastiņš, Konstantins Gaigals, Juris Kēmanis u. c., kuŗu vārdos un padarītos darbos nenoliedzami valdījusi patiesība. No viņu tālājiem ceļiem uz organizācijas turpinātājiem arvien runās patiesības gars. Kopsim un audzināsim arvien spēcīgāku un nesatricināmāku mūsu akadēmiskajā organizācijā patiesības principu un patiesības garu dziļā pārliecībā, ka tas stiprinās ne tikai mūsu spēkus, bet līdz ar to vairāk iedarbosies arī latviešu tautā un valstī.

Pieminot šā darba noslēgumā mūsu organizācijas principus, jāveltī daži vārdi arī spēkam, kam pasaule devusi apzīmējumu *mīlestība*. Kā vaŗavīksne atmirdz brīnišķīgās krāsās, tā mīlestība izstaro gan cilvēcē cildināto mātes mīlestību, gan bērnu un dzīves draugu mīlestību, gan līdzgaitnieku un līdzcilvēku mīlestību. Austruma dzīvē mēs esam draudzīgi līdzgaitnieki, nereti arī cīņas biedri par saviem mērķiem un principiem. Bez organizācijas *tuvizjūtas* mēs esam un paliekam tomēr vientuli, atsevišķa ceļa gājēji. Tādēļ būs pareizi, ja atgādināsim viens otram, ka arvien jābūt nomodā par dziļāku un sirsnīgāku organizācijas *tuvizjūtu*. No viņas izraisīsies cildena draudzība, vairosies spēki centieniem un kopīgo mērķu sasniegšanai, izaugs apgarota saprašanās. Šie gaišie spēki — gars un mīlestība — lai valda Austrumā uz mūžīgiem laikiem.

Metot atskatu uz mūsu organizācijas piecdesmit augšanas, cīņas un darba pilnajiem gadiem, atkārtosim jau teiktos vārdus: Latvijas ozols

mums ir bijis un būs apbrīnojams stipruma un izturības simbols. Tas spītē trakākiem negaisiem, tas pazaudē vienu otru zaru, bet kā gigants ieaug arvien dziļāk zemē, augstāk debesīs. Ja augot nokrīt sausie zari, — tas zemes likums, ja sīvā auka salauž un notriec košāko zaru, — arī tas ir dabas sitiens, bet pats milzenis tomēr ieaug zemes krūtīs, ieaug gadu simteņos. — Vai piecdesmit gados Krišjāņa Valdemāra iestādītais latviešu intelliģences koks vēl nebūs tik daudz ieaudzies un nostiprinājies, lai paustu sīkstu un nesalaužamu pretspēku mūsu nācijas dzīves viesuļos, vai Austrums neslēpj sevī jau nesatricināmu spēku, kas tam nodrošina veidoties par stipru sadzīves faktoru Latvijas dēmonatiskajā republikā?

Šie jautājumi jāpārdomā ikvienam organizācijas aktīvajam biedram un vecbiedram, ja tas grib redzēt Austrumu augam un sekmīgi izpildām savus uzdevumus. Pamata nosacījums un vadītāja princips ir un paliek nepāšaubāmais un mūžīgi pareizais — ar tautu, par tautu. Šis pienākums mūsu intelliģencei ikvienā laikmetā neliekuļoti jāpilda vārdos un darbos, jāpilda pašizliedzīgi un dedzīgi, neraugoties, vai par to jāsaņem pateicība, vai sods. Ja tādi vīri paliek Austrumā un turpmāk pulcēsies viņā, tad Austrums dzīvos un augs augumā.

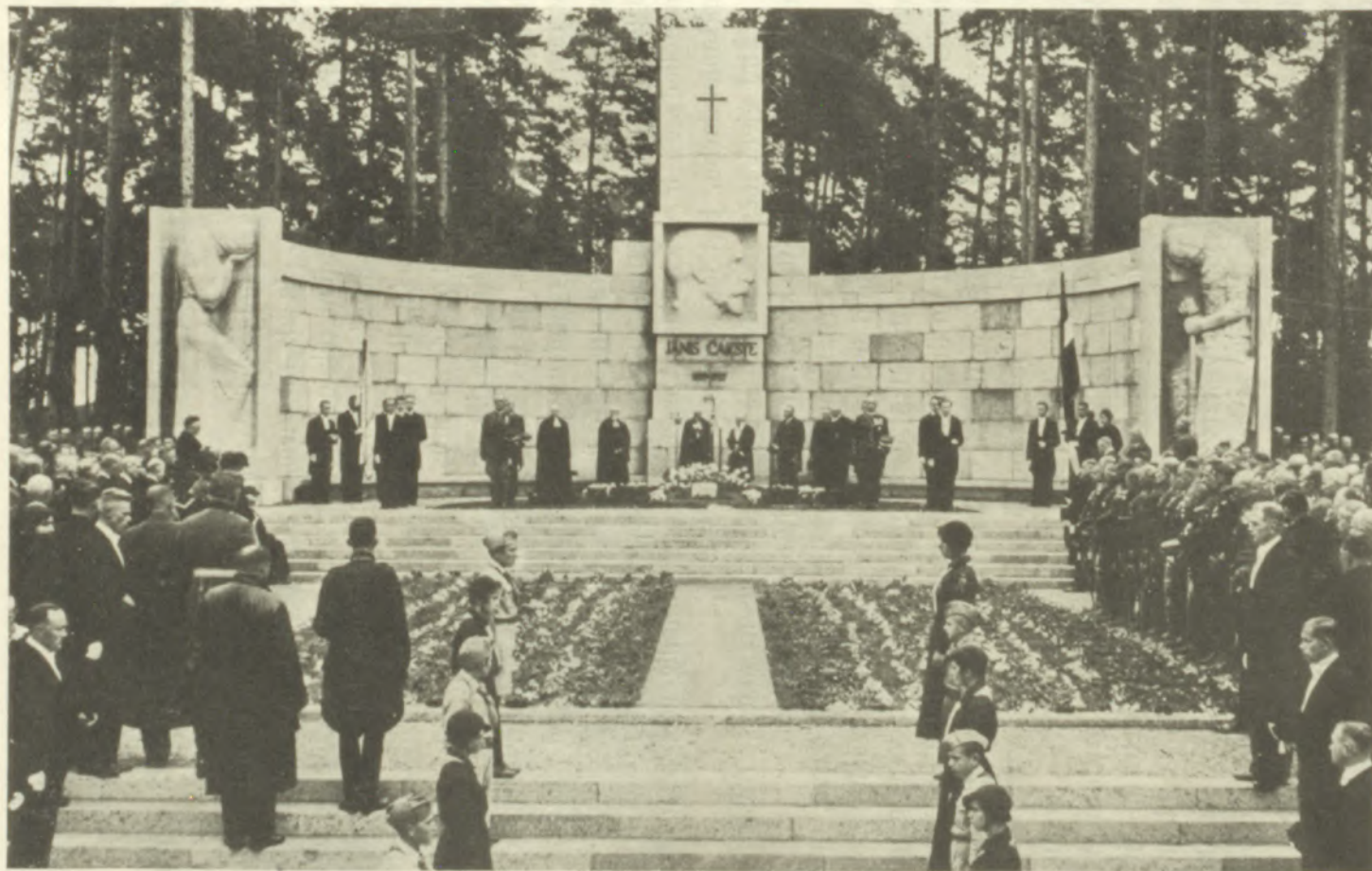
Austrumam gadsimta otrā pusē ieejot.

Ar 1933. gada 1. novembri Austrums iegāja sava pirmā pastāvēšanas gadsimta otrā pusē. Ja aiz muguras bija palikuši grūtie nelegālā stāvokļa pārdzīvojumu un cīņņu pilnie gadi, organizācijas principu un ideoloģijas noskaidrošanas, aizstāvēšanas un nostiprināšanas laiks, tad turpmākais darbības un attīstības ceļš patstāvīgā Latvijas republikā likās brīvs un jauku cerību pilns. Tomēr arī šinīs apstākļos, kā to jau redzējām, radās dažādi jauni šķēršļi, kas bija jāpārvar, lai organizācija ietu tādu ceļu, kas ievītos gadu simteņos, un tās biedri arvien labāk un pilnvērtīgāk būtu sagatavoti kalpot savai tautai un cīnīties vārda īstā nozīmē viņas labklājības un kultūras celšanā. Parlamentārā iekārta, kādu to bija izveidojusi 1920.—1923. gadu Satversmes sapulce, neraugoties uz daudziem tās trūkumiem, nenoliedzami ir veicinājusi Austruma jaunās intelliģences paaudzes audzināšanas darbu. Bet tas jau pieder pagātnei...

Šinī vietā mēs atzīmēsim tikai dažus izcilus momentus Austruma dzīvē un vienu otru soli attieksmēs ar ūniversitāti un sabiedrību.

Parastā Austruma organizācijas darbība kā iekšējā dzīvē, tā zināmos virzienos uz āru sekmīgi ir turpinājusies ar jauniem ierosinājumiem un pānākumiem. Pēdējo 6 gadu laikā Austruma biedru pieaugums gājis samērā lēniem, bet noteiktiem un drošiem soļiem uz priekšu: laikā no 50 gadu jubilejas līdz 1940. g. vasarai attiecīgi vecbiedru skaits pavairojies par 59, saviešu — 53 un jauniešu — 7 personām, tā tad katrs gads organizācijai devis caurmērā 20 jaunus biedrus. Tā jau aug arī Latvijas ozoli — lēnām, plānām kārtām, bet stipru koksni. Ticēsim, ka tāpat tas notiek ar mūsu Austrumu.

Pēdējos sešos gados vecbiedru pulku uz visiem laikiem atstājuši: bijušais otrs valsts prezidents Gustavs Zemgals, ilggadīgais vecbiedru valdes priekšsēdētājs zvērināts advokāts Alfrēds Strausmanis un agrākais vecbiedru valdes priekšsēdētāja biedrs zvērināts advokāts Juris Kēmanis. Dziļās sērās Austruma saime viņus pavadījusi pēdējā gājienā, izjūtot, ka miesa gan pieder zemei, bet viņu darba gars paliek dzīvs sirdīs, organizācijas dzīvē, centienos un turpmākās cīņās.

Pieminekļa atklāšana Meža kapos pirmajam Latvijas valsts prezidentam — Austruma dibinātājam vecbiedram Jānim Čakstem 1935. gada 14. septembrī.

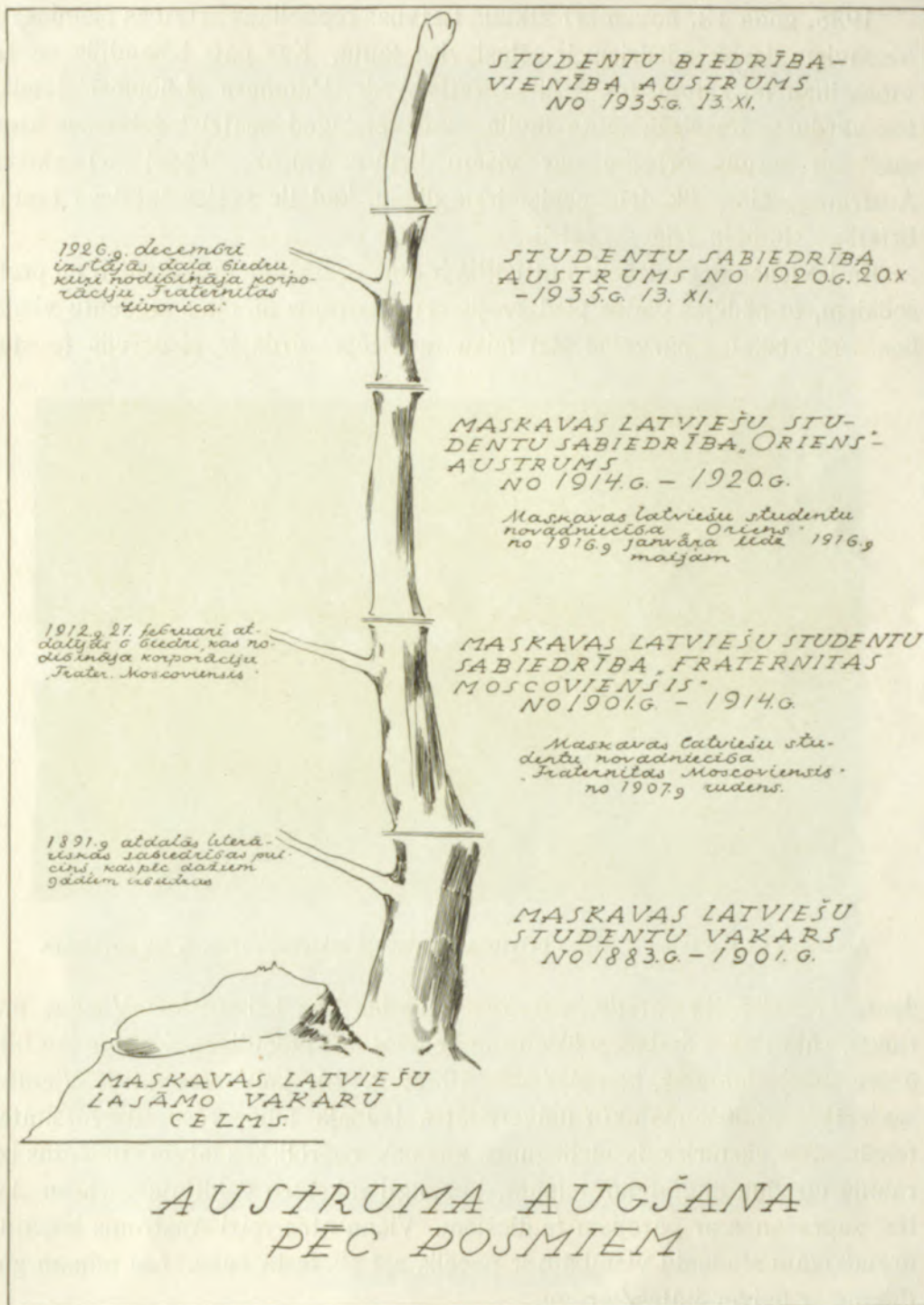
Austruma vecbiedra Alfrēda Strausmaņa kops Mārtiņa draudzes kapos Rīgā un kapa pieminēklis, ko Austruma saime atklāja 1940. gada 1. jūnijā.

Ja 1935. gada 20. aprīlī Austruma saime stāvēja pie sava vecbiedra A. Strausmaņa kapa, tad tā paša gada rudenī viņai nācās pulcēties Meža kapos, kur 14. septembrī atklāja tēlnieka Kārļa Jansona veidoto pieminekli organizācijas dibinātājam vecb. Jānim Čakstem. Svinīgajā atklāšanas runā toreizējais valsts prezidents A. Kviesis starp citu teica: „Jāņa Čakstes mūžs ir bijis laimīgs. Viņam bija lemts ne tikai smelties spēkus tieši no tautas atmodas laimeta ideju dzidrā avota, bet arī piedzīvot toreizējo centienu un ilgu piepildījumu — brīvu, neatkarīgu Latviju. Sākot no skolas sola līdz pēdējam elpas vilcienam viņa darbs un kurzemnieka sirds ir piederējusi tautai. Par to Jāņa Čakstes piemiņas fonds ar pateicīgās latvju tautas ziedotiem līdzekļiem ir uzcēlis viņam monumentālu pieminekli, kas lai vēstītu un atgādinātu paaudžu paaudzēm Jāņa Čakstes darbus un nopelnus latvju tautas labā.“

Austrums, ja viņš grib latviešu zemē augt mūžos ilgi, nedrīkst nekad aizmirst savus biedrus, arī tos, kuŗi neiet vairs mūsu rindās. Tādēļ arvien vairāk jā rūpējas izcelt pareizā vēsturiskā gaismā visi mūsu organizācijas mirušie biedri un viņu darbi sabiedrības, tautas un visas republikas labā. Tas prasīs, protams, darbu un līdzekļus, bet mēs to gribam un tādēļ arī panāksim. Tā pamazām arī krāsies materiāls visa Austruma vēsturei jēdziena plašākā nozīmē.

Runājot par mūžībā aizgājušo biedru piemiņas glabāšanu un turēšanu godā, še atzīmēsim, ka 1940. g. 1. jūnijā Austruma saime piedalījās pieminekļa atklāšanas aktā Rīgā, Mārtiņa draudzes kapos, ko mūsu organizācija uzcēlusi savam vecbiedram Alfrēdam Strausmanim. Šinī ziņā mūsu rūpes vēl nav beigušās.

Lieli darbu ir paveikusi Austruma aktīvā saime, uzņemoties iniciatīvi un veicot studentu vienību savienības nodibināšanu. Spēku kopošanā patstāvīgā republikā Austrums savu modrību ir parādījis, sākot ar pārceļšanos Rīgā, organizējot „Latvju studentu nacionālo organizāciju savienību“. Tā pastāvēja līdz „Latvijas universitātes studentu vienību savienības“ nodibināšanai. Vienību savienības statūtus parakstīja 1935. gada 24. maijā. Sevišķi daudz enerģijas šinī lietā ir ielikuši un priekšzīmīgu neatlaidību parādījuši toreizējie savieši Edgars Roze un Arvīds Jaunarājs (agrāk Jansons). Ir pamats domāt, ka Vienību savienība augs augumā, jo viņas pamati ir reāli — latviski un demokrātiski.

STUDENTU BIEDRĪBA-
VIENĪBA AUSTRUMS
NO 1935.g. 13. XI.

1926.g. decembrī
izslēgās daļa biedru,
kuri nodibināja korpo-
rāciju "Fraternitas
Livonica".

STUDENTU SABIEDRĪBA
AUSTRUMS NO 1920.g. 20.X
-1935.g. 13. XI.

MASKAVAS LATVIEŠU STU-
DENTU SABIEDRĪBA "ORIENS"
AUSTRUMS
NO 1914.g. - 1920.g.

Maskavas latviešu studentu
novadniecība "Oriens" 1916.g.
no 1916.g. janvāra līdz 1916.g.
maijam

1912.g. 27. februārī at-
dalījās 6 biedri, kas no-
dibināja korporāciju
"Frater. Moscovensis".

MASKAVAS LATVIEŠU STUDENTU
SABIEDRĪBA "FRATERNITAS
MOSCOVIENSIS"
NO 1901.g. - 1914.g.

Maskavas latviešu stu-
dentu novadniecība
"Fraternitas Moscovensis"
no 1907.g. rudens.

1891.g. atdalās līerā-
risks sabiedrības mi-
cins, kas pēc dažiem
gadiem uzcēla

MASKAVAS LATVIEŠU
STUDENTU VAKARS
NO 1883.g. - 1901.g.

MASKAVAS LATVIEŠU
LAJĀMO VAKARU
CEĻMS

AUSTRUMA AUGŠANA
PĒC POSMIEM

1935. gada 18. novembrī atklāja Latvijas republikas brīvības pieminekli, ko saviem darba sviedriem ir cēlusi visa tauta. Kas pats izbaudījis nebrīvības jūgu un kaunu, tas dziļi sapratīs Andr. Pumpura „Lāčplēsī” izteiktos vārdus: „Latviešu tauta tēvijā savā vēl tagad neatzīst dzimušus kunigus” un sargās brīvību par visām lietām vairāk. Tādēļ arī aktīvā Austruma saime tik drīz neaizmirsīs dienu, kad tie sveica latviešu tautas brīvības simbolu Rīgas centrā.

Ka ikvienas organizācijas attīstība ir cīņa ar dažādiem šķēršļiem un pretspēkiem, to pēdējos gados piedzīvojis arī Austrums un citas studentu vienības. Augstskolas pārvaldē šīn laikā noteicējs vārds ir piederējis to stu-

Austruma aktīvo saime Latvijas brīvības pieminekļa atklāšanā 1935. g. 18. novembrī.

dentu organizāciju pārstāvjiem, kas veidotas pēc ķeizariskās Vācijas parauga, sākot ar mācības spēkiem un beidzot ar studentiem. Zīmīgs jau bija universitātes lēmums, kas aizliedza 1936. g. 26. janvārī noturēt Vienību savienības atklāšanas aktu universitātes jaunajā aulā, resp. universitātes telpās. Šis vēsturiskais aizliegums, kas nekorporēliskos latvju studentus izraidīja no viņu likumīgām telpām, jo spilgti raksturo valdītāju garu un „labo” saprašanos ar pārējiem tautiešiem. Vienu otru reizi Austrums kopā ar draudzīgām studentu vienībām ir pacēlis arī protesta balsi. Lai minam gadījumu ar universitātes karogu.

Māksl. J. Sternberga zīm.

Latvijas brīvības piemineklis.

1938. gada oktobrī nāca zināms, ka korporāciju filistru biedrību savienība gatavojas savos 10 gadu pastāvēšanas svētkos 16. novembrī pasniegt universitātei karogu. Šī ziņa saprotamā kārtā izsauca pārējās studentu ap-rindās dzīvas pārrunas. Atzina, ka universitātes karogam jābūt simbolam, kam varētu sekot visa akadēmiskā saime un ka karogs nedrīkst nest tikai viena studentu nogrupējuma — korporēļu — apzīmojumu. Noorganizē-jās delegācija, kurā bija vienību savienības vecbiedru biedrību savienības priekšnieks senātors J. Skudre, valdes loceklis doc. P. Galenieks, „Frater-nitas Rusticana“ un konkordiju pārstāvji. Delegācija informēja rektoru M. Prīmaņa kungu par lietas stāvokli un prasīja dot iespēju karoga dāvinā-šanā piedalīties arī pārējām studentu organizācijām. Rekotrs delegācijas lūgumu noraidīja; tāpat viņš noraidīja arī delegācijas piedāvājumu piedalī-ties karoga pasniegšanā tikai simboliski — ar vienu latu. Karoga lieta šinī daļā nobedzās ar to, ka vienību savienības ārkārtējā sapulcē 1938. g. 8. novembrī vienbalsīgi nolēma karoga pasniegšanas svinībās nepiedalīties, paziņojot par to rektoram ar motivētu rakstu. Tādā kārtā karoga pasnieg-šana 16. novembrī izvērtās par internām korporāciju svinībām universitā-tes telpās, kur, kā jau redzējām, nekorporēliskām organizācijām akta no-turēšana bija aizliegta.

18. novembrī vajadzēja notikt parastajam gājienam uz Brāļu kapiem. Vienību savienībā un citās nekorporēliskās studentu organizācijās izvirzījās ieskaits, ka aiz korporāciju dāvētā karoga gājienā nevajadzētu iet, bet jā-dabū rektora atvēle gājienā nest arī valsts karogu. 17. novembrī 19 lat-viešu studentu organizāciju pārstāvji par to iesniedza rektoram attiecīgu lūgumu. Rektors M. Prīmaņa kungs atbildēja, ka tādu studentu vēlēšanos nevar ievērot. Sakarā ar šādu atbildi sanāca vienību pārstāvju un savienī-bas valdes kopēja apspriede, kurā nolēma gājienā uz Brāļu kapiem neiet aiz universitātes karoga, bet, ieturot attiecīgu atstarpi aiz korporācijām, vienību savienības priekšgalā nest valsts karogu.

Tā arī notika. Gājiena rītā karogu automobilī atveda austrumietis Au-gusts Auziņš. Karogu pacēla vienību savienības priekšgalā; to nesa austru-mietis Jānis Alksnis. Ieejot pa kapu vārtiem, universitātes vadība ar s a v u karogu jau bija izgājusi kapiem cauri un nostājusies kapu altārī. Vienību savienības un citu organizāciju gājiens apgāja apkārt visiem kapiem, iz-nāca laukā pie svētās uguns un nostājās ar savu karogu pretim universitā-tes karogam. Kāds šā gājiena dalībnieks savās atmiņās starp citu uzrak-

Vienību savienība un citas nekorporēliskās organizācijas 1938. g. 18. novembrī Brāļu kapos ar valsts karogu — kreisā pusē, iepretim mācības spēki un korporācijas ar savu karogu.

Universitātes studentu organizācijas ar karogiem, atstājot Brāļu kapos 1938. g. 18. novembrī.

stījis: „Varēja redzēt, ka lielākā daļa mācības spēku bija ļoti uztraukti. It sevišķi satraukts bija rektors, kas stāvēja bāls no dusmām un nezināja nekā cita, kā nolasīt savu jau iepriekš uzrakstīto runu, kurā cildināja universitātes karogu kā visas akadēmiskās saimes vienotāju simbolu. Pēc akta, valsts karogu aiznesot, bija jādzird dažu mācības spēku — korporēļu kodīgas piezīmes.“ (Sk. oriģinālu Austruma archīvā.)

Šī universitātes dzīves spilgtā epizode komentārus neprasa; tā pieminēta tikai sakarā ar apgalvojumu, ka Austrums kopā ar draudzīgām studentu vienībām dažkārt pacēlis arī protesta balsi. Un ja bez redzamiem panākumiem, tad tomēr ar apziņu, ka visspēcīgais laiks visu izkārtos, — katrai parādībai un katram darītājam ierādīs savu vietu. Tādēļ cienību pret laika tecējumu! Viņa perspektīvē saplok kā ziepju burbuli neierobežota vara, nepvaldīta godkāriba un citas kaislības, bet mūžīgi dzīvo altruismā ziedotā enerģija līdzcilvēku labā. To saprazdama, Austruma vecā paaudze vēlas, kaut nākotnē arvien vairāk no Austruma kā audzinātājas organizācijas nāktu neatlaidīgi censoņi, patiesi tautas labklājības cīnītāji un pašizliedzīgi darbinieki, kas gudrām acīm skatītos dzīves norisēs, dzirdīgām ausīm klausītos dzīves ritmā un karstām sirdīm stāvētu par savu tēvuzemi un tautu. To prasa tagadne, to neatlaidīgi prasīs arī nākotne.

Pēcvārds

Jau pirms 1933. gada, t. i. pirms 50 gadu jubilejas svinēšanas bija radies nodoms izdot Austruma vēsturi. Aktīvie biedri agrākos gados bija ne vienu reizi vien izvēlējuši attiecīgu komisiju organizācijas almanacha sastādīšanai, tomēr rezultāti izpalika. Beidzot kādā vecbiedru sapulcē vēstures uzrakstīšanu ar nobalsošanu uzdeva šo rindu autoram. Izrādījās, ka Austruma archīvā materiālu par laiku no 1883. g. līdz 1920. g. nebija tikpat kā nekādu. Sākās to meklēšana, krāšana un kārtošana, kas prasīja vairākus gadus. Dažiem biedriem likās, ka no organizācijas vēstures nekas arī neiznāks.

Viss, ko šinī darbā esmu aplūkojis, pieder jau pagātnei. Raugoties dzīvē bez illūzijām, mēs visi saprotam, ka daudzas pagātnes lietas drīzi vien apsedz nesaudzīgā aizmirstības roka. Daži pārdzīvojumi tomēr zināmu laiku vēl dzīvo. Ja plašāku sabiedrību neinteresēs aprakstītā latviešu studentu dzīve 50 gadu laikā, tad paši organizācijas biedri, domājams, viņu pārļausīs. Arī latviešu intelliģences vēsturnieks, kas, cerams, bez ienaida un bailēm nākotnē rakstīs savu darbu, šē atradīs vienu otru viņam vajadzīgu faktu.

Izsaku šinī vietā sirsnīgu pateicību visām tām daudzām personām, kas šādā vai tādā kārtā veicinājušas šā darba tapšanu, nododot izlietošanai pagātnes dokumentus — organizācijas gada pārskatus un protokolus, biedru uzrakstītās atmiņas, dienas grāmatas un atsevišķas piezīmes, vēstules, fotografijas un dažādus citus derīgus materiālus, bez kuriem objektīva pagātnes aprakstīšana nebūtu iespējama.

Kas zīmējas uz darba satura pilnību un organizācijas demokrātiskā virziena parādīšanu, tad reālās dzīves agrākie apstākļi daudz ko liedza. Te arī jāpiezīmē, ka pēc manuskripta pirmā lasījuma 1938. gada vasarā biedrības valde nosvērās par to, ka darbs zināmā mērā jāpārveido — jāmikstina. Šo upuri visi piecieta, jo gribēja redzēt grāmatu dienas gaismā.

Šķiroties uz visiem laikiem no šā darba, es apziņos savu cenšanos parādīt pareizā vēstures perspektīvē vienas latviešu intelliģences daļas or-

ganizāciju, kuŗas biedri sīkstā un dažkārt niknā cīņā ir pārvarējuši mūsu tautas lielākās daļas ienaidnieku — trūkumu un droši veduši cīņu ar cara režīmu, bijušo šejienes feodālo varu un reakcijas spēkiem dažādos laikmetos.

Ansīs Kurmis.

Ikšķiles „Stariņos“

1940. g. 1. augustā.

